

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

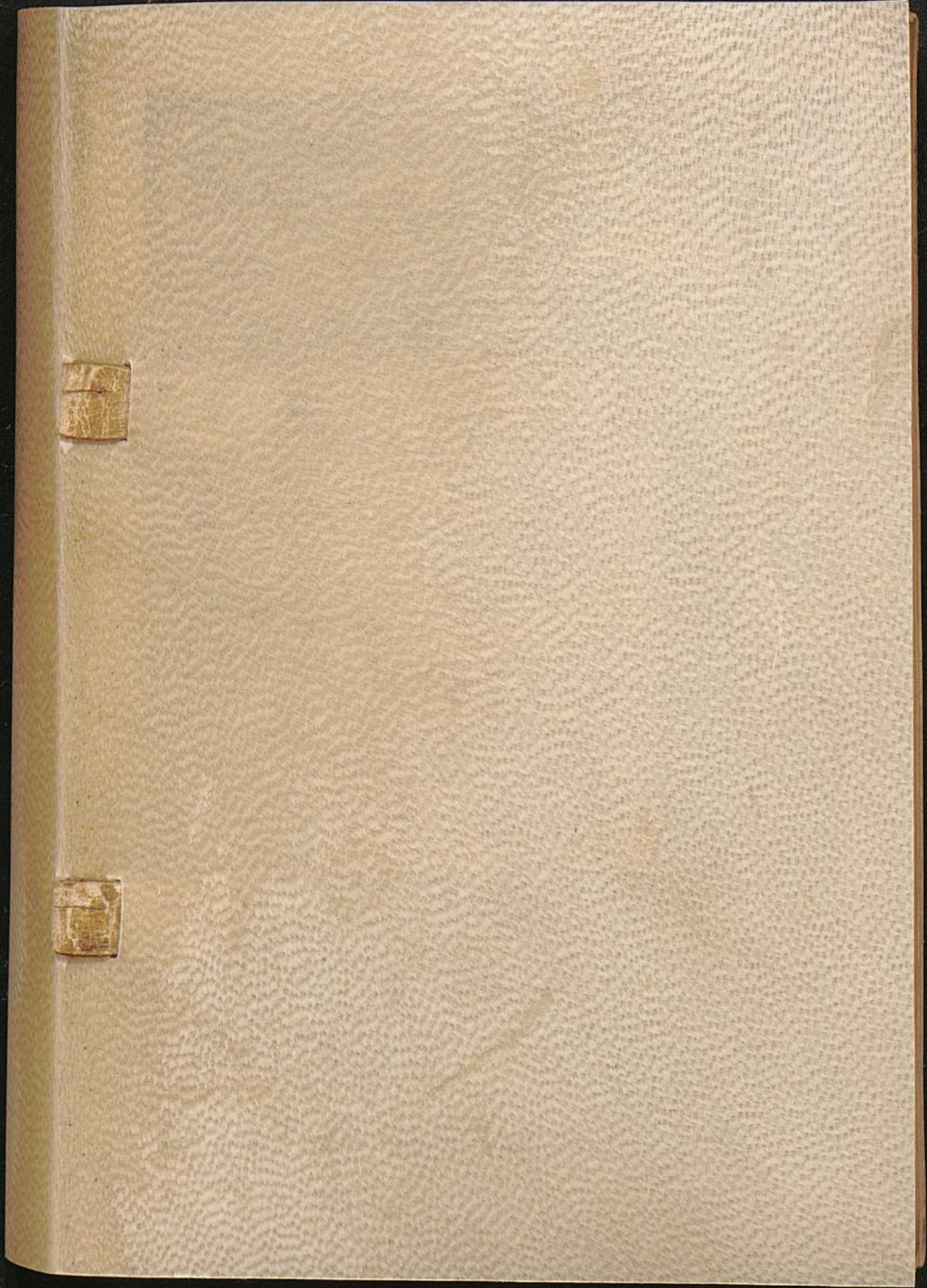
Catechesis

Rhegius, Urbanus

Magdeburgae, 1543

VD16 R 1734

[urn:nbn:de:hbz:466:1-33578](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-33578)

CATE
CHESIS,

ILLVSTRISS. **P**RINCI-
pi **F**RANCISCO **O**THONI, **B**run-
suicensium **L**uneburgensiumq;
Duci, puero generosissimo,
et toti scholæ ducali
dicata. per

URBANVM **R**HEGIVM.
Cellæ **S**axonum.

MAGDEBVRGAE.

M. D. XLIII.

Leuere in pp.

AD LVDVM LITERA-
rum autor.

Disce puer **C**hristū, pater hūc tibi misit ut esset
Iustitia, & uitæ regula certa tuæ.

ILLVSTRIS. **P**RI. **A**C
domini **D.** **E**rnesti **B**runsvic, ac **L**une
bur. ducis filius, **F**RAMCISCVS
OTHO, **V**rbano **R**hegio
Theologo **S.** **D.**

Nomine quē nostro pepigisti **V**rbane libellum,
Hunc ego mente pia nocte dieq; legam.
Hoc faciant pueri, puer ipse suadeo, cuncti,
Cura quib. summi est scandere ad astra poli

EIVSDEM **P**RI. **F**ILIO
lus, **F**RIDERICHVS,
eidem **V**rbano **S.**

Quæq; sibi meritas exposcunt munera grates,
Nunere sed quenam gratia digna tuo est?

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI, FRANCISCO

OTHONI, Brunsvicensium ac

Luneburgensium duci inclyto,

puero studiosissimo, ueram

iusticiam et salutem

in domino.

MNES ALIAE LIT-
teræ huius seculi doctum
quidem hominem efficere
possunt, solæ autem sacræ
literæ piè doctū. & docte
piū reddunt. prima igitur
tibi cura esto, ut ueræ pie

tatis dogmata exacte cognita habeas, & unicā
Christianorū sapientiā **C**hristū ex scripturis san-
ctis diligēter discas, à quo sacrosanctū illud nomē
& summā nobilitatē habemus, quod **C**hristiani
et filij dei uocamur. Ita enim et **C**hristus nos hor-
tatur, **P**rimum querite regnum dei & iustitiā
eius. **S**pero autem hanc studiorum tuorum par-
tem, imō caput, nonnihil adiutum iri hac nostrā
Catechesi, quam tantopere fidelissimus præcep-
tor tuus ac fratrum tuorum, magister **G**uiliel-
mus **M**egales **F**rancus, amicus meus literarius à
me efflagitat. **Q**uare eam tibi cōpatri meo cha-

A 2 rissimo

rissimo, strenue loco ad instantem domini nata-
lem mitto, **Christumq;** precor, ut adsit ipse stu-
dijs tuis, tuorumq; natalium claritati, & hoc ra-
rum decus addat, ut pie doctus **Princeps** & ha-
bearis & sis. **Ex Phrontisterio meo**

Celle, quarta septimane ante
primam **Dominicam** ad-
uentus, **Anno**
XL.

Urbanus Rhegius.

EVILIELMVS MEGALES.

Francus pio Lectori S.

Qui cupis aetherei pia noscere dogmata Christi
Huc ades, hoc paruum pellege lector opus,
Quod pius ingenua conscripsit Rhegius arte,
In generosorum commoda summa DVCVM
Inde scies sua quae germana potentia LEGIS,
Nostrae & quia fidei SYMBOLA sacra uer-
unt,
Quem sibi deposcat natiuum ORATIO sensum.
Et SACRAMENTA hinc qualia quotq;
scies.

FRIDERICHVS.

SI VACAT, MI PRA-
ter, colloquamur aliquan-
diu de Christianismo, ne
nomen nostrum, & eius
mysterium ignoremus.
dic mihi obsecro, Nascun-
tur ne Christiani, an fi-
unt.

FRANCISCVS OTHO.

Omnes homines nascuntur peccatores &
inimici dei, sed postea fiunt Christiani per uerbu
dei. Oportet enim hominem denuo nasci, non ite-
rum ex utero materno, sed ex aqua & spiritu,
ut fiat Christianus.

FRIDERICHVS

Quid est uerbum dei.

OTHO.

Hoc quod deus nobiscu per Prophetas, Chri-
stum, & apostolos locutus est.

FRIDERICHVS.

Quid autem per illos nobis loquitur?

A 3

R. Otho

F. OTHO.

Adeo certè necessaria, ut sine ijs salutem æternam consequi nemo possit. **Primo** loquitur & tradit nobis uerba legis suæ, uel decem præceptorum, ut discamus quomodo deo sit seruiendum, quæ bona opera sint facienda, quæ mala apera fugienda, hæc doctrina ostendit nobis peccata nostra, & damnat nos, quippe transgressores, quia nemo perficit eam. **Deinde** tradit nobis **Deus** **Euangelium** gratiæ suæ, in quo discimus, quomodo præcepta **Dei** possint impleri, quomodo nobis cõtingat remissio peccatorum, quomodo peccator à peccatis liberetur, iustus, & saluus fiat per **Christum** **Dominum** nostrum. **Et** exhibentur nobis in **Euangelio** sacra & infalibilia signa gratiæ **Dei**, **Baptismus**, & **Sacramentum** **Eucharistiæ**. **Postremo** docet nos **Christus** in uerbo suo, ueram & perfectissimam orandi formulam, ut deum patrem rectè oremus pro omnibus necessarijs, & exoremus.

FRIDERICHVS.

Recense igitur mihi primum decem præcepta, eaq; declarato.

F. OTHO.

Primum præceptum dei.

Ego sum **DOMINVS** deus tuus**Non**

Non habebis deos alienos coram me.

Ut tu facilius percipias doctrinam pietatis, hoc ordine præcepta tractabo. **Primo** docebo quæ bona opera in unoquoq; præcepto exigantur. **Secundo** quæ mala opera prohibeantur, **Tertio** quæ sit pœna transgressorum. **Quarto** quæ præmia sint promissa legem seruantibus.

I
II
III
IIII

FRIDERICHVS.

Cur præcipit deus, ne alienos deos habeamus cum re uera non sint ulli dij alij, præter unum deum, qui creauit coelum & terram, & omnia quæ in eis sunt?

F. OTHO.

Est quidem unus tantum deus uerus, nempe pater domini nostri Iesu Christi, & noster pater misericordiarum, & deus omnis consolationis. Verum diabolus, hostis humani generis, excæcat homines, ut sibi multos deos confingant in creaturis, in quibus diuinum auxilium quærunt, nempe ueniam peccatorum, protectionem in omnibus periculis, prosperitatem, & ueram salutem. Nam si homo in aliqua creatura per fiduciam cordis hæserit, in eam spem posuerit, quasi ad illam in omni necessitate tuto queat confuge

re hanc sibi in deum erigit, & idolum ex ea facit. Sicut auari fidunt opibus, potentes suæ potentie, alij alijs creaturis fidunt neglecto deo uero, qui tamen solus uult, & potest iuuare, & eripere ex omni periculo.

FRIDERICHVS.

Enumera nunc, ut promisisti, bona opera primi præcepti.

P. OTHO.

Moses & prophetae, qui sunt interpretes legis, potissimum hæc quatuor opera in hoc præcepto exigunt.

I Fidem ut credamus in deum patrem, in filiū incarnatum Iesum Christum, & in spiritum sanctum, deum unum, sed tres personas. Et hic observa, nullam esse ueram fidem in deum, nisi fidem in Iesum Christum. Nam pater propulsit Iesum Christum nobis ut thronū gratiæ. Nemo (inquit Christus Ioan. 14.) Venit ad patrem, nisi per me. Ipse est mediator unicus inter deum & hominem, noster aduocatus apud patrem in cælis, & unica propiciatio pro peccatis nostris, imo totius mundi, noster unicus redemptor. Quare qui sine Christo mediatore nostro uolunt deū accedere, ut Iudæi, Turcæ, & Ethnici, repelluntur a deo, non inuenient patrem, sed iudicem in exorabi-

Hebr. 14.

Ioan. 14.

1. Ioan. 2.

Rom. 3

1. Tim. 2

Ephe. 2. 3.

D. V R B. R H E G. S

exorabilem. **P**er **I**solum **C**hristum **I**esum habemus aditum cum fiducia ad patrem, semper igitur eo mediatore utendum est, quoties cum deo agendum. **D**eus propter peccata nostra iure nobis irasceretur in æternum, sed **C**hristus sua morte nos reconciliauit patri. **I**deo primum præceptum exigit fidem in deum, sed per **C**hristum, qua una, uerus deus inuenitur & retinetur. **I**udei dicebant, **H**ic est deus uerus noster, qui est deus **A**braam, **I**saac, & **I**acob, qui eduxit nos ex **A**egypto. **C**hristiani autem dicunt, **H**ic est uerus deus noster, qui nobis **C**hristum **I**esum filiū suum misit. ut nos a potestate diaboli redimeret. **I**ta nos certo inuenimus, apprehendimusq; uerum deum in propiciatorio nostro **I**esu **C**hristo, qui est natura filius dei unigenitus, extra hunc unicum mediatorem, deus nec agnosci potest, nec inueniri, & sic apprehendi, ut apud eum gratiā & auxilium inuenias, sicut **C**hristus ad **P**hilippum **I**oan. 14. ait, **P**hilippe qui uidit me, uidit patrem. **N**on credis quod ego in patre sim, & pater in me? **H**uc pertinent & illa firmiter credere omnes articulos fidei. **B**reuiter, omni uerbo dei credere, mimis & promissionibus.

Diligere deum ex **toto corde** **D**eus. 6. **I**psè **I**
tota anima **est creator**
totis uirib9 **& pater no**

ster, qui prior nos sic dilexit, ut filium suum unigenitum miserit in mundū, ut uiuamus per eum, I. Ioan. 4. Ideo deum uicissim supra omnia, qui ppe summum **BONVM**, diligere debemus,

III **T**imere deum. Deut. 6. Dominum deum tuum timebis, & illi soli seruias. Quem timebimus iustus, quam hunc dominum dominantium, deum magnū petentē & terribilem, Deut. 10. qui potest & animā & corpus perdere in gehēna, Matt, 10.

IIII **S**perare in deum, q̄ quicquid nobis in Christo pollicitus est gratiæ, consolationis & auxiliij, id ipsum certo sit propter Christum prestaturus. Nam deus est ueritas, qui fallere & mentiri non potest. Huc pertinet & patientia, in cruce expectans auxilium. Ita uides in primo præcepto quomodo Deus sit colendus, interiori cultu, nempe cordis fide, delectatione, timore, spe.

FRIDERICHVS.

Que mala opa sunt prohibita primo præcepto?

F. **O**THO.

Impietas, nō credere in deū **E**uāgelio nolle credere, in creaturas & sanctos credere, auxiliū ab eis sperare fide reorū meritis et intercessionibus, fidere proprijs meritis.

Tentare deum, superstitiones sectari.

Hec uont
peccat a cō
tra I. præ
ceptum.

ri. Idololatriam et magicas arteis
exercere,

Errores in fide, & prauas opinio=
nes de deo docere, tueri.

Deum odio habere, impatiēter fer
re crucem.

Deum contemnere.

Dubitare de promissa gratia, pro
uidentia, et auxilio dei in periculis
& plane desperare.

FRIDERICHVS.

Que pœna irrogabitur transgressoribus pri
mi præcepti? que item præmia deum timentibus
& amantibus proponuntur?

F. O T H O.

Deus temporaliter & æternaliter puniet im
pios, & contemptores uerbi sui. Minatur enima
talibus maledictionem, vn gluck, vn fal in omnia
bus rebus.

Famem.

Pestem.

Gladium, uel bellū. Nam in excidio

Febres. Ierusalem decies centes

Ardorem. na milia hominū inter

Aerē cor=
ierūt, ut ex Iosepho, Fla
ruptum. uio et Aegesippo colli=
gitur

gitur

CATECHESIS

gitur causa erat, noluerunt in Ie-
sum Christum credere, tempus ui-
sitationis suae non agnouerunt.

Rubiginem, id est, corruptionem se-
getum.

Caelū aeneū } id est, non erit plu-
Terram fer } uia, igitur nulla fer-
ream. } tilitas.

Poenae
sunt.

Deut. 28.

Vredinem, qua herbae, frutices &
arbores aduruntur.

Ulcerā.

Scabie, & pruriginē incurabilē,
Amentiam, cæcitatem, furorem mē-
tis, qualem nunc cernimus in ho-
stibus uerbi dei.

Exilium & breuiter omnes calami-
tates, quae in hoc seculo homini
accidere possunt. Atq; esto impij
in mundo aliquam diu interdum
floreant, tamen post momentum
terrenae felicitatis, poenam luent
interritum aeternum. 2. **Thess.** 1.

Pijs autem deus & in hoc seculo multa insi-
gnia bona promittit, & largitur, & tandē etiā
sempiternam uitam post exilium huius mundi
iuxta illud. 1. ad **Timoth.** 4. Pietas habet promif-
siones

ſiones uite præſentis, ac future, **Psal. 33.** Non
eſt inopia timentibus deum. **Et Psal. 32.** Oculi
domini ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant
ſuper miſericordia eius, ut cruat à morte ani-
mas eorum, & alat eos in fame. **Psal. XII.** Beatus
uir qui timet dominum. **Psal. 144.** Deus uolun-
tatem timentium ſe faciet, deprecationem eorū
exaudiet, ſaluos faciet eos. **Et propheta paſſim**
beatos pronunciant ſperantes in deum. **Matt. 21.**
Credentibus & in fide orantibus Chriſtus omnia
que petunt, certiſſime promittit. **Ioan. 3.** Qui
credit in **Jeſum Chriſtum**, non peribit, ſed habe-
bit uitam æternam. **Matt. 5.** **Chriſtianorum mer-**
ces erit multa in cœlis.

Sed audi ſeriam dei comminationem, & com-
ſolantiſſimam promiſſionem huic præcepto ad-
nexam, **Exodi 20.**

Ego ſum dominus deus tuus
fortis zelotes, uiſitans iniquitatē
patrum in filios, in tertiā et quar-
tam generationem, eorum qui
oderunt me, & faciens miſericor-
diam in millia, iſis qui diligunt me,
& cuſtodiuunt præcepta mea.

Frido

CATECHESIS
FRIDERICHVS.

Quomodo intelligenda sunt hæc magnifica
uerba, Ego sum dominus deus tuus?

E. OTHO.

Quasi dicat, Ego sum uerus ille & unus deus
omnipotens, qui te & omnia creauit, à quo &
per quem omnia sunt, consistunt & conseruan-
tur ego unicus ille dominus protector & salua-
tor tuus, id est, qui te curo & seruo hic & in æ-
ternum, à quo omnia bona accipis. Nam etsi mul-
ta beneficia ab hominibus accipias, omnia tamen
hæc per eos à me accipis. Parentes enim tui &
alij benefactores, sunt meæ manus & instrumen-
ta mea, per quæ tot beneficia tibi confero, nam
utitur hoc loco Moses uenerabilissimo nomine
IHOVACH, quod nomen apud Hebreos plenè
est maiestatis, nulli enim unquam meræ creaturæ
communicatur, sed ubiq; unius ueri dei, unicam
& simplicissimam essentiam tribus personis com-
munem significat. Si ipse deus, est deus, id
est, seruator noster, ergo perire non possumus,
sed uiuimus per eum in æternum. Rursum cum
zelotes, sit, non feret contemptum sui, sed impios
in hoc seculo, & in futuro excruciat, horribi-
libus supplicijs.

Primum igitur præceptū accuratissime per
discas

discas. Nam est mensura, regula, & uirtus omnium malorum præceptorum, in quo alia omnia tanquam in capite pendent, uiuunt, uegetantur. Et fides, huius præcepti opus, est etiam caput, uita & uirtus omnium bonorum operum, sine fide enim nullum opus est bonum. Ideo omnia præcepta alia sunt referenda ad primum, hoc sine enim omnia opera fieri debent, nempe propter deum, ut præstentur in timore & fide dei, quia cupiamus deo grati esse & obedire. Et hoc modo omnia opera aliorum præceptorum, fiunt etiam opera primi præcepti & ueri cultus dei.

F R I D E R I C H V S

Declara mihi hanc regulam exemplo.

F. O T H O.

Filius pius ob id parentibus obedit, quia respicit ad autoritatem, & maiestatem mandati dei, qui hanc obedientiam præcepit, timet deum legislatorem, & uult deo parere. Parens noster charissimus in quarto præcepto didicit sibi à subditis deberi honorem, timorem & tributum, Et se uicissim subditis debere paternam curam, ut sapientia, & iustitia tueatur subditos. Cū igitur inter consiliarios suos sedet, & anxie curat, ut ante omnia provideatur uerbi ministris, ut sana fidei doctrina, & ueri cultus dei conseruentur.

Opera uocationis.

tur, cum in hac prouincia obequitat, ius dicit, lites dirimit, uiduas & pupillos, & ui oppressos tuetur, & in facinorosos animaduertit, & alia magistratus officia peragit, obsecro quorsum respicit? Nonne in primum præceptum. **T**imet deum, à quo potestatem hanc accepit, et ijs sumptibus & laborib. studet obedire deo, sunt enim cultus dei, quia sunt opera legitime uocationis in timore & fide dei facta.

Propter hunc nexum præceptorum dei, consequitur, in omnibus alijs peccatis, inesse transgressionem primi præcepti, Omnia enim peccata ex diffidentia, uel defectu fidei, & contemptu dei promanant. **D**um enim proximo incommodas, hinc certe prouenit, quod deum non satis times & amas, qui tibi proximum commendauit. **I**ta si primum præceptum seruaremus, nullum aliud præceptum transgredieremur.

FRIDERICIVS.

Enarra mihi secundum præceptum dei.

F. OTHO.

Non adsumes nomen domini dei tui in uanum.

Hoc præceptum exigit uerum usum diuini nominis, & prohibet abusum eius, **E**t docet cul

ura

D. VRB. RHEG.

tum Dei exteriorem, instruens os & linguam, ut quod corde credimus, ore confiteamur.

- Opera se**
cūdi præ-
cepti
sunt
- C**onfiteri nomen domini, & **Chri-**
stum coram hominibus.
 - G**ratias agere in omnib. & semper
beneficentissimo deo patri per
Christum.
 - L**audare, prædicare, magnificare,
non nos, & nostra, sed nomen do-
mini, gratiam **Christi.**
 - I**nuocare nomen domini in omni ad-
uersitate, & serio orare **Deum**
per **Christum** idq; semper.
 - I**urare per nomen dei, quando glo-
ria dei et proximi necessitas hoc
postulant. **Deut. 6.**
 - I**usiurandum fideliter seruare.
 - S**ynceriter docere uerbum dei.

Augustinus monet ut summa cum uenera-
tione & offensionis timore, nominemus glorio-
sum et terribile nomen dei, & ne hoc tanto the-
sauro unquam ad uanitatem abutamur.

In omni itaque periculo & angustia debet
Christianus ad nomen domini fideli corde con-
fugere, & deum inuocare pro auxilio contra
diabolum, & omnia nocumenta, & experiemur
B **præsen-**

presentiam & bonitatē patris coelestis qui multo est audior ad dandum, quam nos ad accipiendum. Est enim diues in omnes inuocantes se, & uerax, & seruans promissionum suarum **Ioël. 2.** Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et **Psal. 50.** Inuoca me in die tribulationis, Eruam te, & tu honorificabis me. **Psal. 144.** Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate.

Coniunge item gratiarum actionem semper precibus tuis, ut docet **Paulus Philip. 4.** Semper enim sine intermissione innumera beneficia accipimus á deo. Semper igitur gratias agamus deo, ut **Psal. 117.** Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia eius. Item dominus fortitudo mea, & laus mea, & factus est mihi in salutem. Item **Psal. 119.** Misericordia domini plena est terra. Duo sunt incitamenta quibus ad semper orandū et gratias agendas extimulamur. **Aduersitates,** Et beneficia dei continua. **Cru**x paterna uoluntate dei nobis imponitur, ut **Christo** capiti nostro conformemur, ut ad poenitentiam uocemur, & fides nostra exerceatur in adflictionibus, quæ nos urgent, ut oremus pro auxilio. **Orantes** exaudimur & experimur quam bonus, ueraxq; sit dominus. Et dicimus

dicimus cum **P**salmista, Bonum est domine, quod humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. **P**ater cœlestis, quem diligit corripit, et flagellat omnē filium quem recipit, nō in hoc ut eum perdat, sed ut ei impertiat sanctimoniā suā, **H**eb. 12. **M**agna & firma cōsolatio est **C**hristianis, quod norunt tribulationes consilio dei nobis accidere, & esse signa dei miserentis, & saluare nos uolentis. **I**deo inuocant dominum in die malo, & exercent fidem, spem et patientiam suam.

Negare in persecutione **C**hristum, & obmittere cōfessionē & prædicationem diuini nominis, sicq; ingratum esse pro beneficijs dei innumerabilius.

Ne & sua laudare, nomen domini aut uerbum eius blasphemare, de prauare.

Mala opera uel peccata contra secundum præceptum. **P**rophana colloquia de rebus diuinis habere, ut **E**picurei solēt, qui derident doctrinam de resurrectione, cuiusmodi est 55. cap. **P**linij senioris libro septimo de animabus & resurrectione.

Nunquam uel negligenter, & pharisæice orare, inuocare sanctos

CATECHESIS

in cœlo, uel idola in terris.

Errores in fide spargere. Et impi-
os cultus contra uerbum dei in-
stituere, tueri.

Perierare per nomen domini, deci-
pere, mentiri, execrari, & ex le-
uitate citra omnem necessitatem
iurare per nomen domini, ut pro-
phanū uulgus militum & equi-
tum facit.

FRIDERICVS.

Quæ est pœna ab utentium nomine domini?

F. OTHO.

Dominus secundo præcepto seriam commi-
nationem annectit. **N**on erit impunitus qui su-
per rem uanam nomen eius assumpserit, **D**eui. 5.
Est enim tale peccatum, crimen læsæ maiestatis
diuinæ. **H**eresiarchæ qui scripturas deprauant,
hereses docent, monitiq; non resipiscunt, hor-
ribili pœna nempe cæcitate mentis puniuntur,
& in sensum reprobum traduntur, deniq; hor-
renda plerunq; calamitate opprimuntur, ut **M**o-
nasterienses, pseudoprophetæ in **V**estphalia no-
stro seculo miserabiliter trucidati perierunt.

Agricolæ anno domini 1525. mouerunt
seditionē in **G**ermania per abusum et prætextum
diuini

diuini nominis. **E**uangelij. & **C**hristiane liber-
tatis, & pauculis mensibus occisa sunt centum
millia rusticorum.

Arius blasphemabat **C**hristū, & sordidam
animam per anum in latrinam effudit.

Cerinthum, qui similiter **C**hristi diuinita-
tem negare ausus est. domus in qua balneabatur,
collapsa contriuit.

Rabsacem **A**ssyrium, blasphemum in **D**eum
Israelis, angelus domini cum centum, octoginta
quinq; millib. una nocte occidit, 4. **R**eg. 18. 19.
Deniq; omnes mundi historie testantur, periu-
ros homines poenam nunquam euasisse.

FRIDERICHVS.

Que autem premia sunt proposita recte
utentibus nomine **D**eī?

F. **O**T**H**O.

Horum premiorum magnitudinem nemo
unquam enarrauerit, audisti ex **I**oēle, inuocanti-
bus nomen domini salutem promitti.

Et **I. Reg. I. Quicunq;** honorificauerit me,
glorificabo eum. **P**salmus 17. **L**audans inuocabo
dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

Psalmus 14 **Q**ui iurat proximo suo & non
fallit, promissionem habet, quod in domini ta-
bernaculo habitabit, & in monte sancto eius re-

B 3 quiescet

quiescet. Et qui in nomine Christi orat, promissionem habet, se à deo omnia quæ petierit accipiturum.

Obsecro quanta bona sunt, saluari, glorificari à deo, eripi ab inimicis, habitare in tabernaculo dei, omnia quæ petieris à deo accipere. Quid insuper desiderabis, si illa fueris consecutus?

FRIDERICHVS.

Audiam nunc à te perlibenter enarrationem tertij præcepti?

III

F. OTHO.

Memento ut diem Sabbathi sanctifices,

Præcipuū sabbathum, id est festus dies apud Hebreos erat, dies septimus in septimana. Causam eius Gen. 3. uidemus. Et Exod. 20. Deus sex diebus fecit coelum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt. Et die septimo requieuit. Idcirco benedixit dominus deus diei septimo sabbathi & sanctificauit eum.

Hoc tertium præceptum uocatur à theologis partim ceremoniale, partim morale. Nam feriari die septimo erat ceremonia Iudeis præcepta & obseruanda, usq; ad Christi aduentum primum

primum ut **Isaias** cap. 66. docet. **I**am autem exhibitio **C**hristo, illa ceremonia figuralis neminem **I**udeorum obligat, sed ut umbra legis, presente luce euanuit, **Colos.** 2. **E**t **C**hristiani sunt liberi à ceremonijs **M**osaicis. **B**ed morale & principale in illo præcepto, est sanctificatio illa est huius præcepti nucleus, & manet omnibus seculis. **D**ebet enim dies aliquis sanctificari, id est, in res sanctas collocari, ut etiam nos sanctificemur, festo enim die debet tractari, legi, audiri, & diligenti meditatione perdisci uerbum dei, lex & **E**uangelium, quo nos mundamur & sanctificamur. **I**oan. 15. & 17. **S**icut dominus **Exo.** 31. ait, **V**idete ut sabbathum meum custodiat, quia signum est inter me & uos, ut sciatis, **Q**uia ego **D**ominus, qui sanctifico uos.

In **A**ctis **A**postolicis, uidemus quæ fuerint in sabbatho exercitia **I**udeorum nempe legere, exponere, discereq; legem, & prophetas, in quibus deus nobiscum loquitur, & per suam ueritatem nos sanctificat. **N**os **C**hristiani ne iudaiissemus, obseruamus octauum uel potius primum diem qui **D**ominicus uocatur, **A**pocal. 1. à domino nostro **I**esu **C**hristo, qui eo die resurrexit à mor-

B **A** **tuis**

CATECHESIS

o
tuis, cuius obseruatio ab apostolis ad nos dima-
nat. Nam **Paulus** **I. Cor.** 16. iubet eleemosinas
conferre in una sabbathorum, id est, dominico
die, ut etiam **Chrisostomus** intelligit.

Sanctificamus & nos **Christiani** alios quos-
dam dies in libertate **Christiana**, id est, segrega-
mus, & separamus domino, ut audiamus uerbum
dei, uel deum in nobis loquentem. **Seruiuntq;** no-
stri festi dies fidei, quando in eis recordamur
creationis & conseruationis rerum omnium
& recreationis nature lapsæ, quæ per filium dei
facta est. **Et** charitati, concedimus enim seruis &
ancillis nostris quietem, ut uires recuperent.

FRIDERICVS.

Quæ sunt bona opera nobis præcepta in ter-
tio mandato?

F. **O**THO.

Docere, audire, discere, meditari
uerbum **Domini** serio & atten-
tissime.

Interesse **Christianorum** cæremo-
nijs in diebus festis.

Verum usum cæremoniarum sacra-
rum diligēter retinere, & tueri.

Sacramentis iuxta institutionem
Christi uti.

Sobrie

Opera
bona sab=
bathi,

Sobrie uiuere, ne crapula & ebrietas meditationem uerbi dei impediant.

Conferre in alimoniam pauperum eleemosynas in templo.

Pro nostra uirili curare ut ministerium uerbi & sacramentorū conseruetur ac floreat.

Infirmos uisitare, ac consolari.

Domi familiam nostram in catechismo fideliter instituere.

Precipit itaq; tertium hoc præceptum, externum cultum dei in cæremonijs ecclesiasticis

Conciones, & Christianas cæremonias contumaciter negligere, hoc est, **R**aro uel nunquam interesse quasi ad te nihil pertineant.

Sacramentis non uti. uel ea contemnere uel secus tractare, q̄ **C**hristus sacramentorum autor docuit ut pontifices, fecerūt ex cæna domini sacrificium quotidianum pro uiuis, & mortuis.

Trans=
gressiones
uel pecca=
ta tertij
præcepti,

Verbo dei docēdo & discendo nullam diligentiam adhibere.

Ministerium uerbi abolere: **I**mpias

A 5

cæremo

CATECHESIS.

ceremonias instituere, & quod prophanum uulgus facit, festis diebus tantum conuiuari, ludere, carnis desideria sectari, neglecto uerbo dei, uel eo die operari, & negligere uerbum dei ac offendere proximum nihil expendere pauperibus, uel ad conseruationem ministerij uerbi.

Familiam negligere, cam nõ exercere in catechismo, uel impedire ne queat audire conciones euangelicas.

FRIDERICVS

Quæ sunt pœnæ malorum operum, & quæ sunt præmia bonorum operum in tertio præcepto?

I. OTHO.

Quam uehementer execretur dominus huius mandati præuaricationem, ex 15. cap. Num. intelligitur. Collegerat Iudeus die Sabbathi ligna, & dominus iussit eum lapidibus obrui, ut moreretur. Et nostro seculo multæ calamitates proculdubio propter huius præcepti contemptum accidunt. Tanta enim est impietas & tam inexplebilis auaritia hominum, ut contemnant festos

festos dies ecclesie, uerbum dei, & pias ceremo-
 nias. **Q**ui autem deũ operibus bonis huius præ-
 cepti honorat, nihil ex eo ocio detrimenti in re
 familiari accipit, sed benedictiones corporales
 & spirituales à domino consequitur. **S**icut **C**hri-
 stus **M**atth 6. promisit. **Q**uerite primũ regnum
 dei, & iustitiam eius, & hæc omnia (quæ ad ui-
 ctum & amictum pertinent) adijcientur uobis
Et audi amenissimam paradysum benedictionum
 dei spiritualium. **D**um audis serio euangelium
 consequeris ex uerbo dei, fidem, remissionem
 peccatorum, spiritum sanctum, notitiam dei, &
 tui, reconciliationem cum deo, pacem conscien-
 tiæ, gaudium spiritus, donum ueræ iustificatio-
 nis, & uitæ eterne. **E**t **C**hristus **I**oan. 14. ait, **S**i
 quis diligit me, sermonem meum seruabit. **E**t pa-
 ter meus diliget eum, & ad eum ueniemus, &
 mansionem apud eum faciemus. **O**bsecro te quid
 unquã præclarius ob omnibus prophetis et euan-
 gelistis promissum est nobis, quod non sit com-
 prehensum, hac una **C**hristi promissione? **N**am
 ubi pater, & filius & spiritus sanctus mansione
 faciunt, ibi est summa bonorum omnium.

RIDERICHVS.

Elucida iam mihi & quartum præceptum
 dei.

I. **O**tho

F. OTHO.

IIII **Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.**

Audisti primam legis tabulam, **T**ria præcepta prima, quæ docent summum dei cultum interiorem, & exteriorem, **S**equitur iam secunda tabula septem aliorum præceptorum, quæ docent officia erga proximum. **I**nter quæ primum est de honore parentum, & obedientia erga parentes, & alios, quibus parentes suam uicem committunt.

Si intellexeris quid sit honorare, & quid appellatione patris & matris dominus significet, mox totius præcepti sensum habes

Honorare est honorificè de parentibus sentire, nempe quòd deus nos eis subiecerit, quod uoluntate et ordinatione dei ipsi nobis præsent, nos uero ipsis subsimus, & eis ex animo tribuere sapientiam, & iustitiam, id est libenter parere eorum iudicio & auctoritati, & si interdum quod humanum est, peccauerint, & errarint, peramanter & reuerenter condonare, excusare, & tegere errata.

Parentum autem appellatione usu linguarum omnium, honorantur etiam magistratus, pastores

res

res animarum. preceptores, & patresfamiliâs,
ac matresfamilias, Hos omnes à nobis honorari
uult lex diuina.

FRIDERICVS.

Quæ sunt bona opera hic nobis præcepta,
quæ mala opera prohibita?

F. OTHO.

Animo, & externa reuerentia ho-
norare parentes eis in omnibus
obedire ex animo, **A**postolus ad
Ephef. 6. cap. ait, in domino.

Omnia filialis charitatis officia
eis exhibere. **D**um senescunt, de-
ficiunt, & egent, necessaria uitæ
suppeditare.

Bona ope-
ra.

Magistratibus, episcopis animarum
ecclesiæ matri spirituali, præce-
ptoribus, patribusfamiliâs debi-
tam præstare obedientiã, & quæ
eis debentur fideliter largiri.

Magistratibus autem debemus iure
diuino, ut **P**aulus **R**om. 13.

{ **H**onorem.

docet { **T**imorem.

{ **T**ributum,

{ **V**ectigal.

Per

Per tributum & uestigal intelliguntur omnia debita, onera externa, zins, zoll, schatzung, fronarbeit, kriegsreisung, hæc debentur magistratui, Denn regieren kost viel, es gehet viel daruber.

Mala opera uel peccata contra hoc præceptum.

Contemnere parentes, eorum iudicio & autoritati resistere, eos offendere, Non obedire in recte iussis, eos in necessitate derelinquere.

Magistratus contemnere, nolle obedire imperio eorum, eorum dicta & facta calumniari, seditionem mouere contra magistratum. Non pendere, uel fraudulenter pendere tributum & uestigal.

Præceptores & pastores animarum defraudare, debitam mercedem negare, eos despicere & calumnijs offendere.

Dominis ac patribus familias fraudulenter & negligenter seruire

FRIDERICVS.

Audio quid nos debeamus parentibus, & magistratibus, quid autem ipsi uicissim debent nobis

F? **O**tho

E. OTHO.

Apostolus ad Ephes. 6. tria cōplectitur, quæ nobis parentes debent, **P**atres inquit, educant **E**ducare. liberos in eruditione & correptione domini. **E**rudire **H**ic habes primo curas & labores educandi, ut **C**orripere necessaria uitæ liberi habeant. **D**einde institutio nem in doctrina pietatis. **S**icut **M**oses Deut. 6. præcipit, **N**arrabis, uel ut **H**ebreus habet, ac ues uerbum dei filijs tuis. **E**t postremo habes correptionem paternam, disciplinam teneræ ætati maximè necessariam. **E**st enim imprudens & effrenis, quare coerceri debet certis exercitijs, laboribus, studijs, & pœnis, ut ijs tanquam frenis à peccatis retrahatur, & ad pietatem assuefiat. **S**icut **S**alomon **P**rouerb. 23. monet, **N**on subtrahas à puero disciplinam, uel castigationem. **S**i percusseris eum uirga, non morietur, sed liberabis animam eius ab inferno.

Magistratus uocari solent patres patriæ **N**am in externa disciplina debent omnia officia suis subditis, quæ **P**aterfamilias debet liberis & familie.

Sed **P**aterfamilias hoc officium debet familie, ut curet eā recte institui in uerbo dei, et prohibeat, atq; à domo ut pestem profliget impios cultus, falsam doctrinam, & quicquid sanæ doctrine aduersatur. **C**onsec

Consequitur itaq; magistratus officium esse, efficere ut doctrina religionis synceriter doceatur. **E**t errores et abusus aboleantur **E**t ut disciplina seuera in repub exerceatur.

Abominabilis error est, magistratum civilem æquare armentarijs, qui tantum uentri pecudum prospiciunt. **M**agistratus enim officium, non solum est corpora tueri, sed habet functionē longè excellentiorem, nempe totius decalogi defensionem. **H**æc enim est uera diffinitio potestatis seculi. **M**agistratus, est minister dei, in hoc constitutus, ut sanctissimam dei legem, quod ad externam disciplinam attinet, ui corporali tuatur.

Magistratus
quid.

Ideo non solum debet prohibere, & punire scelera, quæ contra secundam tabulam **M**osi facta sunt, qualia sunt parentum offensio, homicidia, adulteria, furta, rapinæ, periuria &c. sed etiam peccata in primam tabulam, qualia sunt blasphemiam in deum, **E**picurei, **C**urtisanici & **P**liniani sermones, idololatria, impij cultus errores in fide.

Debetq; curare ante omnia, ut subditi rectè ex uerbo dei de religione doceantur, ut scholæ florent, & inuentus pia eruditione instituantur

Deum

Dein iudicium, & iustitiam facere, nocentes punire, bonos tueri, **1 Petri 2.** Non enim frustra gestat gladium **Rom. 13.** **E**t **Exod. 23.** Pauperis nō misereberis in iudicio, nec accipies munera, quæ etiam execant prudentes, & subuertunt uerba iustorum. **E**t **Iere. 22.** Facite iudicium & iustitiam, ui oppressum libertate de manu calumniantis, aduenam, pupillum, uiduam nolite contristare, neq; opprimatis iniquè, & sanguinem innocentium ne effundatis.

In primis nos ediscere hæc uerba regis **Iosaphat** iussit præceptor noster. (ut habetur **2. Paralip. 19.**) Ille cum iudices terræ in cunctis ciuitatibus **Iuda** constituisset, sic eos alloquitur, **V**ide, dete quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium sed domini, & ipse uobiscum est in iudicio, sit timor domini uobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud dominum deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.

Apostolus grauiter monet **DOMINOS** iuxta carnem. ne inflati fastu, in subditos tyrannidem exercent **Vos DOMINI** inquit, æquitatem, & æquabilitatem seruis exhibete, scientes quod **ET VOS DOMINVM HABEATIS IN COELIS;** ad **Coloss. 4.**

C

Hæc

Hoc in primis magistratum mouere debet, ut recte fungatur officio suo, quod deus in **Psalmo** 82. magistratum titulo sui nominis insignit, **Ego dixi dii estis, id est, Ego si decreui, ad hoc uos delegi, & uocauit, ut res diuinas defendatis, ut conseruari curetis sanam doctrinam Christi, ut tueamini ueram religionem, ut aboleatis errores, & cultus ab hominibus contra uerbum domini excogitados, ut conseruetis iustitiam, coniugia, pacem & omnem turpitudinem prohibeatis. Nam in his quae ad decem praecipua dei pertinent, idem est officium potestatis secularis in nouo testamento, quod erat regum piorum in Israel, sed deus in 17. cap. Deut. Constituit regem in Israel, custodem legis, & doctrinae religionis. Et non frustra **Dauid** cecinit, **Psal. 2.** Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, quod diligenter fecisse legimus **Christianos caesares, Constantinum Valentinianum, & Theodosium, qui legibus & gladio blasphemias & impios cultus prohibuerunt, & punierunt.****

FRIDERICVS.

Quae autem sunt poenae transgressorum in hoc praecipuo, quae item obedientium praemia?

F. OTHO.

Deut

Deut. 21. ducebatur filius inobediens, & contumax ad portam iudicij, & lapidabatur à populo. **L**iberis obedientibus promittit dominus longam uitam. **E**t scimus uitam eternam promitti seruantibus mandata dei. **E**t eterna damnatio manet prauaricatores legis. **E**t Rom. 13. docet **A**postolus, magistratui resistere & non obedire, esse peccatum mortale. **E**rgo inobedientes damnantur. **S**ic enim ait, **O**portet esse subditos, non solum propter iram, id est, poenam, uerum etiam propter conscientiam, id est, ne conscientia polluat peccato mortali. **E**rgo peccatum mortale est uiolare edicta magistratum, simul enim cõtemnitur deus qui nobis magistratus præfecit. **E**t iterũ, quisquis resistit potestati, dei ordinationi resistit. **Q**ui autem restiterint, sibiipsis iudicium accipient. **N**am principes non terrore sunt bene agentibus, sed male. **P**lerunque horribili mortis genere pereunt sediciosi.

Chore, **D**athan, **A**byron, erant sediciosi contra **M**osen, & terra dehiscens deglutiuit eos, uiuiq; in infernum descenderunt, **N**um. 16.

Absolon moliebatur seditionem contra patrem suum **D**avid, & in bello fugit, sitq; è quercu pensilis, 2. **R**egum 16. 17.

Recordare rusticane cladis, in secundo præ-

C 2 cepto

cepto recensita. Christiani igitur ex animo magistratibus obedire debent. Sciunt enim se à DEO per ministerium potestatis secularis summa beneficia accipere, nempe leges ad hanc vitam utilissimas, pacem publicam, securitatem, defensionem uitæ, coniugum, liberorum, & rerum tranquillitatem ad quærendum uictum, ad discendam religionem, & alias honestas artes. Tolle magistratum é mundo, & solem substulisti. Quid enim aliud tum uideremus, quam horribiles tenebras inuitabilium calamitatum, bella intestina, direptiones bonorum, uiolationem liberorum, & coniugum, latrocinia, infinita pericula domi, & foris breuiter, omnium statuum perturbationem, & mundi desolationem certissimam.

FRIDERICVS.

Elucida mihi & quintum præceptum.

F. OTHO.

Non Occides.

V iam audies quæ officia debeamus proximo nostro.

Mansue

Mansuetudo **D**ulcis affectus cordis

erga **A**micos,
Et **I**nimicos.

Beneuolentia, misericordia, pa-
tientia, clementia, facilitas, tra-
ctabilitas, φιλανθρωπία, id est,
amor erga homines.

Humanitas, etiam in gestu corpo-
ris et uultu.

Affabilitas, comitas, in uerbi-

Tueri uitam proximi, non iuuare,
non approbare iniurias corpo-
rum:

Placabilitas, iniuriarum et offen-
sionum facile obliuisci, non esse
uindictæ cupidum.

Iraisci, odium, maleuolentia,
rancorem in corde fouere
μισαρθρωσίαρ habere, qua-
lem legitur habuisse **T**imō

Atheniensis, qui odio homi-
num in solitudinem conces-
sit, nulla re perinde delecta-
tus ac suspendijs hominum.

Iræ et odij signa prodere. **E**t

Virtutes
uel **O**pera
bona quim
ti præcep-
ti.

Peccata contra hoc præceptum, ut exposuit Christus.

Matthæi. 5.

ut **Mattheus**, ait rhaca dicere fratri.

Palam conuiciari, dicere fratri, fatue, proditor, balatro, furcifer, homo trium literarum, iurgiosum contumeliosum esse, rixari discordias serere, & alere.

Occidere proximum, in necem alterius consentire, autorem esse homicidij, priuatam uindictam exercere, implacabilem esse, & immisericordem.

FRIDERICVS.

Cur igitur magistratus occidit fures, latrones & homicidas?

F. OTHO.

Quintum præceptum, prohibet uindictam priuatam, quæ ex odio & inuidia fit sine autoritate magistratus.

At magistratus autoritate & mandato dei plectit facinorosos. **In** hoc enim potestas seculi gladium à deo accepit, ut eum distingat in nocentes. **Neq;** enim exercet uindictam suo nomine ex inuidia, odio, ac maleuolentia, sed iussu dei

Cuius

cuius uicarij & ministri sunt magistratus in hoc
 seculo. Ita **A**postolus magistratum appellat dei
 ministrum, ac uindicem.

FRIDERICHVS.

Quæ statuuntur pœnæ transgressoribus quin
 ti præcepti, quæ promittuntur præmia obedi-
 entibus?

F. OTHO.

Pœna temporalis homicidarum, est occidi,
 quam dominus statuit **Gene. 9.** Qui effuderit
 sanguinem hominis, per hominem (id est magi-
 stratum) sanguis eius effundetur, quoniã ad ima-
 ginem dei factus est homo.

Leuit. 24 Qui percusserit, & occiderit ho-
 minem morte moriatur. Et **Christus Matth. 26.**
 Qui gladium acceperit (intellige sine iussu le-
 gum & magistratus.) gladio peribit.

Gala. 5. Inimicitia, lis, iræ seditioes, inuidia,
 cædes, uocantur opera carnis, & qui talia agunt,
 regni dei hæredes non erunt: Deus ipse custos
 est huius legis, nec sinit euadere homicidas. **Ge-
 nes. 4** dicit **Caino** fratricidæ, **Vbi** est **Abel** fra-
 ter tuus, uox sanguinis fratris tui clamat ad me
 de terra. **Vagus** & profugus eris super terram.
 Omnes homicidæ sunt timidi, nam conscientia
 furijs exagitantur. Quid dicam de præmijs?

C 4

nonne

nonne charitas quæ proximi corpus, uxorem, & res tuetur, est consummatio legis? Ideo amplissima præmia consequitur. Mansueti item audiunt **Luc. 6. Remittite & remittetur uobis.**

FRIDERICVS.

Quæ bona opera præcipit uobis sextum præceptum, quæ peccata prohibet?

F. OTHO.

Non Mechaberis.

VI

Hoc præcepto deus honorabile coniugium approbat & munit aduersus nefandam libidinē carnalium hominum.

Virtutes uel Opera bona sexti Præcipiti sunt.	}	Castitas	Cordis in	}	Cogitatio-	
		Pudicitia			nibus.	
		Verecundia			Desiderijs.	
}	}	Fides in proprio con= iugio.	in	}	Linga.	
					Corporis	Facie.
						Oculis.
}	}	Et quæ castita= tem conseruant cuiusmodi sunt.	}	}		Auribus.
					Tactu.	
					Temperantia.	
}	}	}	}	}	Sobrietas.	
					ieiunium.	
					Vigiliæ.	
}	}	}	}	}	Moderatio in	
					uestitu. Honesti labores. Ocia enim & desidia dia- bolo	

holo omnes fenestras & ianuas aperiunt. Nam
& ethnicus poeta cecinit.

Queritur Egistus, quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Ezechiel propheta cap. 16. causas **Sodomiti-**
ci sceleris recensens ait, **Ecce** hæc fuit iniquitas
Sodomæ sororis tuæ superbia, saturitas panis,
abundantia & ocium ipsius & filiarum eius.
Christianus fugiat crapulam, ebrietatem, luxum
in uestitu, ornatum exquisitiorem corporis, **Deui-**
tet impudicorum consuetudinem auersetur li-
bros spurcos, turpesq; picturas, nam sunt irrita-
menta & fomenta libidinis.

Concupiscentia cordis, qua ho-
mo uxorem proximi concu-
piscit, obscenæ cogitatio-
nes, ita & **Christus** exponit
hoc præceptum **Matth. 5.**

Nutus oculorum impudicorum.

Turpes gestus corporis.

Libenter loqui, uidere, audire

Turpia, & spurciloquio de-
lectari.

Illicitus tactus sui ipsius & sex-
us foeminei.

Adulterium comittere & scor-
tari

Peccata con-
tra hoc præ-
ceptum,

C 5 tari

CATECHESIS

stari, **M**oses ait, **L**O THINAPH
 du solt nicht vnkeuschen, &
 generali uerbo omnem illi-
 citum concubitum prohibet,
 deniq; omnia prohibentur,
 quæ desideria carnis excitant,
 iuuant, & fouent.

FRIDERICVS.

Nunc mihi adulterorum, scortatorumq; pœ-
 nas & castorum præmia recense.

F. OTHO.

Adulter & adultera in lege **M**osi **D**eut 22.
 lapidabantur, & **I**oan. 8. **E**uangelium excludit
 tales à regno cœlorum. **I**. **C**or. 6. **H**eb. 13. **S**cor-
 tatores & adulteros iudicabit **D**eus. **I**udicum 19.
 & 20. ob stuprum uxori **L**euitæ illatum, occisa
 sunt in tribu **B**eniamin 63 millia bellatorum.

Salomon erat primum rex incomparabilis,
 sed patiebatur cor suum per mulieres formo-
 sas auerti à deo, ut tandem senex coleret deos
 gentium. **P**rimo igitur excæcatur cor eius. **D**e-
 inde excitantur in eum hostes, **A**dad, **E**domeus
 & **R**azon. **R**egnum eius scinditur, & auferun-
 tur à domo **D**avid decem tribus **I**srael. 3. **R**eg. II.
Verissime igitur docet propheta **H**oseas, libidi-
 uosos

nosos cecitate cordis puniri, ut hominem exu-
ant & uelut obbrutescant. **Fornicatio**, inquit,
& uinum & ebrietas auferunt cor.

Gene. 34. propter stupratam **Dinam** filiam
Iacob occiduntur omnes uiri **Sichimitæ**, diripi-
untur eorum oues & armenta, paruuli, & uxo-
res abducuntur in captiuitatem, urbs fit præda
& omnia uastantur.

In **Genesi** inter causas diluuij, quo mundus
recens conditus perijt, recensentur libidines,
Gen. 6.

Subuertit dominus **Sodomã** & **Gomorrhã**
sulphure & igne de cœlo propter abominandas
spurcias libidinis, **Gen. 19.** Hanc pœnam cum
esset dominus **Sodomitis** illaturus, reuelat eam
Abraë, ut illud exemplum iræ dei, filijs suis &
familie suæ inculcaret, quo ab illis spurcitijs
per omnem uitam abhorrent, & caste uiue-
rent. **Gen. 18.** Ideo hæc exempla & nobis recen-
sentur, ne obliuiscamur deum nostrum, patiamur
in nobis regnare foedam libidinem.

Semper igitur personet in auribus tuis, mi
frater grauißimum **Pauli** præceptum **I. Cor. 6.**
Fugite scortationem, omne peccatum quodcun-
que fecerit homo, extra corpus est, sed qui scor-
tatur, in proprium corpus peccat. **An nescitis**
quod

quod corpora uestra sint templum eius, qui in uobis est spiritus sancti, quem habetis a deo. Et non estis ipsi uestri iuris. Nam empti estis precio, Glorificate iam deum in corpore uestro, & in spiritu uestro que sunt dei. Et 1. Cor. 7. Propter supra uitanda, suam quisq; uxorem habeat & suum quæq; uirum habeat.

In castis itaq; mentibus & corporibus libenter habitat spiritus sanctus. Impura & spurca corda ut foetidissimam latrinam horret

FRIDERICVS.

Audiam nunc ex te septimi præcepti expositionem.

F. OTHO.

VII

Non furaberis.

Hoc præcepto pater coelestis unicuiq; munit suas facultates, placet enim DOMINO, ut SVVM quisq; teneat, ut sit distinctio rerum & sint dominia. Sicut enim euangelium non abolet præcepta dei, ita non tollit rerum proprietatem. Non solum autem uult dominus ne surripias aliena bona, sed etiam ut tuis bonis adiuues proximum.

Eleemo

Eleemosynam de tua substantia
egentibus libenter erogare,
Luce II.

Dare omni petenti **Luc. 6.** Sed iux
ta regulam **Pauli 2 Cor. 8.** non
ut alijs relaxatio sit, tibi angu-
stia.

Liberalitatem exercere in domesti-
cos. Nam qui suis, & maxime
familiaribus non prouidet fi-
dem abnegauit, & est infideli
deterior, **1 Tim. 5.**

Igitur Bo-
na opera
septimi
precepti
sunt.

Ei qui te uult in ius trahere, ac tu-
nicam tollere, permitte & palli-
um, **Matth. 5.**

Mutuuum dare & nihil inde spe-
rare, **Luc. 6.**

Operari manibus & honeste pa-
rare rem unde uiuas & egen-
tibus impertiaris, **Ephes. 4.**

Proximi rem tueri, & ubi licet
augere.

Liberalem esse erga ministros eca-
clesiæ, & scholarum modera-
tores, pauperesq; studiosos, ut
ministerium ecclesiasticum con-
seruetur

CATECHESIS

seruetur, & floreat schola
 In omni negotio equitatem &
 legem naturalem inter ho-
 mines seruare.

Auaritia, nihil cuiquam dare.
 Iniusta lucra sectari, dolo
 malo, malis contractibus,
 prohibitis artibus aliena
 bona compilare.

Iniquitatem exercere in men-
 sura, ulna, pondere, & fra-
 trem in negotio circumue-
 nire.

Rem tuam ignauiter tueri, ut
 tandem tibi necessaria uita
 desint.

Mendicare, cum queas ex tuo
 labore uiuere.

Bona tua prodigalitate dissi-
 re, ut dein cogaris ex alie-
 no rapere.

Peccata uel
 mala opera
 contra septi-
 mam legem.

Patrocinia in malis causis per
 corruptelas emere, iustas
 mercedes non dare, im-
 sturas in omnibus mercia-

bua

bus exercere, quod faciunt insti-
tores, caupones, mercatores.

Furari, rapere aliena, usuras ex-
ercere **Exod. 22. Leuit. 25. Deu-**
ter. 21. **Ezech. 18.**

Bona ecclesiarum, quæ ad alēdos
VERBI ministros collata
sunt in prophanos usus uerte-
re. **Aut hæc absumere, cum nom-**
sis idoneus seruire ecclesiæ
Christi in uerbo & ad ministra-
tione sacramentorum.

Vide obsecro frater, quam plena sint omnia
furtis, si nucleum huius præcepti excusseris, **Die**
kleine dieb henckt man, die grossen vastet vnd
feiret man ô tempora, ô mores.

F. R. I. D. E. R. I. C. H. V. S.

Si & usurarij sunt fures, cur nemo illas uor- &
gines inexplebiles trahit in gemonias? **Sed enu-**
mera poenas furum & premia obedientium.

F. O. T. H. O.

Nonne satis est supplicij Tantalus illis, quod
multis, stultis ac noxijs cupiditatibus & hæc bre-
uem uitam sibi reddunt longe acerbissimam, &
à futura uitæ beatitudine se ipsi penitus exclu-
dunt, **Sed pergo, Olim pæna furum in lege Mo-**
si,

si, erat restitutio dupli, quadrupli & quintupli
Exod. 22. Et **Salomon Prouerb.** cap. 6. iubet
 & furem reddere septuplum & omnem substan-
 tiam domus tradere, ut liberet se. **I. Cor. 6.** Ne-
 que fures, neque auari neq; rapaces regni dei hæ-
 reditatem accipient.

Et **Luc 6.** habes præmia, **D**ate & dabitur
 uobis, **M**ensuram bonam & consertam & con-
 cussam atq; exundantem dabunt in sinu uestrum
Eadem mensura qua metimini, metientur ali-
 j uobis. **Prouer. 28.** Qui dat pauperi non indige-
 bit, qui despicit deprecantem, sustinebit penu-
 riam.

Psal. 36. Tota die miseretur & commodat
 iustus, & semen eius in benedictione erit, id est,
 multiplicabitur & ditescet ex benedictione do-
 mini. **B**enedictio enim domini diuites facit, **P**ro-
 uerb. 10.

Luc. 16. Facite uobis amicos ex **M**ammona
 iniusto, ut cum defeceritis, recipiant uos in ætera-
 na tabernacula.

Matth. 10. Qui ad bibendum dederit aquæ
 frigide poculum uni ex pusillis his, tantum no-
 mine discipuli, amen dico uobis, non perditurus
 est mercedem suam.

FRIDERICHVS.

Cum

Cum **Christus** **Luc.** 18. dixerit, difficile esse ut perniciosus in regnum dei intret, licet ne **Christiano** possidere diuitias.

F. OTHO.

Difficile quidem est, sed non impossibile, **A-**braam, **Iacob**, **Dauid**, **Asa**, **Iosaphat**, **Iob** erant diuites, sed simul sancti & filij dei, licet igitur **Christiano** proprias possessiones habere etiam amplas. Sed hanc **Psalmista** regulam obserua, **Psal.** 61. Diuitie si adfluant, nolite cor apponere. Nemo enim potest seruire deo & **Mammonæ**, **Matthæi** 6. **Christus** auaritiam hominum reprehendit, non prohibet usum diuitiarum. Sed præceptor noster iussit, ut hanc **Pauli** admonitionem ad uerbum ediscamus, tanquam antidotum contra uenenum auaritiæ. **1. Tim.** 6. **Questus** magnus est, pietas, cum animo sua sorte contento, nihil enim intulimus in mundum, uidelicet nec efferre quicquam possumus, sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. **Cæ-**terum qui uolunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum & cupiditates multas, stultas ac noxias, quæ demergunt homines in exitium & interitum, si quidem radix omnium malorum est studium pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrauerunt à fide, & seipsos, implicue-

D
runt

runt doloribus multis. Deim non iubet Paulus diuitias in mare abijcere, quod philosophum quendam ambitiose fecisse legimus, sed iubet ijs benefacere proximo. I Tim. 6. His qui diuites sunt in presenti seculo, præcipe ne elato sint animo, neq; spem ponant in diuitijs incertis, sed in odio uiuente, qui præbet nobis omnia affatim, ad fruendum, ut benefaciant, ut diuites sint operibus bonis, ut faciles sint ad impartendum libenter communicantes, recondentes sibijsis fundamentum bonum in posterum, ut apprehendant æternam uitam.

FRIDERICHVS.

Octauum præceptum mihi exponito.

S. OTHO.

VIII

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

<p>Hoc præceptum munit iudicia in quibus defenduntur.</p>	<p>} Corpora nostra. } Coniuges } Res & } Fama uel nomen. } Ehr vnd gut gerucht.</p>
--	--

Veritas

{ Iudicijs
 { Contractibus.

Veritas in { Pactis.
 { Dictis
 { Factis et in omni ui-

Opera bo-
 na huius
 præcepti.

Candor
 simplicitas, id est, rectitudo, seu
 ingenuitas, quando omnia sine
 fūco, simulatione & insidijs, se-
 rio & bono studio agimus.

Vsus linguæ ad defensionem & bo-
 num proximi.

Mendacium, quod deus maxi-
 me abominatur, **Prouerb. 6.**

Nam maxime contra natu-
 ram hominis est mendaciū

ideo præcipit Dominus,

Exod. 23 Mendaciū fugies

est enim vitium vere diabo-

licum, nam diabolus est men-

dax atq; eius rei pater, **Io-**

annis 8.

Peccata con-
 tra hanc legē

In iudicijs ueritatem dissimū-

lare, fraude opprimere, fal-

sa testari, calūniari, obtre-

ctare, deferre, adulari, male

D 2

dicere

CATECHESIS

cere, den leutem vbelreden:

Non tueri famam proximi, præbere aures detractoribus, eos non obiurgare & repellere.

Lingua deniq; quacunq; ratione contra proximum abuti.

FRIDERICVS

Que sunt hoc loco pœne, & que præmia?

F. OTHO.

Prouer. 19. Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet.

Prou. 21. Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit à tribulatione animam suam.

Psal. 33. Quis est homo qui uult uitam, diligit dies uidere bonos? prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.

Luc 6. Nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini. Bonum nomen omnibus diuitijs seculi præstat. Quare detractores qui bonam fratris famam mendacijs denigrant, debent ei restitutionem famæ.

FRIDERICVS.

Nunc tandem & postrema duo præcepta mihi explicato.

F. OTHO.

Nonum

Nonum.

Non concupisces domum proximi
tui.

IX

Decimum.

Non concupisces uxorem eius non ser-
uum, non ancillam, non bouem,
non asinum, nec omnia quæ illius
sunt.

X

Apostolus **Rom. 7.** hæc duo præcepta conne-
ctit, **P**eccatum, inquit, non cognoui, nisi per le-
gem. **N**am & concupiscentiam non nouissem, sci-
licet esse peccatum, nisi lex dixisset, non concu-
pisces.

FRIDERICVS.

Quæ igitur bonæ quas uirtutes exigunt à no-
bis hæc duo præcepta? quæ uitia prohibent?

F. OTHO.

Perfectissimam cordis humani pu-
ritatem, ut sis integer & purus
ab omni inquinamento mala-
rum cogitationum, & prauo-
rum adfectuum.

Exigunt nature nostræ lapsæ
D 3 integri

Has uirtutes
exigunt.

integritatem, summam casti-
tatem, & ueram spiritus pau-
pertatem, omni praua cupi-
ditate radicitus euulsa, ne
fibris quidem relictis, ut per-
fecte omnia quæ in rem &
salutem proximi tui sunt, ex-
petas, & ei fauentissimo cor-
de optes.

Nulla nature nostræ integritas, & uera perfe-
ctio inchoatur in hac uita per spiritum sanctum,
qui nos renouat, sed perficietur plenè in die re-
demptionis, id est, generalis resurrectionis, quan-
do imago dei in nobis perfectæ instaurata, &
restituta fuerit.

Prohibent hæc uitia. **V**irulentissimam radi-
cem omnium peccatorum, peccatum originale,
die crissund, cordis concupiscentiam, malitiam
nature corruptæ quæ nobiscum nascitur, de qua
conqueritur **D**avid **Psal. 51**, **E**cce in iniquitati-
bus conceptus sum & in peccatis concepit me
mater mea. **E**t **A**postolus **Ephes. 2**. **E**ramus natu-
ra filij iræ, id est, peccatores, nascebamur pecca-
to corrupti & deprauati, ut iure nobis deus ira-
sceretur & nos damnaret, adferimus enim no-
biscum morbum nature peccatum originis, quod
est

est causa omnium malorum adfectuū, ideo **Iere-**
mi. cap. 17. uocat cor hominis prauum. Et **Mo-**
ses **Gen.** 6. & 8. depingit nobis illam nature cor-
 ruptionem & malitiam peccatū originale hor-
 rendo colore. Sic enim ait, omne figmentum co-
 gitationum cordis humani tantumodo est ma-
 lum ab adolescentia per singulos dies, **Ecce**
I **E** **Z** **E** **R** cordis humani, id est, quicquid cogi-
 tat & cupit, solummodo malum est, cor ipsum
 est infectū & deprauatum, quod est fons operū
D **e** **p** **r** **a** **u** **a** **t** **i** **o** **n** **e** **m** **i** **l** **l** **a** **e** **s** **t** **i** **n** **r** **a** **t** **i** **o** **n** **e** **&** **u** **o** **l** **u** **n** **t** **a** **t** **e**
S **i** **c** **u** **t** **&** **C** **h** **r** **i** **s** **t** **u** **s**, **M** **a** **t** **t** **h.** 15. hanc sententiam de-
 scribit. **Q** **u** **e** **e** **x** **c** **o** **r** **d** **e** **e** **g** **r** **e** **d** **i** **u** **n** **t** **u** **r**, **i** **m** **p** **u** **r** **u** **m**
 reddunt hominem, nam ex corde excunt cogita-
 tiones malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, fal-
 sa testimonia, conuicia.

I **d** **e** **o** **M** **o** **s** **e** **s** **i** **n** **l** **e** **g** **e** **D** **e** **u** **t.** 10. præcipit ut **I** **s** **r** **a** **e** **l** **i** **t** **e**
 corda circuncidant, id est ut peccatorum
 originem, fontem & officinam repurgent &
 emundent. **C** **i** **r** **c** **u** **m** **c** **i** **d** **i** **t** **e**, **i** **n** **q** **u** **i** **t**, **p** **r** **æ** **p** **u** **c** **i** **u** **m** **c** **o** **r** **d** **i**
 uestri. **H** **i** **c** **u** **e** **l** **u** **t** **d** **i** **g** **i** **t** **o** **d** **e** **m** **o** **n** **s** **t** **r** **a** **t** **n** **o** **b** **i** **s** **a** **g** **n** **a** **t** **a** **m**
 malitiam, corruptionem, & peccatum
 nostrum natale. **E** **t** **n** **e** **n** **o** **b** **i** **s** **u** **i** **d** **e** **r** **e** **m** **u** **r** **i** **n** **n** **o** **c** **e** **n** **t** **e** **s**,
 si forte ab externis interdum sceleribus ab-
 stinuerimus, his duob. ultimis præceptis, inter
 nam nature prauitatem, & immunditiam nobis

D **4** **r** **e** **u** **e** **l** **a** **t**

reuelat, & totius nature peccatum accusat & damnat.

Legis diuine eminentia.

Et hic obserua quanta sit eminentia legis diuine. **H**umanæ leges internam cordis uolicam relinquunt intactam. **N**ullus fur suspenditur propter uoluntatem furandi, sed tantum propter actum furti. **A**rguunt & prohibent tantum externa peccata, quæ etiam humana ratio nouit. **S**ed lex dei perfectissima, perfectissimam obedientiam exigit prohibet omnia uitia externa & interna, exigit internam & externam innocentiam, & perfectionem. **N**am **P**aULO teste est spiritualis, hoc est, præcipit & **E**xigit non tantum externa bona opera, sed munditiam cordis, puras cogitationes & sancta desideria, adfectus sanctos, notitiam timorem, fiduciam, & dilectionem dei, plenamq; obedientiam in omnibus operibus diuinis. **N**am homo est imago dei, ideo debet omnibus modis talis esse, qualem eum uult esse diuina uoluntas, quæ est omnis boni rectiq; infallibilis regula, quicquid huic dissentaneum est, malum est.

Rom. 7.

FRIDERICHVS.

Definito mihi peccatum originale, & simul doce quotuplex sit peccatum.

E. OTHO.

Primum

Primum animaduerte quid sit iustitia originalis, quæ erat integritas uirium humanarum, qua natura humana bene condita poterat legi diuinæ obedire. Nam homo erat conditus ad imaginem & similitudinem dei, **Gen. 2.** quæ imago erat, teste **Apostolo ad Ephe. 4. Colos. 3.** notitia dei, iustitia & ueritas. Sed peccatum horribiliter hanc imaginem dei in homine corrumpit & obliterauit, ut omnes homines naturaliter ab **Adam** pronati ignorent deum, sint iniusti & mendaces. Ideo missus est filius dei **Christus Iesus**, ut hanc imaginem dei in homine instauret & renouet uerbo & spiritu sancto, ut homo rursus per & propter **Christum** consequatur certam dei conditoris sui notitiam, iustitiam, ueritatem & sanctitatem,

Peccatum autem originale est illius iustitiæ originalis carentia & imputatio, qua posteritas **Adæ** propter parentum primorum delictum reanascitur æternæ mortis, estq; horrenda corruptio nature humanæ, quæ secuta est lapsum **Adæ**, qua sic sunt infectæ, deprauatæ & fractæ uires animæ & corporis, ut non possint uerè legi diuinæ obedire. **Augustinus** contra **Pelagianos**, uocat hoc peccatum, concupiscentiam, sed simul comprehendit defectus illos grauissimos & uitia

Augustinus
contra
Iulianum
 lib. 3.

et uitia enormia, ignorare deum, contemnere deum, non posse credere deo, aut eum timere ac diligere, duplex igitur peccatum describit Apostolus **Rom. 5.**

Peccatū duplex, { Originale, quod in natiuitate carnali contrahunt omnes homines, qui naturaliter nascuntur.
 { Actuale peccatum, quod originali addimus, et est maledictæ arboris maledictus fructus, nempe originalis peccati, ut sunt adfectus prauis, cogitationes, dicta et facta contra decem præcepta dei. Vtrunq; peccatum etiam uocatur mortale, id est, dignum eterna morte.

Nam etsi quædam peccata utpote sanctorū, uocantur uenialia, non tamen ex natura, sunt uenialia, id est, digna quæ ueniam consequantur, sed tantum ex gratia dei propter Christum, fide apprehensum. Sicut Apostolus, **Rom. 8.** dicit nullam esse condemnationem in uere Christianis. Non dicit nullum peccatum, sed nullam condemnationem, quia propter Christum non imputantur eis peccata ad mortem.

FRIDERICVS.

Quæ sunt pœnæ originalis peccati, quod ab Adam in nos dimanat?

F Otho

Mors corporalis aeterna, morbi, dolores, cae-
des, omnesq; calamitates, quibus natura humana
adfligitur, tyrannis Satanae, in cuius potestatem
iusto dei iudicio lapsa est natura, propter pecca-
tum, qui sic dominatur in ijs qui Christum re-
demptorem ignorant, ut eos impellat ad omnis
generis flagitia, ad blasphemias, haereses, seditio-
nes, caedes, odia, hypocrisin. Philosophia mira-
tur & ignorat unde in naturam humanam uene-
rit illa prauitas & tanta mala. Sed sacre literae
docent, causam tot malorum esse peccatum ori-
ginis. Gen. 2. ait Deus ad Adam. Quocunq; die
comederis ex ligno scientiae boni & mali, MOR-
TE morieris. Et Rom. 5. Per unum hominem,
peccatum in mundum introijt, ac per peccatum
mors, & sic in omnes homines mors peruasit,
eo quod omnes peccauerunt, id est, rei facti, seu
peccatores sunt, seu habent peccatum. Et Ro-
ma. 6. Stipendia peccati mors. Et obserua dili-
genter quod diabolus mendax, & uoluntas pri-
morum parentum sunt causa peccati originalis,
Deus nullius peccati causa est. Nam bene crea-
uit naturam, sed uoluntas malorum, uidelicet dia-
boli & impiorum est causa omnis peccati.

FRIDERICHVS.

Quare

Quare lex dei neminem potest iustificare, cum tamen sit doctrina perfectissima, omnia bona opera & omnem hominis perfectionem, quam optime docens & præscribens

E. OTHO.

Culpa non debet adscribi sanctæ, iustæ & bonæ legi dei, sed nostræ naturæ peccatrici & corruptæ, quæ etsi audiat legem omnia bono præcipientem & omnia mala prohibentem, non potest tamen suis uiribus uel intelligere, uel implere legem, sed peccatis cæca delectatur, tantum abest ut suapte ui fugiat peccata & bona opera sectetur. Verissime igitur Augustinus de spiritu & litera & de natura & gratia scripsit, Homini ad iustitiam non tantum esse necessarium doctorem, sed Christum, adiutorem, medicum & iustificatorem, qui cor renouet, & spiritum donet, ut lex etiam in cordibus nostris scribatur. Voluntas per legem ostenditur infirma ad bonum faciendum, datur gratia Christi ut sanet uoluntatem, Sanata uoluntas incipit facere legem, illa obedientia legis est in hac tota uita ad huc exigua & plus nimio imperfecta, quia uix inchoata, hærent enim in natura nostra reliquie peccati, placet tamen illa exigua obedientia deo & conuiuet ad reliquum peccatum propter Christum,

Augustinus.

stum, in quem credimus, & hac fide sumus iam filij dei, & facti membra Christi. Ideo nulla est damnatio in nobis, etiamsi sit adhuc peccatum.

F. RIDERICHVS.

Audito etiam iustificatos & habentes spiritum sanctum, propter peccatum adhuc inhabitans in carne, legem non implere, Erga lex eos ut peccatores damnat?

F. OTHO.

Minime, habent enim grande priuilegium præ alijs peccatoribus. Hoc te uelim alta mente reponere ut thesaurum, Quicquid in iustificatis desideratur & deest impletioni legis, ut semper multa desunt, non imputatur eis ad damnationem propter fidem in Christum, ut hæc aurea Apostoli uerba docent Gal. 3. Christus factus est pro nobis maledictum, ut nos à maledictione legis redimeret, id est, lex damnat iure optimo omnes homines ut transgressores legis. Verum pater cœlestis ex mera charitate, misit filium suum Christum, innocentem agnum, qui nullum peccatum fecit, imò nec facere potuit, ille subiit poenam peccati & factus est pro nobis uictima expiatoria & propiciatoria in cruce, atq; legi accusatrici ademit ius illud damnandi illos qui credunt in Christum. Nam ipse est

est propiciatio pro eis, ut ipsi iam etiam si ad huc in se sint peccatores, tamen iusti nunc reputentur propter Christum, qui solus legem perfectissime impleuit, & ex gratia nobis á patre donatus est, ut ipse sit iustitia nostra, & impletio eius fiat nostra, 1. Cor. 1. Ideo Rom 10. Apostolus clare pronunciat Christum esse impletionem legis ad iustificationem omni credenti, id est, qui in Christum legis impletorem credit, habet iam hoc quod lex postulat, ex gratia imputante, etiam iustus reputatur apud deum, ac si ipse legem proprijs operibus impleuisset. Habet enim per fidem in Christum primo remissionem omnium peccatorum, propter quæ lex ipsum damnauit, deinde spiritum sanctum etiam accipit cuius gratia & auxilio incipit etiam in se obedire legi. Postremo quicquid adhuc non impletur, propter Christum remittitur & non imputatur. Hanc Apostoli doctrinam necessariam probe intellexit Augustinus, qui lib. 1. Retract. cap. 19. disputat an lex in hac uita impleatur, & respondet ad hunc modum, Omnia mandata dei implentur, quando quicquid non fit, ignoscitur.

FRIDERICHVS.

Quid opus erat lege, uel decem præceptis, si non possunt iustificare peccatores, sed tantum damnare.

F. Otho

Legis doctrina modis omnibus necessaria est homini, ut coerceat, arguat, & erudiat,

Primo enim lex est iniustus posita, I. Tim. I, id est, data est ut per eam tanquam freno aut re pagulo coerceantur iniusti, ne impune expleant desideria carnalia. Lex est enim pedagogus, compescens effrenem malitiam hominum sicut catenæ, & uincula uinciunt & coercent leones & efferas bestias, ne lædant homines.

Ad hanc necessariam disciplinam retinendam ordinavit deus magistratum, ut custodem legis, legem doctrinam, pœnas, & calamitates. Cum enim nulla sit efferatior bellua, quam agnata cordis nostri malitia, & concupiscentia, certè ad eam domandam omnino his frenis & uinculis opus erat, ut qui Christiani esse uolunt, lege tamen territi, minus sint mali, & nocentes, quam nolunt, ut saltem pax æterna seruetur.

Dein incredibilem utilitatem adfert lex, quã do nos carnaliter securos & in peccatis stertentes salubri austeritate expergeficit, terret, peccatum arguit & reuelat. Rom. 3. Lex est cognitio peccati.

Hic uidebis, etsi lex nõ possit iustificare peccatorem, tamen preparat eum ad ueram iustificationem

cationem

cationem. Nam quando spiritus sanctus per legē arguit mundum de peccato, & perterrefacit conscientias, ut peccator iam uideat suam maledictionem, miseriam, & damnationem, tum fit cor contritum, & humiliatum hac cognitione propriæ miseriæ, & incipit de se & suis uiribus desperare, & sitire & querere gratiam medici unici, ac mediatoris **I**ESV **C**HRISTI.

Ita lex fit noster pädagogus ad **C**hristum, quem sine hac cognitione non quereremus, sed stupidi, & cæci putaremus nos esse sanos, & in exitiali morbo periremus.

Ad hunc modum facit lex pauperes spiritu, id est, contritos, quibus deinde ut idoneis auditibus utiliter prædicatur euangelium de gratia dei in **C**hristo, infirmus enim magno desiderio confugit ad medicum. **E**cce quam bona & necessaria monitrix est lex dei, ne moriamur stupidi in peccatis nostris, urget enim peccatores ad unicum iustificatorem, & saluatorem **C**HRI-
STVM **I**ESVM.

Postremo necessaria est lex iustis & iniustis, ut elenchus bonorum operum. **D**iscimus enim in ea qui sint ueri cultus dei, quæ sint uera bona opera deo grata. **E**st lex dei perfectissima doctrina omnis honestatis, & omnium bonorū operum
rum

rum, cui si contuleris omnes Ethnicorum libros apud philosophos merae sunt tenebrae. Porro cum in Christianis reliquiae peccati supersint, carere & ipsi lege nec possunt, nec debent, ut arguantur, & coërceantur per legem. Oportet enim iustificatos iugiter uersari in meditatione legis diuinæ, ut deo obediant.

Iam obserua uerbum dei **Leuit. 18.** quod est promissionum legalium summa. **Ego dominus deus uester, custodite leges meas atq; iudicia, QVAE FACIENS HOMO VIVET IN EIS** Sicut Christus legisperito respondet interroganti, quid faciendo uitam æternam possidebo **Hoc fac id est, Dilige dominum deum tuum ex toto corde &c. & proximum tuum sicut teipsum, id est, imple totam legem, ET VIVES,** nimirum uita æterna.

Et **Matth. 19.** Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.

Summa minarum legalium est, **Deut, 25.** Maledictus omnis qui non manserit in omnibus sermonibus legis, ut faciat ea.

FRIDERICHVS.

Exime mihi & hunc scrupulum, audio lege neminem iustificari, sed nos omnes damnari & maledici, quippe iniustos, cum in hac corrupta
E natura

natura nemo propria impletiōe possit legi satisfacere, uel perfecte obedire. Et nemo saluatur nisi iustus quæ igitur superest nobis spes salutis?

F. OTHO.

Vera dicis. Nemo in hac uita iustus est propter obedientiam legis, quia nemo satis facit legi tam ardua exigenti, ideo nobis alia uia ad iustitiam & salutem quærenda est, quam per legem nempe in diuinis promissionibus, quæ sunt euangelium dei promissum per prophetas, in scripturis sanctis de Christo Iesu filio dei, quid fecerit & passus sit, ut nos à peccatis, morte & diaboli potestate redimeret, id est, iustos & saluos efficeret in æternum.

Hæc est igitur nunc unica uia implendi legē, consequendi iustitiam & uitam æternam, nempe credere in Iesum Christum, qui & legem perfectissime impleuit, & pro peccatis nostris satisfecit, deo patri nos sua morte reconciliauit, remissionem omnium peccatorum, & uitā æternam nobis meruit. Quare qui in hunc IESVM CHRISTVM credit, ut unicum nostrum redemptorem, meditatorem & iustificatorem & saluatorem, ille hac fide certo & gratis per misericordiam dei in Christo promissam, & propter Christi merita, non propter suam impletionem legis

legis consequitur remissionem peccatorum, iustificationem, ut iam reputetur, coram deo iustus, ac si legem dei suis perfectis operibus impleuisset, & tandem uitæ æternæ sortietur hæreditatem.

Nullus igitur homo suis operibus, passionibus ac meritis coram deo iustificatur, sed tantum per misericordiam dei ex meritis infinitis Iesu Christi.

Idem Petrus Act. 15. in concilio apostolico ingenue fatetur, neq; apostolos neq; patres eorum, legem implere & per legem iustificari & saluari potuisse, sed per gratiam domini Iesu (inquit) credimus nos saluos futuros, sicut & isti, id est, gentiles saluantur fide Christi sine meritis proprijs. Sic patres etiam ante incarnationem Christi non sunt iustificati, per legem ac opera legis, sed per promissionem & fidem. Omnes enim in omni necessitate confugerunt ad gratiam & benedictionem dei in Christo promissam, tanquam ad asylum, & sic liberati sunt à peccato & morte.

Acto. 10. Omnes prophete testimonium fecerunt Christo, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, id est, propter ipsum, ac ipsius merita, quisquis crediderit in eum

Act. 13. Per Christum uobis annunciatu-
re =
missio peccatorum & ab omnibus à quibus non
potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc
(Christum) omnis qui credit iustificatur.

Act. 16. Custos carceris adcidit Paulo &
Iule ad pedes, dicens, Domine quid me oportet
facere, ut saluus fiam? Cui illidixerunt, Crede
in Dominum Iesum, & saluus eris tu & domus
tua, Quasi dicerent, Hoc quod tu potes, facere
uel opera tua, non possunt te saluare, sed solus
Christus si in eum credideris. Ideo Apostolus
Rom. 3. sic de iustificatione pronunciat, Arbi-
tramur fide iustificari hominem absq; operibus
legis, id est pronunciamus coram toto mundo
nullum hominem per opera legis iustificari co-
ram deo, sed tantum consequi remissionem pec-
catorum reputariq; iustum propter Christum =
per misericordiam si in eum crediderit

Hic diligenter obseruabis, iustificationem
peccatoris, esse meram gratiam, quantū ad nos
attinet, nos enim non possumus eam mereri sed
si respexeris ad Christum, innuenies infinitū me-
ritum. Oportebat enim interuenire immensum
precium redemptionis, quo redimeremur à dia-
bolo, & perfectissimam hostiam deo offerri pro
peccatis mundi, ut per eam placatus deus recon-
ciliaretur

ἀντίλυ-
τρον ἵ-
πεν πᾶν-
των.

cillaretur generi humano, hæc hostia est **Christus**, agnus dei tollens peccatum mundi. **Vide** obsecro quanta fuerit ira dei contra peccatores, nulla enim hostia placari potuit deus iratus peccato, nisi tantum morte unigeniti filij. **Ideo** **Apostolus Rom. 3.** cum dixisset, nos omnes esse peccatores, iustificari autem gratis per illius gratiam mox addidit, **Per redemptionem quæ est in Christo Iesu**, quæ proposuit deus propiciatorium per fidem interueniente ipsius sanguine. Sic enim malo interpretari græcam uocem in genere neutro τὸ ἰλασῆριον, id est, propiciatorium, quam ἰλασῆριον in masculino, nam **Apostolus** proculdubio tractans **Rom. 3.** ueritatem & lucem **Christum** respexit ad propiciatorium Iudeorum, id est, coopertorium arce testamenti, quod erat figura & umbra **Christi** uenturi, **Exod. 25.**

Similiter docet **Christus Ioan. 3.** Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. **Si** fides in **Christum** consequitur uitam sempiternam, ergo per fidem etiam iustificamur. **Nam** hæc tria, quæ nobis in **Euangelio** promittuntur & donantur, coherent, nempe remissio peccatorum, iustificatio & donatio uitæ æternæ.

E 3 Porro

Porro idem prædicarunt, etsi aliquando te-
tius, **P**ropheta omnes, qui unanimiter & uno
spiritu uaticinati sunt de officio et meritis **C**hri-
sti, quod morte sua & resurrectione peccata no-
stra fuerit expiaturus, & ueram iustitiam alla-
turus, quod legis maledictionem ipse unus de-
buerit & potuerit auferre, & ueram benedi-
ctionem reddere, id est iustitiam & uitam æter-
nam.

Moses concionatur **Gen.** 3. de semine mulie-
ris contrituro caput serpentis, id est, de **C**hristo
uicturo diabolum, & de structuro regnum pec-
cati & mortis. **Et cap.** 22. promittit in semine
Abrahe gentibus uniuersis benedictionem, id est
remissionem peccatorum, iustitiam, spiritum san-
ctum, & æternam uitam in regno cœlesti per &
propter **C**hristum.

Nec tacent prophetae quomodo hæc benefi-
cia **C**hristi accipiamus. **Isa.** cap. 53 palam docet
per fidem in **C**hristum nos hæc inæstimabilia
bona accipere. **Seruus meus,** inquit, iustus cogni-
tione sui, iustificabit multos, quorum iniquitates
ipse portabit. **Q**uid autem aliud est notitia **C**hri-
sti, uel scire **C**hristum, quam credere in **C**hri-
stum, ut in unicum præcium redemptionis pro
nobis. **H**ac igitur noticia, uel fide consequimur
missionem

remissionum peccatorum, & omnia Christi beneficia. **F**ide tantum iustificamur Paulo teste. **Q**uare necessarium est hanc iustificatricem notitiam esse ipsam fidem, uel fidei iustificatrici inseparabiliter esse iunctam. **T**um si hac notitia Christi iustificamur, profecto Moabitica sophistarum superbia confundetur, quæ fidem somniat esse notitiam historię tantum, quam & Satan habet meliorem & certiozem, quam sophistæ mancipia Papæ. **O**portet certè hanc notitiam Christi esse, non solum intelligere literaliter historiam passionis Christi, & Euangelistas, sed & uelle serium, & accipere prompta uoluntate, oblatam in Euangelio gratiam omnem, promissionem remissionis peccatorum & iustificationis, quemadmodum exemplum Chananae, **Matt. 5.** abunde testatur, quæ non solum intellexit summam illam euangelij, nempe Iesum Nazarenum esse uerum illum Messiam, Dauidis filium, apud quem gratiam dei, & in omni necessitate auxilium & liberationem, querere debemus sed etiam hanc gratiam & hoc promissum auxilium importuna querebat, & ex animo cupiebat, sicut eius fides, eximie in tentatione constans, testatur, & **Christus ait, O Mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis,**

NUNC DE SECUN-
da Catechismi parte,
nempe de precipuis
euangelij ac Christianæ
fidei articulis in simbolo
apostolorum ut ordo po-
stulat, colloquemur.

FRIDERICVS.

Quid est Euangelium,

F. OTHO.

Euangelium
quid.

1. Pet. 1

Euangelium Græcè sonat bonum nuncium,
qua appellatione nouum testamentum insigni-
tur ab apostolis, & est bonum illud nuntium per
spiritum sanctum ait Petrus, emissum è cælo, de
φιλαυθωπία dei, qui sic nos dilexit prior, ut
suum unigenitum filium in mundum miserit, ut
uerus homo ex semine David nasceretur, pro
peccatis nostris moreretur & resurgeret, sicq;
nos à peccato, morte & diaboli tyrrannide redi-
meret, iustitia, uita, & salute æterna donaret.

Hic obserua, euangelium nobis diuinitus esse
reuelatum, & sapientibus seculi esse abscondi-
tum, & rationi humanæ ignotum. Magna ergo
differentia est inter legem, & euangelium. Lex
cordibus hominum inscripta est, & promittit
etiam

etiam nobis auxilium dei. Docet & eius gratiam docet deum esse bonum & misericordem, sed addit hanc conditionem, si iusti & sine peccato fuerimus. Sed euangelium promittit gratiam & auxilium dei, nobis indignis peccatoribus, sine illa conditione, nempe quod gratis propter Christum, deus nobis uelit remittere peccata, si in Christum crediderimus, & quod hanc fidem uelit nobis imputare ad iustitiam, ac si legem ipsi impleuissemus, & donare spiritum sanctum, & uitam æternam. Hic non addit si legem perfecte impleueris, sed fidem tantum uel fiduciã in Christum exigit, ut promissio reconciliationis sit nobis certa, ne dubitemus de gratia dei erga nos. Nam si in euangelio etiam adderet illam conditionem, saluabo uos, si legem meam impleueritis, certè nemo hominum unquam posset saluari cum nemo legem perfecte impleat. Sed hæc est illa leta annunciatio quæ totum mundum replet letitia quod credentibus gratis per misericordiam peccata certo remittuntur propter Christum qui ea portauit, & pro his semetipsum obtulit, & præcium redemptionis æternæ dedit.

1. Tim. 2.

Tit. 2.

FRIDERICVS.

Quod est symbolum apostolorum, & quæ est huius nominis ratio?

E S

E Otho

F. OTHO.

Symbolum
apostolicū.

Symbolum apostolorum, est illa summa eorum, quæ Christianum firmiter credere oportet, quam & nos una cum nutricis lacte imbibimus, nempe,

Credo in unum **D**eum **P**atrem, omnipotentem creatorem, coeli & terræ.

Vocatur symbolum à συμβόλλω, id est, confero quod plures conferunt in unum. **N**am **R**uffinus **A**quiteijensis ecclesiæ presbyter, scribit apostolos antequam in orbem uniuersum discederent prædicaturi euangelium, hoc concordis doctrinæ, & fidei indicium composuisse, ut per eam collationem agnosceretur is, qui **C**hristū uere secundū apostolicas regulas prædicaret

Vocatur itaq; apostolorum symbolum, quod ab apostolis traditum sit ecclesiæ, ut testatur **A**mbrosius libro 10 epistolarum, epist. 81. **E**t **H**ieronymus contra **I**oannem **H**ierosolymitanum, **E**sse autem hanc summam credendorum ab apostolis traditam, facile nobis persuadent **I**gnatius, & **P**olycarpus **I**oannis **E**uangelistæ discipuli, qui proculdubio apostolicam doctrinam ea qua acceperant sinceritate & simplicitate, reddiderunt

runt & hos articulos, hoc propemodum ordine,
quo hodie solet ecclesia, & penè ad uerbum re-
censent in epistolis suis.

FRIDERICHVS.

Doce obsecro, quid sit fides uel credere.

F. OTHO.

Fides quam sic uehunt scripturæ sanctæ, &
qua nos coram deo iustificamur, quam **E**uange-
lium à nobis exigit, non est tantum cognitio fri-
gida historiæ de **C**hristo, sed est fiducia misera-
cordiæ diuinæ in **C**hristo, & propter ipsum no-
bis promissæ, assentiens promissioni euangelicæ.

FRIDERICHVS.

Quomodo hanc fidem consequimur?

F. OTHO.

Ex prædicatione **E**uangelij, prædicat enim
nobis **E**uangelium, poenitentiam & remissionem
peccatorum in nomine **C**hristi. **C**um itaq; ex le-
gis prædicatione cognoueris tua peccata, iram
dei et damnationem, perterrefit conscientia tua,
cor sit contritum, & humiliatum, mox profert
Ecclésiastes euangelium, docet quid propter tuam
salutem fecerit & passus sit **C**hristus filius **D**ei.
& proponit tibi dulcissimas promissiones gra-
tiæ, quod deus placatus sit tibi morte filij, &
propter filij merita uelit tibi remittere omnia
peccata.

peccata & te donare sempiterna iustitia & salute. **E**cce frater, si hic assentiris huic promissioni, si uis & accipis oblatam illam in **C**hristo misericordiam & salutem, iam habes fidem ueram. **N**am spiritus sanctus per **E**uangelium ut per suum organum efficax est, mouet, illuminatq; cor luce quadam coelesti perfundit, ut euangelice promissioni firmiter assentiaris, eamq; auide per fidem accipias & retineas.

Fides generalis.

Hæc ideo in te trastuli, ut scires non sufficere generalem illam fidem, quam & demones habent, cum quis credit deum propitium quidem esse **P**etro, **P**aULO, & alijs sanctis, sed non credit se etiam habere placatum & fauentem deum.

Fides specialis.

Fides igitur specialis hic requiritur, quæ est propria **C**hristianorum, qua credit unusquisq; sibi remitti peccata à deo patre propter **C**hristum, sola hac fide iustificaris, quare sola hac applicatur tibi **C**hristi meritum, si etiam tibi credis deum esse reconciliatum per **C**hristi mortem. **H**uius fidei clarissimum exemplum uidemus in **P**aULO, **Gal. 2.** qui sic ait, **V**itam quam nunc uiuo in carne, per fidem uiuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. **E**n frater non dicit, **C**hristum se tantum pro alijs tradidisse, sed speciali fide applicat sibi passionem **C**hristi

uiua

uiuā fiducia nititur **C**hristo redemptore, nihil dubitat se etiam esse redemptum per mortem **C**hristi a peccatis, morte & **S**atana, et quicquid **C**hristus propter peccatores fecit & passus est, ad se quoque pertinere, firmiter credit.

Hinc facile intelligis, quid sit fidem habere uel credere in scripturis sanctis, nempe omni uerbo dei constanter assentiri, *vest, on allen z wei fel fur die Götlichen gruntlichen warheit halten* quia ipsa ueritas loquitur, ita enim praesantur prophetae concionaturi, **A**udite uerbum **D**omini, uel haec dicit dominus exercituum **D**eus **I**srael, **C**redere in deum, id est, uera & tota fiducia cordis inniti deo, uerbum eius ut certissimam & indubitatam ueritatem fide amplecti.

Quod autem fides significet fiduciam misericordiae dei, quam peccatori propter **C**hristum promisit, exempla euangelij dei abunde testantur, ubi fides commendatur **Matt. 8.** Centurio adit **C**hristum, petit famulo sanitatem corporis, tribuit **C**hristo gloriam potentiae & bonitatis, se indignum confitetur, qui **C**hristum hospitio recipiat, obsecrat dominum, ut tantum dicat uerbum, ut sanetur famulus. Hanc fidem commendat **C**hristus praefide **I**sraelitarum, & postea ait, **Q**uemadmodum credis, ita tibi fiat, **H**ic credere

Fides, id est fiducia.

dere certè est fidere potentia & misericordia Christi, quod possit & uelit iuuare.

Luc, 7. Venit Maria Magdalena ad Christum peccatrix ad iustificatorem, & credit eum esse uerum Messiam saluatorem mundi, quærit apud eum remissionem peccatorum, Christus absoluit eam dicens, Remittuntur tibi peccata, fides tua te saluam fecit, uade cum pace. Quis est tam stupidus, qui non intelligat hoc loco fidem esse fiduciam misericordiæ? Mulier enim flebat, sciens se quidem beneficio tanto indignam, se nihil nisi penam & æternum supplicium commeruisse, accedit tamen fidens bonitate Christi & expectat donum iustificationis, quare uerba Christi hunc sensum habent, Irrequietam conscientiam habes mulier propter peccata tua, times iudicium dei, cupis à peccatis liberari, & confidis in me, quod tibi sim futurus propitius, & tui miserar, nec te propter indignitatem tuam sim repulsurus, remitto tibi igitur peccata tua, abi cum pace & gaudio conscientie, deus propter me iam te in gratiam recepit, ipse Pater tuus est, tu filia eius.

Apostolus in Romanis & Galatis, fidem adeo clare pro fiducia promissæ misericordiæ in Christo Iesu accipit, ut nemo sanæ mentis hoc negare ausit.

primus

Primus itaq; fidei articulus, docet nos omnium rerum creationem, & deum nobis consolantissimis epithetis depingit, uocat patrem, omnipotentem, & creatorem cœli & terræ, id est, omnium creaturarum uisibilium & inuisibilium.

Primo audis unum esse deum, ut spiritus sanctus docet per Moſen, Deut. 6. Audi Israel, DOMINVS DEVS noster DEVS VNVS est, & Apostolus I. Cor. 8. Nullus est, inquit, deus alius nisi VNVS. Nam etiam si sunt, qui dicuntur dij, siue in cœlo, siue in terra, quemadmodum sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen unus est deus. Quidam dicuntur dij falso, ut stulta gentilitas multos deos commenta est. Diabolus enim gentes, quæ sine Christo erant, sic dementauit, ut triginta deorum millia confinxerint, testibus Hesiodo & Eusebio de præparatione euangelicalib. 5. cap. 5. Magistratus dicuntur dij, non natura, sed nūcupatione honoris, quasi uicarij dei in terra, qui gerunt officium ordinatum & mandatum à deo.

Obserua autem frater, q; scripture sancte docent, unam quidem esse essentiam diuinam, sed tres personas, patrem & filium & spiritum sanctum. Et quamuis, ut diuus Athanasius ex scripturis

turis

turis docet, alia sit persona patris, alia filij, alia spiritus sancti, nihilominus tamen, patris & filij et spiritus sancti, una est diuinitas, æqualis gloria coeterna maiestas.

Deum audis deum esse patrem nostrum. Sic enim appellari & haberi a nobis uult. **O**bsacro in quem magis decet omnem fiduciam & spem ponere, quam in patrem? cui sic sunt curæ res filiorum, ut patribus? **A**d hæc nulla est in terris prouidentia, aut charitas parentum carnalium, quæ cum prouidentia & charitate dei patris cœlestis erga nos aut possit aut debeat conferri. **M**ulta debentur parentibus iuxta carnem, per quos deo placuit, nos nasci in hunc mundum.

Et esto, omni qua licet, sollicitudine & charitate nos educent & amplissima nobis patrimonia relinquunt, quid hec omnia sunt, si consideramus immensa beneficia dei patris cœlestis, nisi tenuis umbra, aut somnium potius umbræ?

Omnia deus creauit ut seruiant homini, cœlum pulcherrimis luminibus, fœcundo influxu & motu hanc inferiorem machinam regit. **T**erra nobis omnis generis animantia pascit in usum uite, suppeditat ligna, et ex sinu suo fertili promit nobis metalla, plumbum, stannum, cuprum, argentum, aurum, & lapides preciosos, producit

cit fœnum, & frumenta uaria, quibus uelut medulla sua nos nutrit. Quanta est arborum amœnitas, uarietas & utilitas? Hinc uinum crescit, quod letificat cor hominis, **Psal.** 103.

Mare & flumina præbent pisces miræ uarietatis in alimoniam. **A**er uolucres nobis in usum & oblectationem uehit. **L**ignis quam utile & necessarium elementum est hominibus? **P**ræterea angelos, spiritus cœlestes nobis ministros mittit. Sed quod testimoniũ paternæ charitatis suæ erga nos præclarius & euidentius proposuit missione filij sui in carnem?

Nisit enim in hunc mundum unigenitum filium suum, ut nobis seruiret, in expiandis peccatis nostris. Hoc beneficium est summum, & inenarrabile. De quo **A**postolus **Rom.** 8. **D**eus proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui fieri potest, ut non & cum eodem omnia nobis donet? **P**er hunc filium quẽ nobis donauit deus, omnia utcunq; mala & noxia coguntur nobis adiumento esse in bonum, morbi, crux, calamitates humanæ, & mors, quæ omnia per **C**hristum fiunt medicamenta contra uenena peccati.

Atq; hic te hortor, ut semper in promptu habeas aliquot scripturarũ testimonia, de paterna **P**rovidentia dei.

E dei

dei prouidentia erga omnes creaturas, potissimum autem erga hominem, hinc enim moueberis ad libentius credendum in deum patrem.

Matth. 6. Ne sitis solliciti uitæ nostræ, quid esuri sitis, aut bibituri, neq; corpori uestro, quibus indumentis usuri. Nouit pater uester cœlestis, q̄ opus habeatis his omnibus, quin potius querite primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis.

1. Pet. 5. Conijcite omnem curam in deum, nam illi cura est de nobis.

Psalm 54. Iacta curam tuam in dominum, & IPSE te enutriet.

Matth. 10. Duo passeret asse ueneunt, & unus ex illis non cadet in terram sine patre uestro, uestri etiam pili capitis omnes numerati sunt.

Act. 17. Deus non longe abest ab unoquoq; nostrum, per ipsum enim uiuimus & mouemur & sumus.

Hic iussit præceptor noster, ut ediscamus **Psalmum 103.** de prouidentia dei, ne cum **Epicuris** huius seculi somniemus, deum non curare res humanas.

Omnipotens. Nam cogita, quantum ueræ consolationis sit in uerbo, **OMNIPOTENS.** Si enim corde crederemus

deremus, sicut ore confitemur, patrem nostrum esse omnipotentem, quæ calamitas unquam posset deicere animum nostrum? Patres iuxta carnem impense quidem diligunt prolem suam, & pro uirili ei prouident, sed quoties inuiti deserunt eam in periculis? Nam etsi, maxime cupiât, tamen sæpe iuuare nequeunt. At **PATER NOSTER COELESTIS VULT, ET POTEST** ubiq; & semper auxiliari. Sic enim canit psalmus 114. **Deus noster in cælo omnia quæcunq; uoluit fecit.**

Ita sc nominat deus **Gen. 17.** Ego inquit, deus omnipotens, cui latinæ appellationi pulchrè consonat **Hebraica ueritas**, ubi deus sic alloquitur **Abraamum ENI EL SCHADDAI**, hoc est, **Ego sum deus SUFFICIENTIS.** Patres in terra non sunt sufficientes, sed reuera deficientes. Solus deus est pater sufficiens, qui sufficientiam habet, uel cui satis est, hoc est, qui omnia habet & potest, ad hunc enim modum teste **Hieronymo ad Marcellam**, uertit interpret **Aquila** nomine uocem schaddai, id est, **id est, robustum & sufficientem ad omnia perpetranda.**

Sicut igitur pater, est suauissimum nomen prouidentiae & charitatis dei, quo cognoscimus

deum uelle iuuare, ita omnipotens & creator omnium sunt nomina summæ & immense potentie, ex quibus intelligimus deum etiam posse iuuare. Appositissime itaque solus deus uocatur Schaddai, id est, sufficiens. Nam in solo deo patre nostro, summa charitas, uel beneuolentia, cū summa potentia coniuncta est, er allein kan vnd wil in allen noten aushelffen.

Creator,

Porro plena maiestatis appellatio est creator cœli & terræ, sic eum uocat Moses, **Gen. 1.** In principio creauit deus cœlum & terram.

Et psaltes canit **Psal. 121.** Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum & terram.

Ierem. cap. 32 Domine deus, Ecce tu fecisti cœlum & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento. Non est tibi difficile omne uerbum, deus magnus & fortis, dominus exercituum nomen eius, magnus in consilio & magnificus in opere. Sed & oculi tui aperti sunt super omnes uias filiorum hominum, ut des unicuique iuxta uias suas & iuxta fructum studiorum eius.

Creare,

Obserua autem quod creare usu scripturæ est per uerbum dei ex nihilo condere, ita deus creauit, id est, ex nihilo sine aliqua præcedente aut præexistente materia cōdidit omnia, & sic ut ipse

ut ipse rebus omnibus suas substantias & operationes dedit iuxta suas species, ita perpetuo etiã fœcundat, sustentat & conseruat naturas rerũ, ac gubernat omnia. **P**rophanum est imaginari deum duntaxat creasse res, & deinde eas omnes relinquere, sicut faber domus, à domo discedit, nihil sollicitus an uel igne pereat uel tempestate subuertatur. **N**on discedit à creatura creator, sed perpetuo alit, protegit, conseruat nos & omnia quæ nobis indignis largitur.

Homo
minor
mundus.

Est enim creatio non solum, semel condere res, sed etiam eas perpetuo gubernare & conseruare. **Q**uotannis renouat & fœcundat terrã deus frugesq; procreat, perpetuo dat & conseruat animãtibus uitam & motum, bonos honorat & per adflictiones probat, malos punit.

Debemus igitur summa diligenta cõsiderare infinitam dei potentiam, & opus creationis magnificentissimum, & deum agnoscere ex operibus eius. **G**ræci uocant hominem μικρόκοσμος, id est minorem mundũ, propter stupendum opificium hominis, in quo deus pater architectus admirabili arte et sapientia fabrefecit omnia & ipsum tanquam contemplatorem tantarum rerum in mundo constituit, qui tanti operis rationem ingenio perpenderet, pulchritudi-

F 3 nem

nem amaret & magnitudinem admiraretur.
Quare intuetor & contemplator hanc maximã
cœli, terræ, & maris machinam, cum omnium
creaturarum ordine pulcherrimo, uelut ingen-
tem libram dei digito scriptum, & intelliges im-
perscrutabilem conditoris sapientiam, ineuita-
bilem & summam potentiam, ac bonitatem inæ-
stimabilem, quæ diuitias suas perpetuo in omnes
creaturas uberrimè effundit, & se minime ob-
scuris iudicijs toti mundo manifestat. **V**ere enim
Augustinus 15. de **T**ri. cap. 4 dixit, **N**on diuino-
rum liberorũ tantummodo autoritas, esse deum
prædicat, sed omnis quæ nos circũstat, ad quam
nos etiam pertinemus, uniuersa rerum natura,
proclamat se habere potentissimum condito-
rem. **L**icut & **A**postolus **R**om. 1. ait, inuisibilia
dei ex creatione mundi, dum per opera intelli-
guntur, per uidentur, ipsaq; æterna eius poten-
tia & diuinitas id est, potentia & diuinitas dei
conspiciuntur animaduersa in operibus eius à
conditione mundi, id est, à tota uniuersitate re-
rum. **P**otentia æterna non debet intelligi ocio-
sa potentia, sicut **E**picurus prophanus fingit deũ
ociosum, sed significat potentiam quæ creat, &
perpetuo conseruat & gubernat creaturas **D**i-
uinitas significat sapientiam, bonitatem, iusti-
tiam

tiam diuinam, deum gubernantem & curantem
res humanas, exaudientem, & seruantem bonos
& punientem malos.

Opus igitur creationis & gubernationis mun-
di tam euidenter testatur. diuinam sapientiam,
potentiam & bonitatem, ut ratio humana na-
turaliter intelligat esse deum, ipsum esse bonum,
ueracem, iustumq; nam hæ notitiæ insitæ sunt
diuinitus mentibus humanis, Sicut & Cicero
Ethnicus lib. i. de natura diuina contra stolidum
Epicurum docet, gratiam maximè propriam
esse optimæ præstantissimæq; nature diuinæ.
Quis est tam stupidus & excors, qui non cogno-
scat esse deum, eum esse bonum, iustum & uin-
dicem malorum, quando cernit certas istas ui-
ces motuum & temporum, uires rerum nascenti-
um mirabiles, mentis humane præstantiam &
uim intelligendi, uigorem memoriæ, quæ, innu-
merabilium rerum, uelut scrinium & thesaurus
est, respublicas mundi florentissimas & regna
potentissima in tanta hominum malitia durare,
quod sine prouidentia, & gubernatione dei es-
set impossibile pœnas flagitiosorum, & in im-
pijs etiam discrimen honestorum & turpium,
& cōscientiæ terrores, quamuis ut Apostolus ait,
gentes & impij hanc ueritatem, id est, notitiam

in iniustitia detineant, cum enim opificem deum ex opere cognoscant, non tamen ut deum glorificent, non credunt huic naturali notitiæ de DEO, sed ingratae contemnunt DEVM,

Sed proferam tibi de hac naturali notitia de deo, clarum testimonium ex **A**ristotele, quod **C**icer. lib. 2. de natura diuina citat.

Aristoteles.

Si essent homines, qui sub terra semper habitauissent, bonis & illustribus domicilijs, quæ essent ornata signis atq; picturis, instructaq; rebus his omnibus, quibus abundant ij qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram, accepissent autem fama, & auditione, esse quoddam numen & uim deorum. **D**e in aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex his abditi sedibus euadere in hæc loca, quæ nos incolimus atq; exire potuissent, cum repente terram & **M**aria, cœlumq; uidiissent, nubium magnitudinem, uentorūq; uim cognouissent, aspexissentq; solem, eiusq; tū magnitudinē pulchritudinēq; tum etiam efficientiam cognouissent, quod is diem efficeret, toto cœlo luce diffusa. cum autem terras nox opacasset, tum totum cœlum cernebant astris distinctum & ornatum, lunæq; luminum uarietatem, tum crescentis tum senescentis, eorumq; ortus & occasus, atq; in omni eternitate

hunc articulum de rerum omnium creatione & creatore tractemus, de qua **A**postolus **Heb. II.** ait per fidem intelligimus perfecta fuisse secula uerbo dei, ut ex ijs quæ non apparebant, ea quæ uidentur fierent. **Q**uanta & quam efficax & uiua uirtus sit, hæc creationis fides uera, nemo unquam uerbis exprimet. **P**ropheta **Dauid Psal. 103.** hoc mysterium creationis, spiritu fidei magna uoluptate contemplatus est, nempe omnipotentiã, sapientiã, bonitatem & prouidentiã conditoris in omnibus rebus conditis, & intellexit quam tutum quamq; beatum sit, in tanti creatoris ac patris manus se & sua per abnegationem sui commendare.

Sensus autem illius primi articuli est **C**redo me creaturam esse dei, omnia ab ipso esse benedicta & conseruari, & quicquid habeo bonorum corporalium & spiritualium à deo, me accepisse non ex aliquo merito, sed ex misericordia paterna. **N**am credo eum esse patrem meum per **I**ESVM **C**HRISTVM & talem tantumq; patrem, in cuius manu sunt omnia, & qui omnia secundum beneplacitum suum facit & gubernat, nam est omnipotens. **S**olus itaq; & uult & potest, me in omnibus malis tueri & ab eis eripere. **Q**uare in manu tanti patris & creatoris
omnium

omnium satis sum tutus, nec quicquam mihi deerit, omnem erga fiduciam & spem in hoc uno deo patre repono, hunc quippe summum bonum diligo, timcoq; hunc in omni periculo animæ & corporis per **CHRISTVM IESVM** inuocandum, & omne auxilium & bonum ab eo expectandum, eum in omnibus glorificandum, eius uoluntati in omnibus obtemperandum esse nihil dubito.

Quid multa? Maius est huius articuli mysterium, quam ut ullis uerbis. enarrari queat. **E**xerce te mi frater, huius articuli meditatione, ne ipsum murmures sine intellectu & fide, nam si hunc rectè credideris, facile credes & alios. **O**ra igitur deum semper pro fidei dono & cum apostolis clama, **D**omine adauge mihi fidem. **H**abes primum articulum de creatione omnium rerum. **N**unc & de redemptione humani generis per **C**hristum, colloquamur.

F R I D E R I C V S.

Explana mihi nunc et secundam partem symboli apostolici.

F. O T H O.

Et in **I**esum **C**hristum filium eius unicum dominum nostrum.

Fride

Deus uerus unus est, non plures dii. Quomodo igitur & in IESVM CHRISTVM credere iubemur?

F. OTHO.

Quia IESVS CHRISTVS, est uerus deus, non alius aut nouus deus, sed ille idem deus qui est pater & spiritus sanctus, nempe filius naturalis dei patris, patri consubstantialis. Hoc enim mysterium nobis deus reuelauit in scripturis sanctis, quod unus est deus, uel una tantum essentia diuina, sed tres personae, pater, & filius, & spiritus sanctus. haec trinitas est unus deus & solus & uerus, ut Augustinus docuit lib. i. de Tri. ca. 2. In personis est trinitas, sed unitas in essentia. Nam illae tres personae, eandem habent essentiam ut synodus Nicæna recte eas ex scripturarum sententia uocari $\delta\mu\omicron\sigma\sigma\iota\omicron\upsilon\varsigma$, id est, consubstantiales, ab $\delta\mu\omicron\varsigma$, homines, id est, unus, & $\delta\upsilon\sigma\iota\alpha$, usia, id est essentia. Cum igitur Iesus Christus sit natura filius dei, necessarium est, ut ipsum colamus eodem cultu, quo patrem colimus, hoc est, ut in eum credamus, & spem omnem colocemus. Sicut ipse Ioan. 5. nos docet, pater omnem iudicium dedit filio, ut omnes honorent filium, sicut ut honorant patrem. Si idem honor debetur filio

lio quid patri, ergo est uerus deus, nam pater **Isa**
42. clare ait, **Gloriam meam alteri non dabo**

FRIDERICVS.

Singula huius secundi articuli nomina &
eorum rationes mihi expone, cur uocatur **IESVS**?
Cur CHRISTVS? **Cur unicus filius** &
dominus?

E. OTHO.

IESVS nomen **Hebraicum** est **IESVAH**, **IESVS**
id est, salus aut salutare. **Excellent** illud epi-
theton **Iesu Christo** debetur, qui solus est no-
stra salus, aut salutare dei, sicut eum **Dauid** in
Psalms nominat, ut **Psal. 18.** **Defecit in salutare**
tuum anima mea. **Hilarius** & **Augustinus** per sa-
lutare intelligunt **CHRISTVM IESVM.** **Et**
Luc. 2. canit **Simeon**, uiderunt oculi mei salutare
tuum, & canit hoc de puero **IESV.** **Et Isa. 46.**
Dabo in Zion salutem, ubi de CHRISTO **Pro-**
pheta loquitur, qui solus est salus **Zionis**, id est,
ecclesie.

Verum huius gloriose appellationis ratio
ex uerbis angeli **Matth. 1.** facillime cognosci-
tur, dum sic alloquitur **Iosephum iustum**, **Pariet**
filium (Maria) & uocabis nomen eius **IESVM**
Is enim saluum faciet populum suum a peccatis
suis, **Porro sunt inter Hebraice doctos, qui IESVS**

SVS

SVS **augustinus** & excellentius nomen esse con-
 tendunt, nempe quadrilaterum illud nomen **IE-**
HAVAHA, quod nulli creature mere unquam tri-
 butum est sed soli uni & uero **DEO** in scriptu-
 ris sanctis proprium est. Nam si interposueris
 unam literam. que hebreis sonat **Sch**, effici-
 tur nomen **IESVS**, ut dicas quod sonat
Ichestuh, sed primum e raptissime legitur, ut so-
 num eius uix queas audire. Ab hac expositione
 fides nostra non abhorret, ut que sciat **Iesum**
Christum esse uere & natura **DEVM**, & quod
 propheta **CHRISTVM** soliti sint nobis propo-
 nere sub augustissimo illo & diuino nomine
IEHAVAHA. Nam **Jeremie** 23. cap. promitti-
 tur **Iuda** & **Israeli**, id est, ueris confessoribus
 dei & **Christianis**, uera securitas in diebus **Chri-**
sti, & nomen eius exprimitur, nempe **Iehauah**,
 id est, dominus deus iustitia nostra. Ideo erudi-
 tis non est difficile creditu, ab illo sanctissimo no-
 mine dei, formari nomen illud **Iesus**, praesertim
 cum **Apostolus Philp. 2.** testetur, **Christo** dona-
 tum esse nomen, quod sit supra omne nomen, ut
 in nomine **IESV** omne genu flectatur, caelestium
 ac terrestrium, & infernorum. Obsecro quod
 aliud nomen dabis, quod sit supra omne nomen,
 & cui omne genu iure flectatur, quam nomen

illud

illud **YEHAVAH**, unde nomen **Iesus** formatur, & quod est uerum, propriumq; nomen unius ueri & aeterni dei, qui apud **Isaiam** cap, 45. dicit, **Ni** hi flectentur omne genu.

F. R. I. D. E. R. I. C. H. V. S.

Hec libenter audio, habet enim nescio quid latentis energiae nomen illud dulcissimum **Ie**sus, ut apud ipsum in omni periculo, tanquam ad asylum, confugiamus. **S**ed cur uocatur **Chri**stus?

F. O. T. H. O.

CHRI TVS est nomen praclarissimum officij, deductum ab unctioe. **C**hristus enim uocatur unctus, sicut & in hebraica lingua a prophetis uocatur **M**ESSIAS. **U**inctus est enim in uerum & sempiternum regem ac sacerdotem **I**sraelis uel electorum dei. **O**lim ritus erat ungen- di reges & sacerdotes, ut monerentur diuini officij, quod sine diuino adiutorio recte officio suo fungi non possent.

Docent itaq; nos sacrae literae, utrunq; nomē singulari quodam modo ac supereminenter debere **C**hristo **I**esu, quippe unigenito & primogenito, dei patris, & uirginis matris **M**ariae, ut ipse sit summus & sacerdos, & rex populi sui, unctus praesortibus suis, **P**sal. 44. **N**am ei deus de- dit

Cristus

dit spiritum non ad mensuram, **Ioan. 3.** sed est omnis gratiae fons inexhaustus, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, **Ioan. 1.** Non igitur sunt nomina inania, sed plena consolationis. Cū enim rex sit æternus, & rex regum, dominus dominantium, **Apo. 19.** certe regnum suum, id est, ecclesiam sanctorum gubernat, in omnibus malis tuetur, & saluat. Cum sit summus & æternus sacerdos secundū ordinem **Malchizedek,** suo sacrificio, quod in cruce obtulit, reconciliat nos deo patri, pro nobis intercedit, & nos ueritatē docet, per quam seruamur. Ideo **Hebræi,** eximium illud semen **Abraæ,** & **Dauidis,** uerum redemptorem, & saluatorem, regemq; **Israelis,** Amo totius mundi, in lege & prophetis promissum, celebri illo nomine **MESSIAM** κατὰ ἔξοχήν, id est, per excellentiam nominare solebant, quod ille uere tandem singulariter, & supereminenter unctus eoq; uerus rex regum, & sacerdos sacerdotum esset. Sic uocat **Daniel** dominum nostrum cap. 6. Quando itaq; **Christianus** recenset hūc articulum, cogitet in æterno **Christi** regno esse, inuictam, & summam potentiam, in sacerdotio uero eius, omnem esse gratiam, et benedictionem. Cur igitur non semper in domino gaudemus, iuxta **Pauli** admonitionem.

Fride

FRIDERICVS.

Cur Iesum Christum uocas unicū dei filium?
Nonne docuisti ex Ioanne, nobis datam esse potestatem, ut & nos efficiamur filij dei? quomodo igitur uocatur unicus, der einig, cum etiam Christiani sint filij dei?

F. OTHO.

IESVS CHRISTVS rectē uocatur unicus dei **Unicus** cur filius, quāuis enim Christiani uocentur filij dei, non tamen hoc ex natura habent, sed ex sola gratia dei per CHRISTVM, qui solus est naturalis Dei filius ex substantia patris ante secula natus, ut canit Athanasius. Ad hunc modum deus pater **Athanasius** unum duntaxat filium habet, nempe, IESVM CHRISTVM, qui non est creatura iuxta naturam suam diuinam, sed creator, per quem omnia facta sunt, Ioan. I. Nos autem alia quadam ratione uocamur filij dei, nempe per gratiam, quando credimus in Iesum Christum naturalem filium dei iuxta scripturas, hac fide efficiamur filij dei adoptiui,

FRIDERICVS.

Quid est adoptiuus filius?

F. OTHO.

Quem pater non genuit ex sua substantia, qui non est naturaliter filius patris, uel ex semine
ne pa=

ne patris, sed aliunde ex alia familia adscitus & in filium electus, ut & ipse possit patris hæres esse, qui uocatur adoptiuus filius, id est electus, & in familiam ex gratia uocatus, quæ adoptio, ut docet Iustinianus in institutionibus iuris ciuilibus, fiebat olim duobus modis, aut principis auctoritate & rescriptio, aut imperio magistratus. Ita adoptauit Augustus Tiberium in filium. Sic nos qui mancipia Satanae propter peccatum eramus, per gratiam dei in Christo, adoptamur in filios dei, & liberamur à potestate Satanae, qui in Christum credimus. De illa inenarrabili gratia adoptionis sic loquitur Paulus Eph. I. Deus pater prædestinauit nos, ut adoptaret in filios per Iesum Christum. Iam si & nos efficiamur filij dei, consequitur & hæredes nos esse dei, coheredes Christi sicut nos appellat Paulus Rom. 8. Deus pater promiserat patriarchis, prophetis & electis omnibus eternam hereditatem & immarcescibilem conseruatam in caelis, quæ iure ad naturalem dei filium Iesum Christum pertinebat. Ideo ex mera charitate misit deus naturalem hunc filium suum ut fieret etiam uerus homo ex genere nostro, deus & homo in una persona, ut sic per filium naturæ, nos fieremus filij gratiæ adoptiui, & de accipienda hereditate
beata

beate eternitatis & immortalitatis, certissimi redderemur, qua de re breue illud Augustini uerbum cap. 10. in Ioannem, mandato memorie, Nos filios dei gratia fecit, Christum autem natura,

Iure itaq; uocatur Christus Iesus, unicus dei filius, præter hunc enim nullus alius est filius dei, eiusdem nature cum deo patre. Ideo & Augustinus de symbolo uel regula fidei ad catechumenos ait, Quando audis unicum dei filium, agnosce deum, non enim filius dei unicus posset esse non deus.

Ignatius Ioannis Euangelistæ olim discipulus, in epistola ad Philippenses & Smyrnenses ex Ioannis euangelio uocat Christum unigenitum dei filium.

Similiter recitant hunc articulum Concilium Nycænum, & Constantinopolitanum. Credimus in unum dominum Iesum Christum filium dei unigenitum ex patre natum ante omnia secula, Deum de deo, lumen de lumine, Deum uerum ex deo uero, natum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo & quæ in terra.

Hoc loco fideliter recordare eorum quæ in huius articuli initio dixi de uera diuinitate Chri

Diuitis ue=
ra Iesu

sti Iesu, sine cuius fide nemo potest saluus fieri. Audiuisti enim Christum in Prophetis uocari **IEHVAH**, quod nomen soli uero deo scriptura tribuit, solus enim uere & per se est semperq; existit, creaturæ autem etsi etiam sint, habent tamen esse suum aut substantiam a deo creatore suo à quo pendent. Et cum Christus sit eiusdem naturæ & substantiæ cum patre, uere dixit Ioan. 8. Antequam **Abraam** esset, **EGO SUM** quia sicut pater uere est, & per se, ita & filius uerè est, & per se, ut dicebat **Moses Exodi 3.** Ego sum qui sum, Valde ergo nobis prodest, imo necessarium est, ut firma, clara, & indubitata testimonia scripturarum semper ante oculos habeamus, de uera & naturali diuinitate Christi Iesu, Ioannis 1. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Et deus erat illud uerbum, omnia per ipsum facta sunt. Hic audis uerbum illud esse deum. Verbum hoc loco non significat uoculam transeuntem, sed personam in diuinitate, quam pater genuit ex sua substantia. Ideo **Apostolus Heb. 1.** uocat filium dei, parternæ substantiæ Characterem. Et Christus passim in euangelio uocat deum patrem suum.

Ioan. 20. **Thomas** Christum aperte uocat deum, dominus, meus & deus meus.

Rom

Rom. 9. Christus deus benedictus in secula
Amen.

Et **Psal. 44.** probat **Paulus** diuinitatē **Christi**, **Heb. 1.** Pater alloquitur filium **Thronus tuus**
ō deus in seculum seculi.

1. Ioan. 5. Sumus in uero, in filio eius **Iesu Christi**
sto hic est uerus deus & uita æterna.

Iam & illud obseruabis, ueram, **Christi** diuinitatem certo adstrui ex operibus eius magnificentissimis. Nam remittere peccata, uiuificare mortuos, resuscitare, peccatum ac mortem abolere, diabolium uincere, iustificare impios, saluare salute sempiterna, ubiq; & in omnibus periculis uelle & posse eripere, sunt opera solius omnipotentiae diuinæ. **Christo** autem omnia hec opera in sacris literis tribuuntur, omnia hæc ipse præstat propria uirtute.

Ergo **Christus** est uerus deus. Hoc argumento inuictō utuntur orthodoxi ecclesiæ doctores, **Chrysostomus, Basilius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Cyrillus** &c. quando docent **Christum** esse natura deum.

Quid igitur **Christi** diuinitatem instinctu **Satanæ** negare audent, omnia hæc solatia & auxilia nobis, quantum in ipsis est, auferunt & nobis purum hominem pro saluatore relinquunt,

¶ 3 qui

qui etiam si uellet, non tamen posset nos liberare ab hostibus nostris,

Nam humanitas Christi quamuis innocentissima & integerrima sit, non tamen posset nos eripere ex malis æternis, peccato, & morte, si sola esset, id est, si non esset iuncta personaliter uerbo diuino uel filio dei. Nam uerbum dei æternum, id est, filius dei naturalis, est uita ipsa essentialiter, uiuificans & uitam donatam conseruās, & extra illud uerbum uel filium dei, nulla est uita, hac sua naturali & infinita uirtute uiuificat & nos. **Ioan. II.** Ego sum resurrectio, & uita etc. Et in uera hac uita nos conseruat.

FRIDERICVS.

Quare autem dicimus, dominum nostrum?

F. OTHO.

Duplici iure Christus est dominus noster, & nos sumus eius possessio. **Primo** iure creationis, nam per eum sumus creati, ipse enim est deus, creator & conseruatur omnium. Sicut **Dauid** canit **Psalm 24.** Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & omnes qui habitant in eo.

Obsarua etiam quod Christus ab Apostolo uocatur dominus noster, quia ipse est æternus ille deus noster creator, & gubernator prouidens

æens omnibus rebus, omnibus præsentissimam opẽ
ferens, per quem omnia sunt, & consistunt, quem
scriptura sancta nobis sub sacro sancto illo nomi
ne quadilitero **I E H A V A H** proponit, quo ve
rus deus significatur. Hebræi hoc nomen putant
esse ineffabile, & enunciant ipsum per hoc no
men adonai, quod significat dominum, id quod
& **LXX.** Interpretes obseruarunt, qui ubiq;
pro **Iehouah** ponunt Græcum illud **κύριος** **ky**
rios, id est, dominus.

Dei & iure recreationis uel redemptionis,
cum enim nascamur in peccatis, sumus peccati
& mortis tyrannide oppressi, & captiui **Sata**
næ. Christus autem semetipsum dedit precium
redemptionis pro nobis omnibus, **1. Timot. 2.** &
nos a peccatis, mortæ, legis maledictione, & po
testate tenebrarum, precioso suo sanguine rede
mit, ut iam non simus nostri iuris, sed peculiaris
populus Christi, sectator bonorum operum,
Tit. 2. 1. Cor. 6. Non est ulla maior consolatio
Christi fidelium, quam cogitare se, e manu mor
tis & diaboli liberatos, iam esse in regno Chri
sti, quod est regnũ iustitiæ, uitæ, securitatis, gra
tiæ, libertatis, & gloriæ sempiternæ.

Sic angeli **Luc. 2.** euangelizantes pastoribus
infantulum in præsepi iacentem uocant **Domini**

Dominus.

num & seruatozem, cuius presentia uniuersus terrarū orbis replendus sit lætitia. Et **Psal.** 100 **David uocat Christum Dominum suum in spiritu dicens, Dixit dominus (Deus pater) Domino meo (Christo Iesu) sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nam pater in manus eius tradidit omnia, Matt. II. Ioan. 13. Et Act. 10. Petrus ait, Hic est omnium dominus. Heb. 1. Christus est hæres omnium, Roma. 14. Christus mortuus est & resurrexit, ut uiuentibus & mortuis dominetur. I. Cor. 2. uocatur dominus gloria. Psalm. 21. Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Psalm. 8. Gloria & honore coronasti eum & constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedes eius. Breuiter, Christus est creator omnium rerum, eius ergo est quicquid conditum est, ut domini creatoris. Cum enim deus & homo in Christo sint una persona, certè etiã filio hominis, qui idem est filius dei, omnia sunt subiecta, ut domino summo.**

In omnibus itaq; periculis corporis & animæ respiciamus ad hunc articulum, Christus est dominus noster ad dexteram dei collocatus, cui omnia subduntur, angeli, demones, homines, & cuncta creata.

Nos

Nos igitur qui sumus hereditas & possessio
tanti domini, securè habitamus, ipse enim non pa-
tietur hereditatem suam ab hostibus nostris
perdi, cum sit murus igneus in circuitu nostro,
Zach. 2.

FRIDERICHVS.

Qui sunt **LXX.** interpretes, quorum paulo
ante meministi?

F. OTHO.

Hebrei scripturam sanctam & canonicam
spiritus sancti instinctu proditam, quam nemo
dubitat esse uerbum dei omnipotentis, uocant
ESSRIM VEARBA, id est, uigintiqua-
tuor, ut sunt lex **Mosi** in quinque libris **Prophetae**
prioris, & posteriores, & hagiographa. **Hos**
XXIIII. libros **Græci** una uoce uocant **βίβλια**
Biblia, qui libri primo in **Hebræa** tantum lingua
scripti fuerunt, & apud **Iudæos** latuerunt.

Cum autem rex **Aegypti Ptolomeus Phila-**
delphus bibliothecam optimis quibusque libris in-
strueret, factum est diuina dispositione, ut etiam
cuperet ornare bibliothecam suam libris sacris
Hebræorum, ideo impetrauit apud summum sa-
cerdotem **Ierosolymis Eleazarum**, ut uiros sa-
cerorum peritos septuaginta transmitteret **Alex-**
andriam

andriam translaturus scripturam sanctam ex
Hebreo in **G**ræcam linguam istos intellige quo-
 ties audis nominari LXX. interpretes, ut hæc
 testantur **J**osephus libro antiquitatum **J**udaica-
 rum 12. cap. 2 **I**reneus contra **V**alentum lib. 3.
 cap. 25. **E**t **E**usebius lib. ecclesiasticæ historie. 5.
 cap. 8. qui et in libro de euangelica præparatio-
 ne scribit diuino hoc consilio esse factum, ut uer-
 bum **D**eï quod hæctenus tantum hebræi habue-
 rant, in **G**ræcam linguam, quam tum ferè om-
 nes gentes intelligebant, uerteretur. **N**am dies
 salutis, quo gentes erant conuertendæ ad **C**hri-
 stum, appropinquabat. **I**deo hac uersione uia
 præparabatur uocationi gentium ad gratiam e-
 uangelicam. **N**am **I**esus **C**hristus si est et promissus
 ab **I**saia cap. 49. ut sit etiam lux et salus gen-
 tium in uniuerso mundo.

FRIDERICHVS.

Perge. et reliquas symbali partes, ea qua cõ-
 pisti diligentia elucidato.

P. OTHO.

Sequitur in symbolo articulus de conceptio-
 ne et natiuitate temporali filij dei.

Qui conceptus est de spiritu sancto na-
 tus ex **M**aria uirgine.

Hic

Hic primum obserua incarnationem filij dei unigenti firmissimè à nobis esse credendam, sine qua nemo potest saluus fieri. Nam euangeliū est in prophetis, cuius non minimus articulus est, incarnatio dei. Prædixerunt itaq; sancti dei homines prophete, deum ipsum esse in carnem uenturum, id est, fore ut qui est uerus deus ab æterno, dei filius, etiam uerus homo in tempore fiat præfinito à patre, ex semine **A**bræ & **D**auidis. Recta enim fides in deum patrem est, ait **C**yrillus in cap. 14. **I**oannis, & in filiū non simpliciter, sed incarnatum, & in spiritum sanctum.

Iam autē in hoc articulo symboli, docent nos **A**postoli qui sit modus dei incarnandi, qualis eius conceptio & natiuitas, nimirum mirabilis & singularis,

FRIDERICIVS.

Dic mihi ante omnia causam, quare filiū deū oportuerit hominem fieri.

F. **O**THO.

Perlibenter dicam, uerum boni consules prolixitatem, altius enim mihi hoc mysterium est repetendum, ut & extremam humani generis miseriam, & summa dei patris beneficia, que per **C**hristum nobis confert, clarius intelligas.

Deus pater filium suum unicum misit in hunc mundum

mundum, ut naturam humanā adsumeret in unitatem personæ suæ, ut naturam lapsam & peccato corruptam, repararet, restitueret, & saluaret.

Iam audi quomodo lapsa sit & rectitudinem atq; integritatem suam primæuā amiserit Deus primo hominem per æternū **VERBUM**, id est filium suum quam optimè ad imaginem & similitudinem suam creauerat. **E**ratq; humana natura exornata originali iustitia & præclarissimis dotibus, munda, innocens, sine peccato, & deo chara. **H**anc conditionem felicem; inuidebat **S**atan inuidus, mendax & homicida recens condito homini, & irrepsit in paradysum in serpente, qui cunctis amantibus erat callidior, & uersutia sua adortus est mulierem **E**uam, quam mendacio blasphemus decepit, ut de fructu arboris à deo uetitæ ederet, quæ & eundem marito **A**damo edendum dedit, sic ambo mandatū dei transgressi, in obediētes deo, & æterne mortis rei facti sunt, quo peccato bene condita hominis natura horribiliter infecta & planè deprauata est. summisq; malis, peccati, mortis, ac **S**atane tyrannidi & potestati penitus subiecta. **E**t hoc præsentaneum peccati uenenum per carnalem generationem demanauit in totam **A**dami posteritatem

Ioan. 8.

Inuidia Satane mors intrauit in mundum.

Sap. 3.

Gen. 3.

ritatem, & illius peccati comites sunt, horribiles poena peccati, mors temporalis, & aeterna morbi, & omnes clamitates, deniq; diaboli in genus humanum furiosissima tyrannis.

Omnes itaq; homines naturaliter per uirum **2. Tim. 26** & feminam ab Adam propagati, nascuntur peccatores, peccato originali miserabiliter contaminati, unde omnia peccata quae actualia uocamus **Rom. 5.** suppullulant, quid igitur aliud erat homo ob peccatum, quam deploratum mancipium diaboli?

Ex hac satanica captiuitate homo captiuus non potuit se eruere. Satan enim potenter regnabat in natura capta & occaecata, atq; ut fortis **Luce. 11.** armatus custodiebat atrium suum, id est, mundum, uigilanter & erant quae possidebat, in pace, quae omni bello periculosior est. Vide iam perditissimam conditionem lapsae naturae, iacebat homo sub peccato, mortis imperio, & Satanae potestate captiuus ad aeternam damnationem **Rom. 5.** qua miseria nulla maior cogitari potest, erat enim iam homo peccator impius, & inimicus dei, amicus diaboli.

At deus pater misertus est lapsi & captiui hominis, ex huic exitiali morbo prouidit & praeparauit remedium, promisitq; Adamo, Euae, & poste

et posteris eorum gratiam, auxilium et ueram liberationem in semine mulieris. Et hæc promissio est primum euangelium dei, de uincendis abolendisq; hostibus generis humani atrocissimis, peccato morte, diabolo. **Gen. 3.** Inimicitias ponam inter te et mulierem et inter semen tuum et semen illius, ipsum conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo eius.

Satan per mulierem **Eua** adhuc uirginem coniecit genus humanum in omnia mala corporis, et anime, temporalia et æterna, mulier credidit mendacio angeli apostate, hac uia diabolus in mundum inuexit peccatum et mortem, et factus est mundi princeps et dominus, deus autem uoluit hæc opera diaboli rursus destruere, et præordinauit aliam uirginem, non curiosam sed obedientem, et credentem bono angelo, dei uerbum annuncianti, ut illa pareret filium innocentem, qui contereret caput diaboli, id est, regnum **Satane** uastaret, oboleret peccatum, et mortem uinceret, et triumpharet diabolum per semetipsum, **Sicut Ioannes ait, Ad hoc apparuit filius dei, ut dissoluat opera diaboli, x. Ioan. 3.** Ecce ipsemet filius dei, etiam filius hominis, et uerus homo factus est, sine tamen uitio nature, ut diuina sua uirtute naturam lapsam repararet, et
 à peccati

à peccati ueneno emundaret innocenti sanguine suo. Semen enim mulieris, non uiri prædicatur, oportebat enim illius seminis, uel filij matrem, esse uirginem immaculatam ante partum, in partu, post partum, ut nasceretur uerus homo sine peccato, ut ipse peccatum expiare posset, & immaculata uictima uel propitiatio fieret pro peccatis totius mundi.

Hoc semen est Iesus Christus, filius Mariæ uirginis ex semine Dauid, sicut eum prophætæ polliciti erant. Ex eo itaq; tempore, sicut inimicitie capitales inceperunt inter diabolum & Christum ac Christi fideles, ita generi humano mox Christus dux, custos, gubernator, & saluator constitutus est.

Sed uide inuictam potentiam Christi, & regni eius. Noster gigas Christus, iustitia & potentia inuadit regnum Satanae, Satanam uincit, & nos liberat. Quamuis enim Satan calcancum nostrum omni qua potest fraude & uiolentia inuadat, ut sancti uarijs tribulationibus exerceantur in hoc mundo, & corporali morti subijciantur, sicut & Christus caput sanctorum afflictus est, regnum tamen Christi, uincit regnum diaboli, & sancti saluatur in domino Christo salute aeterna. Esa. 45.

Huius

Euangeliū
doctrina
antiquissi-
ma

Huic consolantissimo euangelio crediderunt parentes primi, hoc est, se per hoc futurum semen liberatum iri a peccato & morte aeterna, & propter hoc semen, sibi peccata remitti, & se deum rursus propitium habere non dubitabant, qua fide & iustificabantur, non ex operibus aut meritis proprijs.

Dein **Abel** et omnes electi hanc promissionem de semine mulieris, contrituro caput serpentis fide apprehenderunt, & similiter iustificati sunt usq; ad **Abraamum**, per secula multa, ab orbe condito 3260 iuxta supputationem **Eusebij**.

Ibi dominus constituit **Abraamum**, patriarcham populo Iudeorum, ex quo **Christus** secundum carnem erat nasciturus, & rursus promittit **Christum** redemptorem & saluatorem mundi. in semine, inquit, tuo benedicetur omnes gentes terrae, **Gene. 22.** Hoc semen est **Iesus Christus**, ut spiritus sanctus per os **Pauli** nos certificat. **Gala. 3.**

Habes igitur ex hoc uaticinio ueram humanitatem **Christi**. **Si** enim debebat esse **SERA**, id est, semen **Abrae**, ergo oportebat ipsum esse eiudem naturae cum **Abraam**, cuius semen dicitur, hoc est, uerum hominem ex anima & corpore, nec tamen conceptū in peccato, sed incontaminatum

taminatum, & ab omni peccato liberrimum, san-
 ctum, & sua sanctitate nos sanctificantem. Si-
 cut scriptura aliàs Christum uocat, fructum lum-
 borum Dauidis, fructum benedictum uirginei
 uentris Mariæ. 2. Reg. 2. Luc. 1. Sicut & Euan-
 gelistæ Matthæus & Lucas genus domini usq;
 ad Abraam & Adam recensent. Et quoties in
 euangelio Christus se appellat filiū hominis? nec
 tacet suam innocentiam & puritatem. Ioan. 8.
 ait, Quis ex uobis arguit me de peccato? Et Pe-
 trus 1. Pet. 2. Ioannes 1. Ioan. 3. Peccatum, aiunt,
 in eo non est, peccatum non fecit, iustus est, ex
 Esa. cap. 53. sicut decebat eum, qui peccatum &
 omnia mala per peccatum in mundum inuecta,
 è medio tollere, & omnino delere, & naturam
 humanam uitiatam pristinæ integritati restitue-
 re debebat. Habes etiam maledictionem generis
 lem totius generis humani, quod miserabiliter
 oppressum erat peccato, morte & crudelissima
 tyrannide diaboli, in qua maledictione tota po-
 steritas Adami periisset in æternum, si semen A-
 brae benedictum, mundo non esset promissum
 & exhibitū, quo uno, utpote mediatore et pro-
 piciatore, iustissima ira dei in nos placata est, et
 per quod unum ab ijs malis æternis liberamur.
 Benedicimur enim rursus in Christo & per
 Christum

H

Christum

Christum, id est, iustificamur, donamur Spiritu
sancto, uita & salute sempiterna.

Obseruabis & hoc, quod hoc uaticinium, si
rectè intelligitur, conuincit, hoc semen **Abrae**,
etiam deum esse. **Benedicere** enim non est opus
creaturæ, sed creatoris, est enim à peccatis, mor-
te & imperio **Satanæ** redimere, quæ opera ne-
mo potuit perficere præter deum uerum. Ideo
& propheta Spiritu sancto magistro intellexe-
runt deum uerum in carnem uenturum in perso-
na filij unigeniti, sicut **Esa. cap. 35.** Deus ipse ue-
niet & saluabit nos. **Angeli autem Luc. 2.** Iesum
Nazarenum appellant saluatorem mundi. Deus
similiter **Eos. 13.** palàm ait, **Saluator** non est præ-
ter me. **Si** ergo solus deus saluat nos, & **Christus**
Iesus in hoc à patre missus est, ut nos benedicat,
id est, ab æterna maledictione redimat & saluet
in æternum, ergo **Christus Iesus** est uerus deus,
hæc ratio est inuicta. **Et** ne quis cauilletur **Chri-**
stum non sua sed aliena uirtute saluare, habes cla-
rissimum testimonium, **Col. 2.** **Diabolum** uictum
esse & triumphatum propria **Christi** uirtute.
Dicit enim **Apostolus**, q̄ **Christus** expoliatam po-
testatem tenebrarum ostentauerit palàm & tri-
umphauerit illam per **SEMETIPSUM**, **Et** deus
in paradiso dixit **Adamo**, **Ipse**, nimirum mulieris
filius

Filius conteret caput serpentis. Talibus testimonijs plena sunt scripture sancte.

Ex ijs colligimus conceptionem & natiuitatem generosissimi illius pueri Iesu, esse ipsissimam puritatem & innocentiam, sicut testantur uerba symboli, **C**onceptus est de spiritu sancto, ut angelus domini Iosephum docet, **Q**uod in illa (Maria) conceptum est, a spiritu sancto profectum est, **M**atth. I. **E**t **L**uc. I. sic uirginem angelus Gabriel alloquitur, **E**cce concipies in utero & paries filium & uocabis nomen eius Iesum, is erit magnus & filius altissimi uocabitur. **E**t dabit illi dominus sedem David patris ipsius, regnabitque ut per domum Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. **S**piritus sanctus superuenit in te, et uirtus altissimi obumbrabit tibi. **Q**uapropter & quod nascetur sanctum, uocabitur filius dei. **Q**uod mysterium propheta **E**saias reuelauit capite 7. his uerbis, **E**cce uirgo erit pregnans & pariet filium, & uocabit nomen eius **I**mmanuel, id est, nobiscum deus. **H**oc loco **M**aria uocatur in lingua sancta **H**AALMAH, quae uox significat adolescentulam puellam quae incorrupta est, hoc est, uirginem, sicut **G**en. 24. **R**ebecca uocatur **A**lma priusquam desponsaretur Iacob, nos securos reddit **M**attheus cuius auctori-

tas sacrosancta & irrefragabilis est, apud quem uerbo **Esaiæ** sic uertuntur, **Ecce uirgo** imprægnata etc. Et apud **lxx.** interpretes **Græca** uox clara est, ἡ παρθένος hoc est, uirgo. Ad hæc scribit **Hieronimus** in 7. cap. **Esaiæ**, quod **Alma** non solum puella uel uirgo, sed cum ἐπιτόσα uirgo abscondita dicatur, & secreta, quæ nunquam uirorum partuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit.

Hanc uirginem immaculatam ab **Esaiæ** prædictam, **Mattheus** & **Lucas**, nobis uelut digito commonstrant, quæ est filia **Abraæ** & regis **Dauid**, mater uera **Immanuelis Iesu Christi**. **Mattheus** scripsit genealogiã **Iosephi sponsi Mariæ**, **Lucas** aut genealogiã uirginis **Mariæ**, ut certissimi redderemur **IESVM NAZARENVM** esse de stirpe aut semine **Dauid**. Nã siue **Mariã** ex patribus æstimes, siue ex marito **Iosepho**, semper tamen eam cū filio suo **Iesu Christo**, in domo et familia **Dauid** inuenis.

Mattheus genealogiã **Christi** deducit à **Dauid** rege per **Salomonem** & **Abiud** usq; ad **Ioseph** filium **Iacob** coniugem **Mariæ**.

Lucas eandem deducit à **Dauid** per fratrem germanum **Salomonis**, **Nathan**, & **Resa**, usq; ad **Mariam uirginem matrem Iesu Christi**, qui est
uerus

uerus **D**avidis filius secundum carnem, **M**essias ille celebratissimus, in lege & prophetis promissus, & in tempore á prophetis predicto in carnem missus, qui & maiestatem suam stupendis hisce miraculis euidentissime demonstrauit, quæ propheta uero **M**essiae tribuunt, & ueræ salutis cornu, id est, regnum æternum erexit in domo **D**avid, sicut pater **I**oannis **Z**acharias spiritus sancti instinctu de eo cecinerat **L**uc. 1. Sic ut antea dominus per os prophetae **N**athan promiserat **D**auidi. **2**. **R**eg. 7. dicens, **C**um completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo & firmabo regnum eius, ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni eius usq; in sempiternũ, **E**go ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. **H**oc eximium uaticinium tota ecclesia de **C**hristo **I**esu **N**AZAREN**O** intelligit, qui est generosissimum illud **D**avidis semen, id est, filius ex carne & sanguine regio **D**avidis, cuius regnum non est ruinosum, ut sunt alia mundi regna, quæ primum celeriter florent, sed breui durant et mole ruunt sua. **R**egnum autem seminis **D**avidici, testibus prophetis, perstabit firmum & inconcussum in sempiternum, quia non est mundanum, ut cum mun-

do pereat, sed spirituale & coeleste, habens regem qui semel pro nobis redimendis mortuus est, sed excitatus a mortuis non amplius moritur, mors illi non amplius dominabitur, **Rom. 6.** **Est enim pater eternitatis, cuius regni non erit finis super throno David, Luc. 1.** Ille edificat domum non manufactam sed spirituatam, que est ecclesia dei uiuentis, atq; hunc edificatorem pater ad dexteram suam collocauit, & sic firmavit regnum eius ut labefactari nunquam queat, sed ipsum omnia regna mundi uastabit, **Dan. 2.** & sicut **Esaias** uaticimatur cap. 60. **gens & regnum quod non seruierit regno Christi, id est, ecclesie, peribit, & gentes solitudine uastabuntur, & pater huius seminis regij inimicos ponet scabellum pedum eius, Psal. 109.**

Hoc regnum iam floret, sed est absconditum cruce, et oculis fidei cernitur. Potentia autem et gloria eius in fine mundi cernentur, quando diabolo & omnibus impijs Christi hostibus palam damnatis, sancti cum Christo regnabunt in eterna gloria.

Idem illud semen Davidis sancte nobis promittit dominus Psal. 131. Iurauit dominus David ueritatem & non frustrabitur eum, De fructu uentris tui ponam super sedem tuam.

Esaias

Esaias cap. 9. uaticinatur de hoc sancto puero. **P**uer natus est nobis, super solium **D**avid, & regnum eius sedebit, ut disponat illud in iudicio & iustitia, a modo & usq; in æternum.

Esai. 11. **E**gredietur uirga de stirpe **I**schai, & surculus de radicibus eius fructificabit. Hæc propheta semper intellecta est in ecclesia catholica de **C**hristo & **M**aria. **A**ugustinus in symbolo ad catechumenos scribit, **M**ariam significari per uirgam, & per surculum uel florem, filium uirginis **I**esum **C**hristum, qui progerminauit ut flos illibatus de stirpe **I**schai, qui erat pater **D**avidis.

Ierem. 23. ait dominus, **S**uscitabo **D**auidi germen iustum, id est, filium innocentem, qui nullo peccato contaminatus est, sed planè integer & purus, qui & alios iustificabit, ubi **H**ebraico more intelligit per germen filium naturalem, **V**t enim ramusculi, de arborum stirpe, ita ex parentibus progerminant nati. **C**haldaica uersio habet prophetiam hanc aperte sine **M**etaphora, suscitabo **D**auidi **M**eschiam iustum. **D**e hoc semine **D**auidis sancto & sanctificante ita concionatur **P**aulus **A**ct. 13. **I**nueni **D**auid filium **I**esse, uirum secundum cor meum, huius è semine, ita ut promiserat, adduxit deus **I**sraeli seruator.

Sed audi quam dilucide euangelistæ **Lucas** et **Matthæus** **Christi Iesu** natiuitatem sanctam descripserint, nihil intermittentes eorum quæ ad huius mysterij docendam ueritatem pertinent.

Circumstantiæ hoc loco obseruandæ sunt, **TEMPUS**, penes quem populum in mundo tum fuerit **suprema potestas in terris**. **NOMEN** imperatoris. **NOMEN** præsidis ab imperatore constituti in terra natali nostri regis. **Præcipuum negotium** quod tum in ea terra per imperatorem agebatur. **GENVS** aut prosapia **Christi**. **FAMILIA** eius **MATRIS** nomen, pater putatiuus. **PATRIA**, **LOCVS** **HOSPITII**, **NATIVITATIS** testes et **PRAECONES** ac **SPECTATORES**, tum & **NATIVITATIS** fructus.

Tempus secundum **Eusebij** computationem ab orbe condito 5199. cum **Herodes Antipatris** filius 30. annos in **Iudæa** fauore **senatus Romani** regnasset, destructo **Græcorum** imperio, & **Romanis** iam in orbe dominantibus, cū transacti essent anni ab **Abraam**, cui **Christus** promissus fuit 2025. octauo **Calen. Ianuariæ** natus est saluator mundi **Christus Iesus**, ita fore prædixerat **Daniel** cap. 2. nempe q̄ in ultima orbis monarchia, quæ est **Romanum** imperium, nasciturus esset **Christus**, quem præfiguratur in lapide, qui

qui sine manib. de mōte præcisus est, quia **Chri-**
stus sine uirili adiutorio sola operatione sp̄iri-
 tus sancti, & adūbratiōe uirtutis altissimi ex uir-
 gine immaculata natus est. Et **Matthæus** data o-
 pera mentionem fecit **Herodis** regis, ut certo
 sciremus, tum impletam esse prophetiā patriar-
 chæ **Iacob**, **Gen. 49.** Non recedet sceptrum (id
 est potestas regia) de **Iudah**, & legislator de me-
 dio pedum eius, donec ueniat **Siloh** uel **Messias**,
 & ad eum colligentur populi, id est, **Christus** ue-
 niet & nascetur, quando iudæi non habebunt
 proprium regem de tribu **Iudah**, sed alieni ge-
 nam, ut erat **Herodes** ille **Edomita**.

Monarchia, ut iam dixi, erat tum penes **Ro-** II
manos, quæ primum in terris fuit apud **Babylo-**
nios et **Assyrios**, à quib. translata est in **Persas** et
Medos, a **Persis** & **Medis** in **Alexandrum Ma-**
gnum Macedonem. **Ultimo** data est **Romanis**,
 quorum imperium uel regnum steterat annos
 plus minus 70. quando post primum **Cæsarem**
Caium Iulium regnabat **Octavianus Augustus**,
 cuius imperij anno 42. natus est **Christus Iesus**.

Et tum præses **Cæsaris** erat **Cyrenius** in **Sy-** III
ria, cuius dispensationi tum **Iudæa** erat adunata.

Cumq; **Iudæi** tempore nati **Christi** fuissent IIII
Romanis subiecti per **Pompeium Magnum**, cen-
 sebatur

H S

sebatur primum orbis totus sub **Cyrenio**. Ideo Lucas ait hanc descriptionē primam fuisse, quæ erat actio census, & æstimatio facultatum, quam uocamus exactionem, in qua singulorum nomina conscribuntur et iuxta facultates suas ad danda tributa **Magistratui** censentur.

V Genus & prosapia pueri describitur, Nam **Christum** oportebat nasci e tribu **Iudah**, ex domo & familia **Davidis**, ut antea probauimus.

VI Mater nominatur **Maria**, quam **Hebrei** sua lingua uocant **Miriam**.

VII Patria pueri erat **Bethlehē**, ciuitatula in tribu **Iudah**, sicut de hoc rege prædixerat **Nicheas** cap. 5. Et tu **Bethlehem Ephratah**, parum est ut sis inter millenarios **Iudah**. Ex te enim mihi egredietur, qui sit dominator in **Israel**, & egressus eius ab initio æternitatis.

VIII Hospitium certè tanto rege plusquam indignum, nempe stabulum in diuersorio publico, ubi rex regum terre dominus & deus noster benedictus reclinatus est in præsepi.

IX Angelorum exercitus præcones erant huius salutiferæ natiuitatis, annunciantes eam pastoribus, nocte excubantibus excubias super gregem suum. Ne timeatis dixit **Angelus**, ecce enim annuncio uobis gaudium magnum, quod futurum est

est toti populo, quia natus est nobis hodie saluator, qui est **Christus dominus** in ciuitate **David**, & hoc uobis signum, inuenietis infantem fascijs inuolutum positum in præsepi, **Luc. 2.** Pastores autem mox uenerunt ad **Bethlehem** & inueniunt **Mariam** & infantem. Et ut uideremus hunc infantem, non esse regem solum, & dominum **Iudeorum**, sed & gentium, scribit **Matth. cap. 2.** **Magos**, id est, sapientes & doctores **Persarum** **Magi** uenisse salutatum hunc regem, quem & honorâ qui, **Cicero** de di. runt auro, thure & mirrha.

Natiuitatis fructus est ineffabilis. **Natus est** e uinatioe; nim angelis testibus, nobis ut sit noster saluator, **X** natus est uerus homo ut possit mori, & moriendo ac resurgendo nos liberare à peccatis, morte, **Satana** & **gehenna**, factus est enim nostra uictima, quæ satisfecit pro peccatis nostris, quæ deo sumus reconciliati & ab omnibus malis liberati.

FRIDERICHVS.

Tracta nunc eadem diligentia, sequentem articulum.

Passus sub **Pontio Pilato**, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit ad inferos.

I. Othe

Si Christum dominum nostrum diligis, maxima diligentia perdisces hunc articulum de sanctissima & salutifera passione & morte redemptoris nostri Iesu Christi. **P**rimum igitur disce hanc passionem & mortem à deo esse præordinatam, propter redemptionem generis humani, **C**hristus optima & promptissima & patris & sua uoluntate mortuus est. **Q**uis enim filium dei inuitum potuisset interficere, præsciuit & uoluit hanc mortem, prædixit enim discipulis **Luc.** 18. se passurum. **E**cce, inquit, ascendimus Ierosolymam, et consummabuntur omnia, quæ per prophetas scripta sunt, de filio hominis, tradetur enim gentibus, & illudetur, & contumelijs adficietur, & conspuetur, & postquam flagellauerint, eum occident, ac tertia die resurget. **E**t **A**pостолus **Philip.** 2. ait, **C**hristus humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. **E**t **E**phes. 5. ait, **C**hristus tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et uictimam. **N**on dicit, **R**aptus est nolens & inuitus ad mortem.

Prophete omnes prædixerunt consonis oraculis, **C**hristum passurum & moriturum pro peccatis nostris, decreto dei patris.

Moses

Moses primus adumbravit mortem Christi uarijs sacrificijs & uictimis animalium, per totum **Leuiticum**. Sacerdotes enim in lege offerebant uictimas, sanguinem uictimarum effundebant, quæ omnia in figura fiebant. Significabāt enim fore, ut aliqua uictima immaculata offerretur pro peccatis hominū, qua uerē expiarentur peccata, & sanguis innocens effundendus esset, quo uerē mundaremur ab omnium peccatorum coinquinamentis. Hæc uictima est **Christus** & sanguis eius. Ipse etiā sacerdos est, uerē nos reconcilians deo **Idco** **Ioānes Baptista** uelut exponens totū **Leuiticū** de uictimis, ait demonstrando **Christū Iesum**, **Ecce agnus ille dei**, qui tollit peccatum mundi. Nam mors animalium neminē potuit deo reconciliare, & sanguis taurorū & hircorum non potuit auferre peccatum, sola autē **Christi** mors potuit irā dei placare, pro peccatis satisfacere. **Solus Christi** sanguis purificare peccatores potest, ut docet **Apostolus ad Hebræos** copiosissime. **Ideo** apostolus **Petrus** **1 Petri** i. uocat **Christum** agnum illum immaculatū & incontaminatum, præordinatum antequam conditus esset mundus, extremis autem temporibus manifestatū, ut præcioso ipsius sanguine redimeremur ab æterna captiuitate.

Et

Et Num. 21. incarnationis & passionis dominice mysterium **Moses** aëno serpente exaltato prefiguravit. **Infecti** ueneno serpentum intuebantur serpentem ex aëre factum & liberabantur à ueneno & morte corporali. **Infecti** ueneno peccati, oculos fidei in filium hominis in cruce pendentem defigunt, in eum credentes, qua fide fit, ut non pereant ueneno peccati, sed sanati uitam in super æternam accipiant.

Esaias. **Esa. ca. 53.** nihil aliud agit quam de morte et resurrectione **Christi** & de causa ac fructu mortis, **Ipse**, inquit, uulneratus est, propter iniquitates nostras, & contritus propter scelera nostra. **Dominus** cõiecit in eum iniquitates omnium nostrum, & predicat eo cap. animã **Christi** dandam esse uictimam pro peccato, id est, ipsum esse moriturum pro populi delictis.

Daniel. **Daniel cap. 9.** non solum prænuñciat mortem **Christi**, sed & ipsum temporis articulum indicat accuratissime, **Quando** **Christus** erat moriturus post solutam captiuitatem **Babylonicam**, ab eo tempore quo **Iudæi** cœperunt instaurare templum & urbem, usq; ad **Christum** principem et iam regnantem, erant septimanæ annorũ 70. id est, 490. anni, has hebdomadas partitur **Propheta** in tres partes. **Principio** tribuit 7. septi-
manas

manas, hoc est, 49. annos, quibus reparari debebat templū, & urbs. Medio tempore dat 62. septimanas, coniunge 7. habes 69. septimanas, id est, annos 483. Post tot annos, nempe 69. septimanas, excidendus erat **Christus** & crucifigendus, nimirū anno quarto post 69. hebdomadas, quando **Christus** euangelium gratiæ dei iā prædicauerat toti **Israeli** annos 3. & dimidium. Hec ut prædicta sunt, ita sunt & impleta, Romanis iam orbis monarchiam obtinentibus.

Non grauabo memoriam tuā nunc pluribus testimonijs, ubiq; enim in prophetis obuia sunt.

Cum itaque uenisset hora **Christi**, qua ut agnus immaculatus offerri pro nobis & mori noluit, ultro se hostibus **Iudæis** exhibuit capiendum & ut habet **Esaias**, tanquam ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente se obmutuit. Historiam passionis **Evangelistæ** commemorant. Tandem & a **Iudæis** primoribus, ac populo & a gentibus morti adiudicatus est. Ita dominus propter nos a toto mundo iudicari & damnari uoluit. Pontius enim **Pilatus** Romani cæsaris ethnici in **Iudæa** ethnicus præses erat. Et cruci affixus est inter duos latrones, sicut **Esaias** cap 53. prædixerat.

Et toto illo supplicij tempore loquebatur
septies

septies dominus deus noster Iesus Christus, quæ uerba à domino nostro in summa angustia & acerbissimis animæ ac corporis doloribus dicta, Christiani ut thesaurum conseruare & in cordibus suis conferre debent.

- I** **Pater** remitte illis (crucifixoribus) nesciunt enim quid faciunt. **En** charitatem erga hostes.
- II** **Matri** dixit, **Mulier** ecce filius tuus, **Ioanni**, **Ecce mater tua.** **En** moriturus matrem sanctissimam commendat **Ioanni**.
- III** **Sitio.** **En** ueræ humanitatis certum indicium.
- IIII** **Latroni** conuerso Christum agnoscenti ac confitenti dixit, **Amen** dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. **Ecce** dominus paradisi, cœli & terre, promittit latroni iam Christiano locum solatiij & quietis, quod solius dei est, ergo Christus est uerus deus.
- V** **Deus meus,** deus meus cur me dereliquisti? **Ecce** quomodo se humiliarit filius dei tempore dispensationis, quando portabat peccata totius mundi, & tanquam illorum reus agebatur, erat enim fidei iussor noster, qui non eramus soluendo.
- VI** **Consummatum est,** **Ecce** omnia quæ in salutem generis humani pater ei facienda iniunxit, perfecit, prophetias de se impleuit.
- VII** **Pater** in manus tuas commendo spiritum meum.

Hoc

Hoc exemplo pij morientes commendent animas suas in manus patris, & Christo Episcopo animarum.. Vide quo migrent anime Christianorum quando à corporibus abierunt.

Iam considera quæ fuerit causa huius præciose mortis & quis fructus. Deus & misericors est & uerax ex misericordia promisit nobis filium suum redemptorem, & quod promisit, quia fallere & mentiri nescit, fideliter impleuit, Christum misit, ut pro nobis moreretur. Per unius hominis inobedientiam peccatores facti sumus omnes. Per unius item hominis obedientiam Iesu Christi, rursus iusti efficimur. Esaias causam & fructus breuibus uerbis indicat. Causam quando ait **Contritus est propter scelera nostra. Fructum uero his uerbis, liuore eius sanati sumus.**

Sic enim peccatis nostris offensus erat Deus, ut nulla re quæ preciosa morte unigeniti filij placari potuerit. Hæc itaque mors saluifica nobis omnia bona attulit, omnia mala abstulit. En igitur causam finalem et fructum mortis Christi **MORS ILLA EST VNICA** & perfectissima satisfactio pro peccatis nostris, est uera & æterna propiciatio, unicum sacrificium propiciatorium, cuius uirtute omnibus seculis omnium electorum peccata sunt expiata.

I

Esais

Esa. 53. postquam posuerit animam suam hostiam pro delictis, uidebit semen longæuū. **Ecce** positio animæ **Christi**, est hostia pro peccatis. **Et** hæc erat paterna uoluntas dei, & promptissima uoluntas **Christi**. **Per** quam uoluntatem, ait **Paulus Heb. 10.** sanctificati sumus per oblationem corporis **Iesu Christi** semel peractam.

Esa. 53. Iniquitates eorū ipse portabit. **1. Cor. 15.** **Christus** mortuus fuit pro peccatis nostris secundum scripturas. **1. Pet. 2.** **Christus** peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, quo peccatis mortui, iustitiæ uiueremus.

Zach. 3. ait dominus, auferam iniquitatē terræ in die una, quæ de morte **Christi** **Propheta** uaticinatus est.

Psal. 68. Quæ non rapui tunc exoluebam, delicta mea à te non sunt abscondita. **Hæc** uerba **Christus** loquitur, qui factus erat pro nobis fideus, & debitor, & alienū debitum, nempe nostrum, ipsemet persoluit, cumq; pater peccata nostra omnia in filiū suum transtulisset **Iesum Christū**, ut ipse ea proprio sanguine aboleret, **Christum** hoc **psalmo** nostra peccata uocat sua delicta, ergo peccata nostra hac morte sunt deleta. **1. Ioan. 1.** Sanguis **Iesu Christi** filij dei emundat nos ab omni peccato. **Matt. 26.** Hic est sanguis

guis meus qui est noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.

Mors Christi, est reconciliatio generis humani cum deo **Rom. 5.** Cum inimici essemus reconciliati fuimus deo per mortem filij eius. **1. Ioan. 4.** Deus misit filium suum propiciationē pro peccatis nostris.

Porró hæc mors aboleuit & mortē, **Hos. 13.** de manu mortis liberabo eos & de morte redimam eos, O mors ego ero mors tua. **2. Timot. 1.** Christus mortem aboleuit.

Esa. 25. Messias deglutiuit mortem in æternum, & absterget dominus deus lachrimā à cunctis faciebus, & opprobrium populi sui auferet ab uniuersa terra, quoniā dominus locutus est. Hæc uerba ecclesia Christi intelligit de uictoria Christi, qua uicit peccatum et mortem. Sic enim canit, Mortē moriendo destruxit, uitā resurgendo reparauit. Tū hæc mors plenam nobis & æternam redemptionē adtulit, à peccati, mortis, diaboli, tyrannide. **Psal. 129.** Ipse redimet Israel ab omnibus iniquitatibus eius. **Zach. 9.** Tu in sanguine testamēti tui emisisti uinctos tuos, de lacu in quo non est aqua, id est, peccatores propter peccatū captiuos sub Satana, ad eternā damnationem, meritis tui sanguinis effusi liberasti ex

lacu illo, id est, loco cruciatus aut tormentorum

Sophonie 3. iubet **P**ropheta toto corde exultare **H**ierusalem, id est, ecclesiam. **R**atio gaudij tanti est, quia deus abstulit, inquit, iudicium tuum. **A**uertit inimicos tuos, dominus deus tuus in medio tui gigas, id est, fortis ipse saluabit. **H**ec de **C**hristo, deo & homine rege **I**sraelis uaticinatur **P**ropheta, qui abstulit iudicium nostrum quod comerueramus, id est, damnationem perpetuam, & hostes nostros, qui nobis moliebantur interitum, auertit, scilicet peccati & diaboli tyranniam, ac ipsemet in propria persona inter nos fuit & gigantea uirtute, fortem atrij uicit in cruce & nos saluauit. **H**inc passim in prophetis **C**hristus uocatur redemptor noster. **P**aulus ait **C**hristum semel esse ingressum in sancta, eterna redemptione reperta. **A**d **T**it. 2. **C**hristus dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate & purificaret sibi ipsi populum peculiarem sectatorem bonorum operum. **I. T**im. 2. **C**hristus Iesus dedit semetipsum precium redemptionis pro omnibus.

Hec mors est gaudium & triumphus conscientie nostrae, **C**ol. 2. **C**hristus deleuit chirographum, quod erat contrarium nobis, & sustulit illud e medio affixum cruci, quod sic intelligas.

Primo

Primo, ut stilus inscribit peccatum conscientie adamantinis literis.

2 **Scriptura** illa est conscientia proprii peccati, chirographum.

3 **Hoc chirographo** Satan nos agit reos damnationis.

4 **Christus** chirographum adfixit cruci, quia pro peccato satisfecit, á legis maledictione nos redemit, ademit legi ius damnádi **Christifideles**, si credimus in **Christum** hac fide pacem habemus erga deũ per dominum nostrum **Iesum Christum**. Nam iustitia **Christi** per fidem fit nostra et tranquillatur conscientia, quia maior & potentior est iustitia & innocentia **Christi** omni iniustitia nostra & omnibus peccatis nostris & totius mundi.

Hæc mors est uita nostra Nam per hanc uatum est mortis imperium in nos, & restituta est nobis uera & beata uita, 2. **Tim. I.** **Christus** in lucẽ produxit uitam, ac immortalitatem, sicut per **Hoseam** ait, **O mors ego ero mors tua, id est, occidã te & penitus abolebo ne porro quemquam meorum interimas. Confringam enim aculeum tuum, id est, peccatum, ut inermis & uicta cogaris audire Christianorum uocem tibi insultantium, Mors ubi est aculeus tuus? Immanis ty-**

rannus eras, cuspide tua transfodiebas omnes, omnes deuorabas, at nunc cuspis tua fracta est, id est, peccatum deletum, iustitia per me restituta. Desisti igitur formidabilis esse **Christifidelibus**. Et hanc gloriosissimam uictoriam descripsit **S. Apostolus Heb. 2.** Postquam pueri commercium habent cum carne & sanguine, id est, sunt ueri homines, & ipse (**Christus**) similiter particeps est factus eorundem (id est, uerus homo) ut per mortem aboleret eum qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolus, & liberos redderet eos, quicumque metu mortis per omnem uitam obnoxij erant seruituti.

Sepultura Christi.

Ad hæc **Iesus Christus**, sepultus est in monumento nouo lapideo, quod erat in horto, non procul à caluaria. **Iudæi** autem munierunt sepulchrū custodibus adhibitis, & ingens saxū quod aduolutum erat ostio sepulchri, obsignarunt, ut **Matheus** & alij auāgelistæ testatur. Sic enim **Psal. 16.** prædixerat **Christus** per os **Davidis**, **Caro mea** requiescet in spe, certo enim erat tertio die resurrecturus, nec corruptioni nec putrefactioni obnoxia esse debebat caro, quæ sancta & sine omni macula peccati erat. Ita & **Isaias** cap. 53. dixit, requiem **Christi** fore gloriam uel gloriosam

sam

sam, statim enim resurrecturus erat gloriosissime, quippe uictor peccati, mortis & inferni.

Descendit & Christus ad inferos iuxta scripturas, **Psal. 16.** Non derelinques animam meam in inferno, Nec sines ut **SANCTVS** tuus uideat corruptionem.

Descen-
sus Chri-
sti ad in-
feros.

Sicut enim Christus homo propter nos factus est, ita uoluit & uerè mori, uerè sepeliri & secundum animam descendere ad inferna ad piarum animas, **Adam, Noah, Loth, Abraam, Isaac, Iacob, Ioseph, David,** & aliorum Christi fidelium, in sinu **Abrae** quiescentium & expectantium plenam redemptionem, ut eas consolaretur, nec patres solum ex inferno liberaret, sed & omnes credentes à condito mundo usq; ad consummationem seculi, in què omnes eramus damnati, in quo & tunc, sicut & in morte per sententiam diuinam eramus, ubi ignis æternus omnes filios **Adam** manebat, ut morti per **Adæ** peccatum traditi, in extremo iudicio tradcremur etiam poenæ igniq; æterno, ubi nulla planè redemptionis spes fuisset, quemadmodum & diabolo & angelis eius nulla spes est, quibus ille ignis ab exordio mundi paratus est, & quotquot ex eius regno per **Christum** nō liberantur. Descendit itaq; ut diabolum uinceret, omnemq; eius potentiam cal-

caret pedibus, **P**ortas inferorum confringeret, ut ab inferis erueret suos, sicut et sponte in mortem se tradidit & sepeliri uoluit, ut suos à morte & sepulchro et à tota morte liberaret, et nos qui in eum credimus in certa spe gloriosæ resurrectionis quiesceremus post corporis mortem, sicut & omnes electi & **C**hristifideles ab initio mundi ex hoc seculo emigrantes, quiescebant in sinu **A**bræ, & eximiam illam ac cœlestem benedictionem, in benedicto semine **A**bræ **C**hristo expectauerant.

FRIDERICHVS.

Expecto iam expositionem sequentis articuli,
CHRI**S**T**V**S **I**esus tertia die resurrexit a mortuis.

F. OTHO.

Christus non coniecit se in mortem, ut in illa maneret, sed ut uim omnem & uincula mortis disrumperet, & uicta morte & peccato deleto resurgeret. **C**um enim propter peccata nostra se in mortem tradiderit, & propria uirtute solutis doloribus mortis resurrexerit, quatenus impossibile erat illum à morte teneri, quia ipse est uera uita & resurrectio, **Ioan. II.** consequens est, peccata nostra **C**hristi morte esse abolita,
 uitam

D. VRB. RHEG.

uitam immortalem, hoc triumpho resurrectionis gloriose restitutam, ut ecclesia canit, **Mors** & uita duello conflixere mirando, dux uitæ mortuus regnat uiuus.

Hoc grande mysterium resurrectionis **Christi**, & mortis nostræ per **Christum** uictæ prædixerunt prophætæ. **Jonas** enim figura fuit. **Christi** morituri, sepeliendi & resurrecturi, **Jon. 2. Dominus præparauit piscem ingentem, ut degluteret Ionam, & erat Ionas in uentre piscis tribus diebus et tribus noctibus, et dixit dominus pisci, & euomuit Ionam in terram.** Hanc consolantissimam figurã ueritas ipsa **Christus** explicat **Mat. 12.** quando scribis & pharisæis signum petentibus respondit, **Generatio praua, inquit, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophætæ. Quemadmodum enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctib. sic erit filius hominis in corde terre tribus dieb. & tribus noctib.** Sepeliebatur enim in die parasceues, & quieuit usq; in tertiũ diem, et cũ sabbathũ præterijisset summo diluculo diei primi sabbathorũ, **Christus** qui habet potestatem ponendi animã suã et potestatẽ **rursus sumendi eã,** **Ioã. 10.** magno terræ motu factõ gloriose resurrexit in nouam & eternã uitã, id quod angeli te

stantur **Mar. 16.** **Ne expauescatis, Iesum queritis Nazarenum,** qui fuit crucifixus, surrexit non est hic, ecce locum ubi posuerant illum.

Et Luc. 24. Angeli mulieribus dicebāt, quid queritis uiuentem, cum mortuis, non est hic, sed surrexit, recordamini ut dixerit uobis cum adhuc esset in **Galilea,** dicens, quod oportuerit filium hominis tradi in manus hominum peccatorum & crucifigi & die tertio resurgere.

David Psal. 8. **Minuisti EVM (Christū) paullisper ab angelis. Gloria & honore coronasti EVM,** & constituisti eum super opera manuum tuarū, omnia subiecisti sub pedes eius. **Vaticinatus est sic Propheta de Christo,** qui cum esset filius dei, uoluit etiam filius hominis fieri, in mundo propter nos despectissimus & ad breue tempus, uel mortalitatis suæ uel passionis suæ infra angelos deiectus est, quando semetipsum exinanuit factus patri obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. **Ceterū in resurrectione** mox coronatus est ineffabili honore & gloria beatæ immortalitatis et summæ potestatis, quia constitutus est rex & dominus omnium.

Hic habes gloriosam Christi resurrectionem.

Et Psal. 15. **David resurrectionem Christi clarissime Apostolis testibus prædixit.**

Non

Non derelinques animam meam in inferno.

Neq; dabis sanctum tuum uidere corruptionem.

Notificasti mihi uias uite, implebis me letitia cū uultu tuo, iucunditas in dextera tua in æternum.

Sanctus dei **C**hristus est, cuius caro priuilegio sue innocentie, & integritatis, etiamsi ad tempus mortalis esset, & in sepulchro mortua iaceret, corruptioni tamen & putrefactioni nō erat obnoxia, ut nostra caro quæ in peccato concepta & nata est. **H**uic pater notas fecit uias uite ueræ, nimirum, in quam mors nullum habet imperium. **N**am resurgendo ueram atq; immortalē uitam non solum ipse primus ingressus est, primus paradysum intrauit, sed & nobis hanc uiam ad uitam immortalē & beatam aperuit. **E**t sicut fuit primogenitus ex mortuis, **C**olos. I. primus qui in ueram & cœlestem uitam resurrexit glorificato corpore, **I**ta & resurrectio eius gloriosa, est causa efficiens nostræ resurrectionis in gloriam cœlestem.

Vera itaq; et perpetua letitia impleuit **C**hristum pater, quia ab omnibus malis & ærumnis ereptum ad dexteram suam collocauit, ubi est aperta uisio, fruitio dei, securitas æterna, æternūq; gaudium.

Dauid **P**sal. 21. cum mortem **C**hristi, & mortis

tis

tis genus expressisset, mox tamen prædicit fore ut **Christus** narret nomen dei patris, fratribus suis in ecclesia. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te, ergo necessario erat resurrecturus à morte, ut patris gloriam fratribus, id est, Christianis narraret.

Mox canit, quis fructus ex laude dei, quando gratia dei in **Christo** prædicatur, proueniat, Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirunt eum, uiuent corda eorum in seculum seculi.

Id est, pauperes spiritu, qui corda contrita habent & timent iudicium dei, pascentur prædicatione **Christi**, saturabuntur, quia fidem consequentur, & pacem conscientiarum, qua iustitia fidei uiuent in æternū, & hac prædicatione congregabitur ecclesia **Christi**, sicut canit, Remiscentur & conuertentur ad dominum omnes fines terræ, Adorabunt in conspectu eius omnes patrie gentium, quoniam domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. Hoc uaticinio docet **David** resurrecturum **Christum**. Nam prædicare eum oportet et ecclesiam conuocare & alios uiuificare in æternum. Regnū præterea est eius, & ipse dominabitur in toto mundo. Non igitur poterat in morte detineri, qui regnum debebat erigere

erigere, & tale regnum, in quo subditi in æternum sunt uicturi, ipsum igitur oportebat primū morte uicta resurgere, & etiā omnes suos cores reges à mortuis exuscitare.

Esaias cap. 9. uocat **C**hristum **A**BIAD, id est, patrem æternitatis, & antea nominauerat ipsum, puerum nobis natum, si natus est homo, ergo mortalis erat. **A**t idem est **P**ater æternitatis, qui ut pater suos **C**hristianos in æternum conseruat, sicut **J**oan. 10. ait, **O**ues meæ sequuntur me, & **E**go uitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquam de manu mea. **N**eccessarium igitur erat **C**hristum resurgere à mortuis, ut esset primogenitus ex mortuis, **C**ol. 1. **P**rimogenitus inter multos fratres, **R**oma, 8. **E**t nobis autor gloriose resurrectionis, in uitam cœlestem, & sempiternam. **E**odem capit. uaticinatur **P**ropheta, regnum **C**hristi iudicio & iustitia disponendum & fundandum esse in sempiternum, & pacis in hoc regno nullum fore finem. **E**x hac prophetia necessario consequitur, et **C**hristum esse resurrecturum à mortuis, quia est rex æterni regni, & nos qui **C**hristo adheremus ut membra capiti, certo etiam esse resurrecturos, nos enim sumus regnum **C**hristi, nobis hæc pax sempiterna promissa est. **E**rgo resurgemus.

resurgemus in nouam illam & coelestem uitam, ubi mors amisso aculeo nemini timenda est. Nam in reuelatione regni Christi, mors ultimus hostis abolebitur, **1. Cor. 15.** & canetur hymnus ille de uictoria nostri regis, **Mors absorpta est in uictoria uel in sempiternum.** Et ne mihi omnia uaticinia de resurrectione Christi & sanctorum recensere sit necesse, obserua hanc infallibilem regulam.

Regula certa. Oēs scripturae propheticæ, quæ de regno Christi æterno uaticinatur, si eas diligenter inspexeris, & nucleū earū excusseris, irrefragabiliter et certissime cōuincūt, Christū resurrecturū esse à mortuis, ipsum esse uerum deum et hominem, & omnes etiam homines esse per eum resurrecturos. Nam cum rex sit constitutus æternæ gloriæ, necesse est ipsum posse & uelle abolere peccatū & mortē, ergo necesse est ipsum natura esse deū, cū hæc opera magnifica solius sint diuinæ potentiae & bonitatis. Cū autē & homo sit, certè mori potest, nec tamē in morte detineri potest, cū ipsum regnare oporteat super throno David & super domū Iacob in æternū **Isa. 9. Luc. cap. 1.** Mortuus enim non potest regnare. Porro cum regnum eius aut domestici eius sit Christiani, quibus in illo regno, æterna pax & securitas promittitur

promittitur, Ergo nec ipsi poterunt in morte detineri sed resurgent in uitā, cum Christus non possit esse rex mortuorum & cū oēs illi moriantur. Tam enim potens est resurrectio Christi, ut & damnati cogantur resurgere, quo dignam factis impijs mercedem, id est, gehennā accipiant, utq; scabella fiant pedum Christi, ut ipse sit iudex & dominus uiuorum & mortuorum.

Esa. cap. 25. Messias deglutiuit mortē in sempiternum, quod uaticinium non solū docet, Christum de uicta & penitus abolita morte resurrecturum, sed & nos reuicturos, qui sumus mēbra Christi. Nam **Propheta dicit, Dominū deū ablaturum lachrymas ab omni facie,** id est, omnes causas nostri mœroris, luctus & fletus, quæ sunt peccatum, morbi & mors. **Esa. 53. Si dederit animam suam hostiā pro peccato,** uidebit semen longeuū, id est, si Christus pro nostris peccatis mortuus fuerit, aut se patri obtulerit uictimam, per mortem, sua morte, mortem abolebit, & ipse durabit in æternum, & hi quos redemit similiter uiuent cum ipso in æternum. Ergo oportebat eum a morte resurgere & nobis etiam beatæ uitæ æternitatem conferre.

Et Ioseas quā magnificè descripsit uictoriā Christi, ubi dominus noster, uitæ autor, sic

nos solatur & morti minatur interitum. **De manu inferni liberabo eos, de morte redimā eos. O mors ego ero pestis tua, ô inferne ego ero deuastatio tua.** Ecce si **Christus** noster, nos de inferno et sepulchro liberabit, si erit mors morti, ergo abolebit mortem, & in se & in nobis, ut ipse sit primitiæ eorum qui dormierant, **1. Cor. 15.** id est, ut ipse primus uincat mortem, resurgat in eternam uitam, & nos ex faucibus mortis eripiat, uiuificet, & in uita uera in eternam conseruet.

FRIDERICHVS.

Quo pacto autem intelligam hoc mysterium

Ascendit Christus in cœlum sedet ad dexteram dei **Patris** omnipotentis.

E. OTHO.

Christus **Luc. ult.** discipulis ordinem suorum operum reuelat dicens, **Nonne hæc oportuit pati Christū et intrare in gloriā suam?** **Primo** itaq; tempore dispensationis, decreto dei patris, oportebat **Christum** in humilitate apparere, & ut **Esaias** predixit, fieri despectum, & nouissimum uirorum, plenum doloribus & infirmitatibus, adeo contemptum ut auerterentur uultus ab eo,
uerum

uerum hac uia crucis recta tendebat ad gloriam suam sempiternam.

Deinde cōpleto tempore dispensationis à **P**atre commissæ, cum iam usq; in ignominiosissimã mortẽ crucis semetipsum humiliasset per summam obedientiam, mox aderat iucundissima hora glorificationis eius, **Sicut** prædixerat **Ioã. 16.** **N**ũc uado ad eum qui me misit. **Exiui** à patre & ueni in mundum, iterum relinquo mundũ & uado ad patrem. **Et Ioan. 20.** **A**scendo ad patrem meum, & patrem uestrum, & deum meum, & deum uestrũ. **R**upto igitur mortis carcere propria uirtute resurrexit, & per mortem corporalem, in ueram, coelestem & sempiternam uitã ingressus est. **I**n hoc resurrectionis triũpho glorificatus est. **N**am resurrectio eius, fuit plena eius glorificatio & exaltatio in summam sublimitatem, accepto imperio, & regno super omnes creaturas in cœlo & in terra. **P**ostea tamen ut certi essemus de tanto mysterio, aperte etiam ostendit humanis oculis, ascensionem suam in cœlos, die quadragesimo à resurrectione, cum iam discipuli de resurrectione uera **C**hristi, uarijs argumentis & sensuum experimentis, plenissime certificati essent, & ut **Luc. cap. ult. habet,** **E**dixit discipulos foras in **Bethaniam,** & sublatis in

altum manibus suis benedixit eis ac ferebatur
in coelum, ubi pater ipsum sedere fecit ad dexte-
ram suam in coelestibus supra omnem principa-
tum, ac potestatem & uirtutem & dominum, &
omne nomen quod nominatur, non solum in hoc
seculo, uerum etiam in futuro, & omnia subiecit
sub pedes illius, & eum dedit caput super omnia
ipsi ecclesiae, quae est corpus illius & complemen-
tum eius, qui omnia in omnibus adimplet
Ephe. 1.

Hunc euangelij articulum **Prophetae** non tacue-
runt, ut **David** corona prophetarum in **Psal. 109.**
Dixit dominus domino meo, sede a
dextris meis, donec ponam inimi-
cos tuos, scabellum pedum tuorum.

Hec de **Christo** praedicta sunt, cuius spiritu
magistro, **David** hoc mysterium prauidit & ce-
cinit. **Christus** **Matt. 22.** interrogat phariseos,
cuius filius sit **Messias** uel **Christus**. **Pharisei** re-
spondent, **filius Davidis**. Id enim sciebant ex scri-
pturis **2. Reg. 7.** Et rursus interrogat eos **Chri-**
stus quomodo **David** in spiritu **Christum** uocet
dominum suum. **Si Christus est dominus Davi-**
dis, quomodo filius eius est? At pharisei caeci ob-
mutuerunt, non intelligentes scripturas, Christus
enim

enim filius est **Dauidis** secundum carnem, & nihilominus, ut **Augustinus** in **Psal.** 109. docet, est **DOMINVS** **Dauidis**, secundum utranq; naturā. Secundum diuinam naturam est uerbum æternum **Patris**, & creator **Dauidis**. Secundum humanam est rex & sacerdos æternus, in carne clarificata **Dauidis**, ad dextram dei sedens. uerus saluator **Dauidis**, qui per hunc suum filium à maledictione liberatus est æterna. Summa est ergo potestas eius. **Pater** eum ad dexteram suam callocauit, id est, omnem ei potestatem dedit in cælo & in terra, quod **Paulus** **Phil.** 2. sic exprimit, **Deus** **Christum** in summam extulit sublimitatē, ac donauit illi nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine **Iesu** omne genu se flectat, cœlestium ac terrestrium & infernorū, omnisq; lingua confiteatur, quod dominus sit **Iesus** **Christus** ad gloriam dei patris. Sic eum prædicant **Apostoli** **Act.** 2. dextera dei exaltatum. Et **Act.** 3. Oportebat **Iesum** **Christum** cœlum accipere usq; ad tempus restitutionis omnium, deus patrum nostrorum glorificauit filium suum.

Act. 5. Hunc **Christum** principem & seruatorem deus exaltauit dextera sua.

Psalmo item 67. **Triumphalibus** uerbis **Propheta** **Christi** uictoriam describit, **Ascendisti**, inquit,

quit, in altum, captiuam duxisti captiuitatem, quam prophetiam **A**postolus **Ephes. 4.** de **I**esu **C**hristo intelligit, qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret & omnia, & ascendit gloriosissimus uictor peccati, mortis & **S**atane, qui nos captiuos in regnum maledictionis abduxerat in æternum excrucianos. **C**hristus autem expoliatus principatus ac potestates tenebrarum ostendit palam, triumphans illos per semetipsum, id est, illos captiuatores rursus cepit, qui hominē ceperant, id est, mortem & **S**atanam, & his fortiter deuictis & spoliatis reduxit prædam, sibi ablatam, nimirum nos, quos **S**atan captiuos detinebat, idq; inenarrabili gaudio, ut fit in uictorijs gloriosus. **I**deo de eodem mysterio **Psal. 46.** sic cecinit, **A**scendit deus in iubilo, dominus in uoce tubæ, quod uaticinium de **C**hristo uero deo & homine glorificato intelligendum est. **E**t cum in **C**hristo deus & homo sint una persona, deus dicitur ascendere, nimirum secundum naturam humanam glorificatam, quam ut primitias nature nostræ, tum primum cœlis inuexit.

FRIDERICVS

Dicito quis nobis fructus, quæ consolatio proueniat ex hoc glorioso **C**hristi ascensu ad patrem.

F. **O**tho

F. OTHO.

Hec uictoria mi frater & triumphus ille ad nos pertinet, nostros enim hostes prostrauit & pessundedit **Christus**. Nec iam sibi solum, sed nobis sedet ad patris dexteram, sine intermissione fungens officio regis & sacerdotis. **Thronū Dauid**, id est, ecclesiam disponit, & fulcit uerbo & spiritu suo, iudicio & iustitia, tuetur nos in omni periculo, intercedit pro nobis, spiritum sanctum mittit in corda nostra, & hoc unum agit, ut & nos breui, completo electorum numero, ab omnibus malis spiritualibus & corporalibus ereptos in gloriam patris adducat.

Ita enim ait **Ioan. 16**. Expedi uobis ut ego uadam ad patrem. Si enim non abiero, consolator ille non ueniet ad uos. Si autem abiero, mittā cū ad uos, & cum uenerit ille, arguet mundum de peccato et de iustitia & de iudicio, **Ioan. 14**. Vado paraturus uobis locū. Sed ubi est locus ille? **Ecce rursus ait cap. 17**. Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut uideant gloriam meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante conditum mundum.

Ideo si resurreximus unā cū **Christo**, ut **Paulus** monet, superna quæramus, ubi **Christus** est ad dexteram dei sedens, **Col. 3**.

Vertamus corda & oculos nostros ad **C**hristum glorificatum in omnibus aduersis, quia est noster misericors & fidelis pontifex in his que apud deum sunt agenda in coelis, **Heb. 2.** **A**ccedamus cum fiducia ad hunc thronum gratie, ut consequamur misericordiam, **Heb. 4.** ipse apud patrem aduocatus noster est. **1. Ioan. 2.**

Si nos uel tenuiter dulcedinem consolantissimi huius articuli uera fide degustassemus, semper gauderemus in domino. **Q**ue enim mala sunt tam horrenda, ut magnopere timenda sint ijs, qui credunt **I**ESVM **C**HRISTVM, uicto mundo & oppresso **S**atana, inuictum regnare in dextera maiestatis dei & pro nobis iugiter intercedere?

FRIDERICHVS.

Sequitur articulus de iudicio.

Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Hic per ordinem narra, quando futurum sit hoc iudicium, quomodo celebrandum, & quis tum futurus sit rerum omnium status. **D**enique qui sint illi uiui & mortui a **C**hristo iudicandi.

F. **O**T**H**O.

Quod ad primum attinet, scito hoc iudicium fore

fore extremum nouissimo die celebrandum. **A**r-
ticulum temporis eius præter deum nemo uouit.
Nobis autem scriptura tantum manifestat, quan-
tum nobis ad uitam piam satis est.

Primo certum est diē illum eo temporis pun- **L**
cto uenturum quod pater statuit. **N**ostrum autem
non est nosse tempora & articulos temporum,
quos pater in sua ipsius constituit potestate. **C**um
autem illuxerit ille dies, sistentur **C**hristo supre-
mo iudici omnes gentes, boni & mali, ut unus-
quisq; recipiat mercedem secundum facta sua,
& tunc erit finis mundi huius.

Deinde scias horam his tantis rebus destina- **I I**
tam, soli deo notam esse, ut nos in timore domi-
ni & oratione fideli uigilemus, & cautius uiua- **Rom. 2.**
mus, quo liceat nobis effugere ista omnia, quæ **2. Cor. 5.**
superuenient orbi terrarum & stare ante filium **Mat. 24.**
hominis, **Luc. 21.**

Postremo signa tamen nobis prædixit domi- **I I I**
nus, quæ dicim illum ire & redemptionis antece-
dent, ut uisis his **C**hristiani gaudeant quia appro-
pinquat redemptio illorum, quā **C**hristus **Luc.**
21. uocat pulcherrimo uerbo ἀπολύτρωσις,
id est, expositore **T**heophylacto, cōsummationem
utriusq; libertatis, animæ & corporis. **Q**uæ ab
omnibus malis plene tum liberabuntur, peccatis,
I 4 morte

morte & omnibus morbis & aduersitatibus, pe-
 nitus abolitis. **I**mpij qui nulli uerbo dei credunt,
 putant minas de extremo iudicio figmentum es-
 se, ideo sine timore dei sectantur desideria car-
 nis, edunt, bibunt, edificant, celebrant nuptias
 sanctas, sine omni studio sanctitatis, in summa
 carnis securitate. **Matt. 24.** Sicut tempore Noë
homines carnaliter securi, nihil curabant con-
ciones Noë, & subito ipsos oppressit diluuium,
ita dies domini, i. Thes. 5. ut fur in nocte ita uen-
turus est. Cum enim dixerint pax & tuta om-
 nia, tunc repentinus eis imminet interitus, sicut
 dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient.
Cur illa? quia in tenebris impietatis obambulant
 male securi. **S**ed nos qui **C**hristi **E**uangelio credi-
 mus, nõ sumus in his tenebris, ut dies ille nos tan-
 quam fur opprimat, nos filij lucis sumus, ac filij
 dici, non noctis & tenebrarum, proinde uobis
 uigilandum, non dormiendum in peccatis, sed so-
 briè, iustè & piè uiuendum in præsentì seculo
 ut sponso **C**hristo ueniente ad nuptias, cū quin-
 uirginibus prudentibus simus parati, & oleum
 fidei ac timoris domini habeamus in lampadibus
 nostris, **Matt. 25.**

Cum autem dominus noster nobis signa da-
 turus sit, ex quibus diem iræ appropinquantem
 intelligamus

intelligamus, & redemptionem nostrā lati, expectemus, certē impietas fuerit, hæc signa negligere.

Daniel uaticinatus est quatuor præcipua regna, uel monarchias in toto mūdo usq; ad finem seculi futuras esse. **Q**uarta monarchia est **R**omanum imperium, cuius nunc moderator & imperator est **C**arolus **Q**uintus, **M**agni illius **M**aximiliani **C**æsaris nepos. **I**n ea monarchia res omnium maximæ fieri debebant, nempe nasci debebat **C**hristus, & hic mundus finiri et omnibus mundi regnis in nihilum reductis, solum **C**hristi regnū reuelari, durare & florere in æternum, **D**aniel, 2. & 7. cap.

Hoc **R**omanum imperium sic corruet ante extremum diem & secundum **C**hristi aduentum, ut in eo uix liceat cernere ueteris illius imperij ruinas aliquas, & nomen. **H**oc signum ueteres orthodoxi **C**hrysostronus. **H**ieronymus, & **A**mbrosius eliciunt ex uerbis **A**postoli 2. **T**hess. 2. **T**antum qui tenet in præsentia, teneat, donec è medio tollatur.

Et **A**ntichristus reuelabitur ante nouissimum diem, id est, aduersarius **C**hristi, qui ex diametro uitæ & doctrinæ **C**hristi contrarius est, sub optima tamen specie, quia sedebit in templo dei,

K 5 id

id est, regnabit in ecclesia, quem mundi potentia non poterit opprimere, sed solus **Christus**, claritate aduentus sui abolebit illum iniquum hominem peccati et filium perditionis. **Iam** uide quot regna á **Romano** imperio defecerint, **Lombardia**, **Hispania**, **Gallia**, **Anglia**, **Asia**, **Græcia**, **Aegyptus**, **Syria**, **Aphrica** et in **Germania** permansit hactenus nomen & honor aliquis ueteris **Romani** imperij. Et uel cæci uident, quis nomine **Christi** contra **Christum** in ecclesia regnet, & psychotyrannum agat. **Hic** habet suos pseudoprophetas, de quib. **Mattheus** prædixit, cap. 24. Et quanta multitudo per efficaciam illusionis in tota **Europa** seducitur, ut relicta ueritate credat mendaciorum. **Nec** desunt persecutiones crudelissimæ in ecclesiam **CHRISTI**, quales ne tempore quidem **Neronis** aut **Diocletiani** erant. **Animæ**, corpora, honor, res omnes periclitantur, stupidus est qui hæc non sentit, impius est qui contemnit, quasi omnia in tuto sint.

Signa. Porro **Christus** signa prædixit futura, in sole, luna & stellis, quæ **Matt.** cap. 24. de obscuratione horum luminum intelligit. **Si** autem flagitia mundi intuemur, non uideo quid ad summam impietatem possit addi. **Nunc** enim uidemus homines sui amantes, auaros, fastuosos, superbos
supra

supra omnem modum maledicos, parentibus im-
morigeros, ingratos, impios, carentes adfectu,
nescios foederis, calumniatores, intemperantes,
immites, negligentes honorū, proditores, præci-
pites, inflatos, uoluptatum amantes potius quàm
amantes dei, habentes farinam pietatis scilicet
qui uim eius abnegârunt, & istos iubet **Aposto-**
lus aduersari, & dicit ex ijs esse, qui subeunt in fa-
milias, & captiuas ducunt mulierculas oneratas
peccatis, quæ ducuntur concupiscentijs uarijs,
semper discentes, neq; unquam ad cognitionem
ueritatis uenire ualentes, 2. **Tim.** 4. Hæc omnia
iam nihil opus est exemplis illustrare, cum mun-
dus his monstris plenus sit.

Age ergo audiamus **Christum** & apostolos
fideliter nos monentes, ut ab impietate & erro-
ribus horum hominum cautissimè abstineamus,
& nos integros seruemus in diem magnum **Chri-**
sti. **Christum** autem ad hunc modum iudicaturum
esse mundum, præuiderunt prophetae, et nos mo-
nuerunt.

David **Psal.** 95. **Deus** iudicabit orbem terræ
in equitate, & populos in ueritate sua.

Hunc iudicij diem, uocat **Malachias** succen-
sum, quasi caminū, in quo impij omnes erunt ut
stipulae, & sicut **Ioannes** prædixit, **Christus** im-
pios.

pios ut paleas exuret igni inextinguibili, **Ma.** 3.

Et **Psal.** 96. prædicatur ignis apud iudicem, **Ignis ante ipsum præcedet et inflammabit in circuitu inimicos eius.** Nam & **Petrus** ignem eius dici prædixit, quo omnia corporalia soluentur, & liquefcent cœli, elementa & corpora hominum superstitum.

Esaias cap. 66. **Ecce dominus in igne ueniet,** & quasi turbo quadrigæ eius (id est, exercitus angelorum) ut reddat in furore iram suam, & increpationem suam in flammis ignis, quia in igne dominus iudicabit & c. **Magna enim erit maiestas secundi aduentus ad ultionem,** & impijs formidabilis, uenturus est enim, & **Apostolo** teste. **2. Thes. 1. cum angelis potentie sue, cum incendio flammæ.**

Psal. 49. **Deus manifestè ueniet, DEVS NOSTER** & non silebit, ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas ualida. **Aduocauit cœlum sursum & terram,** ut discernat populum suum. **Hic uaticinatur propheta Arnobius & Augustino** testibus de iudicio extremo, & de secundo iudicis aduentu, qui in priore aduentu, humilis & contemptus uenerat in serui forma, quando iuxta **Esa,** cap. 43. 42. seruiebat nobis in expiandis peccatis nostris, non clamabat

mabat non audiebatur uox eius foris, calamum
 quassatum non conterebat, nec linum fumigans
 extinguebat. Tandem in consummatione seculi
 manifestè ad iudicium ueniet, tanta maiestate et
 potentia, ut uniuersus orbis contremiscat, sicut
Ioan. Apocal. cap. i. ait, **Ecce uenit princeps re-**
 gum terræ cum nubibus, & uidebit **EVM** om-
 nis oculus, & qui eum compunxerunt. Tum con-
 uocabuntur angeli è cœlis, & homines ex uniuersa
 terra, & cum impij omnes ad tribunal iudicis
 uniuersorum sint congregandi ut iudicentur, ignis
 & tempestas ualida & horrenda species
 iudicis irati erit in circuitu eius, uerum hic ignis
 non adfliget sanctos à dextris **Christi**, ij enim
 obuiam **Christo** in aera rapiuntur, ut coronam
 gloriæ accipiant, sed impios, hædos à sinistris,
 inuoluet ignis, ut & **Petrus, 2. Pet. 3.** docet, qui
 nunc sunt cœli & terra, eiusdem sermonis repo-
 siti sunt et seruantur igni, in diem iudicij et per-
 ditionis impiorum hominum.

FRIDERICHVS.

Quomodo ergo celebrabitur hoc iustum & **ff. Ordo**
 horrendum iudicij? quis tum mundi status erit? iudicij

F. OTHO.

Matthæus ait cap. 24. **ff. Sicut fulgur exit ab et stupen-**
 oriente, & apparet usq; in occidentem, ita erit da **Chri-**
 aduentus sti operæ

aduentus filij hominis, post apparitionē signorū
 quæ tibi recensui, ueniet filius hominis in nubibus
 cœli cum uirtute & gloria multa, & omnes
 sancti angeli cum eo, & resuscitabit à mortuis
 omnes homines, qui ab Adam usq; in hoc tempo-
 ris momentum mortui & sepulti sunt, idq; su-
 bito in momento oculi, 1. **Cor.** 15. **Mittet** ange-
 los suos cum tubæ uoce magna, & congregabūt
 electos eius, à quatuor uentis, à summis cœlorum
 usq; ad terminos eorum. **Christiani** inenarrabi-
 li gloria animæ & corporis exornabuntur. **Sic**
 ut **Apostolus Phil.** 3. docet, **E cœlis**, inquit, **salu-**
torem expectamus **D O M I N U M I E S U M**
C H R I S T U M, qui transfigurabit corpus no-
 strum humile, ut conforme reddat corpori suo
 glorioso, secundum efficaciam qua potest etiam
 sibi subijcere omnia.

Tum etiam infinita dei potentia (ut deus no-
 bis per **Esaiam** cap. 65. Per **Paulum Rom.** 3. &
Petrum. 2. **Pet.** 3. reuelauit) mundus hic uisibilis
 renouabitur & purgabitur ab omnibus coin-
 quamentis impiorum & impietatis. **Et** ut **Pau-**
lus ait, ipsa creatura, id est, rerum uniuersitas li-
 berabitur à seruitute corruptiōis in libertatem
 glorie filiorum dei. **Et Petrus**, Per aduentū diei
 dei cœli incensi soluentur, & elementa æstuatia
 liquefcent

liquescent, sed cœlos novos ac terram nouã iuxta promissum illius (*Esaiæ 65.*) expectamus, in quibus iustitia inhabitat. Sicut igitur homo renouabitur, ita & mundus ille cum homine instaurabitur & innouabitur.

Et tunc, ait *Matthæus*, sedebit *Christus* super sedem gloriæ suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes.

Nunc audi formam & processum iudicij.

Et separabit eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hœdis, & statuet oues quidem à dextris suis, hœdos à sinistris.

Christianis suis primũ dicet sententiam, quã mi frater alta mente reponito, ut unicã *Christianorum* consolationem. Nam etsi in hoc mundo omnibus iniurijs sint expositi, ut etiam à deo derelicti esse uideantur, tamen apud illud æquissimum tribunal *Christi*, mutatis rerum uicibus, in æternum liberati ab omnibus malis, æternæ uitæ hereditatem accipient immarcescibilem, qua inestimabili & indeficienti omnium bonorũ copia compensat omnes sanctorum afflictiones.

Venite, inquit, benedicti patris mei, possidete regnum paratum uobis ab exordio mundi.

Hec

Hæc spes nos recreat in omnibus tribulationibus. **E**sto impij in hoc mundo latentur secundum carnem. **C**hristiani autē plorent & lamententur sub cruce, mœror tamen noster, **Ioan. 16.** uertetur in gaudium, quod nemo tollet à nobis. **N**am post momentaneas huius uitæ afflictiones, possidebimus regnum dei, erimus hæredes dei, coheredes & correptes **C**hristi, **Rom. 8.** **D**einde iudex dicet hædis, id est, impijs, qui euangelio **C**hristi non obedierunt.

Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

Et ibunt impij illi in supplicium æternum, iusti uero in uitam æternam. **H**æc horribilis scntentia, si sapimus, semper ante oculos nostros statuenda est, ut à peccando absterreamur, & dominū precemur, ut nos præseruet ab ira uentura.

FRIDERICHVS.

Sed qui sunt uiui illi & mortui?

I. **O**THO.

Lucas cap. 21. dicit fore ut dies domini, quo uniuersale iudicium celebrabit, subitus ingruat, & tanquã laqueus superueniat in omnes qui sedent super faciẽ totius terræ. **E**t **P**etrus 2. **P**et. 3. dicit

dicit eum diem ut furem in nocte uenturum, & **Christus Matth. 24.** nos monet ut uigilemus & parati semper simus, quia qua hora nō putamus ea filius hominis uenturus est. **Irruente** itaq; subito hac die, multi homines uiui etiamnum uita hac animali reperientur, ut **Luc. cap. 17.** docet. Sicut accidit in diebus **Noë**, ita erit & in diebus filij hominis, edebant, bibebant, & uenit diluuiū & perdidit omnes. **Secundum** hec erit dies, quo filius hominis reuelatur, id est, reperientur adhuc uiuentes in carne. **Hos uiuos** tum iudicabit deus subito enim in momento oculi stabunt ante iudicem, nec tum sepulturæ locus erit, aut tēpus ut dormiant sub terra, sicut alij mortui sunt, & in terræ puluere dormierunt, ab **Abel** usque in diem illum. **Hoc mysterium** nobis reuelat **Apostolus I. Cor. 15.** **Ecce, inquit mysterium uobis dico.** Non omnes quidem dormiemus (id est, non omnes mortui sepeliemur in terram ut computrescamus) sed omnes immutabimur (hoc est, immortales & incorruptibiles efficiemur) in puncto temporis, in momento oculi per extremā tubam, canet enim, & mortui resurgent incorruptibiles, & nos immutabimur.

Quod mysterium reuelat & **I. Thess. 4.** & docet quod uiui non sint præuenturi mortuos ad
L iudicium

iudicium. Nō enim tardius aderunt **A**dam, **A**bel, **A**braam, **I**saac, **J**acob, &c. quam uiui quos dies domini in carne reperit.

Sed pulcherrimum **A**postoli textum adscribam, ut eum ediscas, docet enim **P**aulus sublimia mysteria, utpote resurrectionem carnis, mortem **C**hristianorum esse somnum tantum, & ordinem resurrectionis, & quomodo **C**hristus de caelo aduenturus sit, & de aeterna sanctorum beatitudine consolantissime concianatur.

Nolo uos ignorare fratres de ijs qui obdormierunt, ne doleatis quemadmodum et cæteri (gentiles) non habentes spem. **N**am si credimus, quod **I**ESVS mortuus est & resurrexit, sic & **D**Eus eos qui obdormierunt per **I**ESVM abducat cū illo, hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quod nos qui uiuimus & reliqui erimus in aduentum domini nequaquam . præueniemus eos qui

quī dormiunt. Quoniam ipse dominus cum hortatu & uoce archangeli ac tuba dei descendet de coelo, & mortuī in Christo resurgent primum, deinde nos qui uiuimus, qui reliqui erimus, simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum domini in aera, & sic semper cum domino erimus. Proinde consolamini uos mutuo sermonibus his.

Hic habes nostros illos uiuos, id est, qui adhuc in carne uiuent domino ueniente, sed rapientur subito, & in raptu mutabuntur, & corpora illa crassa & corruptibilia efficiuntur in momento spiritualia & incorruptibilia. Mortui sunt, qui a principio mundi usque ad diē iudicij ex hoc seculo emigrarunt, & quorum corpora in terra interim quieuerunt.

Hunc articulum sic recitat apostolus Paulus 2. Tim. 4. Christus iudicaturus est uiuos & mortuos, in apparitione sua & in regno sua. Eodem modo ponit petrus 1. Pet. 4. & Act. 10. sic con-

cionatur **Cornelio**, **Christus** est ille qui constitutus erat à deo iudex uiuorum & mortuorum.

FRIDERICHVS

Perge, et reliquas symboli, partes pertracta.

F. OTHO.

Credo in spiritum sanctum,

Sanctificatio Agemus nunc de sanctificatione, quæ fit per spiritum sanctum, qui est tertia persona in diuinitate, ubi primo obseruabis spiritum sanctum esse natura deum, patri & filio cõsubstantialem personam diuinitatis, quæ sanctificat & uiuificat naturam humanam, sicut **Christus** personas discernit, **Matt. 28.** **Capitantes** in nomine patris & filij & spiritus sancti. **Si** una tantum esset persona in diuinitate, **Christus** non tam distinctè loqueretur de tribus personis. **Spiritus sanctus** igitur est tertia persona procedens ex patre & filio, **Ioan. 15.** **Cum uenerit paracletus, quem** ego mittam uobis à patre spiritum ueritatis qui à patre procedit. **Spiritus ille Christi** à condito mundo electos omnes, patriarchas, prophetas, apostolos, & ceteros, quos pater **Christo** dedit, sanctificauit. **Prophetas** & apostolos, singulari quodam lumine illuminauit ut arcana uoluntatis diuine & euangelium **Christi** uideret, & nobis annunciarent, nam **Petrus** testatur **1. Pet. 1.** **Spiri-
tum**

tum sanctum fuisse in prophetis, et per os propheta ū mysteria Christi nobis reuelasse. Et Dauid **Psal. 51.** Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Intellexit enim se sine spiritu Christi esse, abominationem coram deo esse, carnalem & cæcum, & nihil rerum spiritualium sapere, nec legem dei implere.

In spiritum sanctū itaq; credimus, quia uerus deus est, sicut Dauid canit **Psal. 52.** Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Augustinus exponit et ait, Verbum certè dei filius est, & spiritus oris eius spiritus sanctus est. Sic creatio tribuitur spiritui sancto, ergo creator est & natura deus, hoc quod ex diuinis operibus spiritus sancti certo intelligit ecclesia Christi. Nā hæc opera non sunt ullius creaturæ, sanctificare, uiuificare, iustificare, regenerare, creare, operari in nobis fidem, spem, charitatem, & reliquas uirtutes Christianismi, cor humanum sic consolari, ut mortem & omnia mala despiciat, ideo & παρακλητος paracletus, hoc est, consolator appellatur **Ioan. 14.** Præterea in hac mortali carne corde gratia paterna dei & de accipienda possessione cœlestis uitæ certificare, esse in cordibus nostris arrabonem hereditatis cœlestis, omnia per unctionem certo docere, quæ Christi sunt.

L 3 Hanc

hanc naturalem diuinitatem spiritus sancti
Cyrillus lib. 14. **T**hesauri copiosissime ex scri-
 pturis docet.

Eximium illud opus sanctificationem, opera-
 tur in nobis per ecclesiam **C**hristi, per remissio-
 nem peccatorum & expurgationem, per carnis
 resurrectionem & uitam eternam. **N**am in **E**c-
 clesie ut matris spiritualis gremiū nos collocat,
 in qua audimus uerbum dei, ex quo **C**hristum
 discimus, fidem consequimur, & spiritum sanctū
 accipimus. **D**e ijs igitur quatuor articulis nunc
 colloquamur.

FRIDERICHVS.

Perge igitur & hunc articulum declara.

Credo unam sanctam catholicam
 ecclesiam, sanctorum communio-
 nem.

R. OTHO.

Percurram singulas uoces, ut uerum sensum
 queas percipere. **P**rinicipio igitur ecclesia ἐκ-
 κλησία, idem est quod coetus uel congregatio,
 concio, ab ἐκκαλέω, id est, euocare. **N**am electi
 ē tenebris impij mundi in admirabilem lucē ueri-
 tatis, ministerio euangelico euocantur, sicut **A**-
 postolus **C**hristianos per euangelium ē mundo
 euocatos.

Euocatos appellare solet, κλητους & γίους, id est uocatos sanctos. Euocantur enim ex impiorum congregationibus, & congregantur in ouile Christi per euangelium. Hæc piorum congregatio in ueteri testamento uocabatur **K E H A L E D O N A I**, id est, coetus & ecclesia dei. Nam **Num. 28.** regnum sacerdotale gens sancta, **Exo. 19.** **A M S E G I L L A H**, id est, populus peculiaris, **Deut. 7.** Item **Israel** id est, populus hereditarius, **Deut. 4.** Item populus dei, item tabernaculum dei **Leuit. 26.** propter inhabitatorem deum. Hinc **Apostolus** ecclesiam. **1. Tim. 3.** uocat domum dei uiuentis, columnam & basim ueritatis, & **2. Thes. 2.** templum dei, & **Ephes. 5.** sponsam Christi.

Ecclesia Christi uocatur sancta, quia sanctificatur a spiritu sancto. Nã credit in Iesum Christum, & hac fide sanctificatur, remissionem peccatorum consequitur & spiritum sanctum, & quicquid in uita superest, peccati & impietatis, non imputatur ei, quia credit in Christum, qui est purgator, sanctificator & propiciator ecclesie, imo ut **Paulus. 1. Cor. 1.** ait, ipse est nostra sanctificatio, nã propter eum sancti reputamur, quãuis si nostras personas inspexerimus, sanctitas est admodum tenuis & uix inchoata, si Christum

sanctificatorem inspexerimus, cuius sanctitas est infinita, & ex gratia est nostra, iure uocamur sancti, sicut & Apostolus uocat Christianos. Et rectè olim Augustinus in Ioannis cap. I. tractatu 3. dixit, Omnes qui per Christum iustificati sunt, iusti sunt, non in se, sed in illo (Christo) Nam in se, si interrogas, Adam sunt, in illo, si interrogas, Christi sunt. Ecce sentit doctor sanctus, in nostra personali perfectiōe aut sanctitate, proh dolor nimis multa desiderari in hac uita, cum nemo legem perfectè impleat, & omnes cogamur orare, Pater remitte nobis debita nostra. Ceterum Christiani hanc habent prerogatiuam in Christo, quod eis reliquum peccatum, immundities reliqua non imputatur ad damnationem, sed iusti & sancti pronunciantur propter sanctum Christum, cui per fidem sunt insiti, sicut Apostolus Rom 10. ait, Christus est impletio legis ad iustificationem omni credenti. Nam Christus donat id quod lex requirit, id est, iustitiam, qui credit in Christum, habet hac fide sua, quod lex postulat, id est, ipse hac fide est iustus per imputationem diuinam, & liberatur à morte, uerū hac liberatio tantum in hac uita inchoatur. Et si interea credens in Christum uere est iustus & sanctus imputatione. Et Augustinus in Psalm 85. unusquisq;

unusquisq; ~~fideliū dicat sanctus sum~~, non est ista
 superbia elati, sed confessio non ingrati. Si enim
 dixeris te sanctum esse ex te superbus es, rursus
 fidelis, in Christo & membrum Christi. Si te non
 dixeris esse sanctum, ingratus es, dic deo tuo,
 sanctus sum, quia sanctificasti me, quia accepi,
 non quia habui, quia tu dedisti, non quia ego me
 rui. Et eo loci dicit Augustinus, unum esse qui-
 dem sanctum sanctificantem, Christum caput no-
 strum, nos autem esse sanctos sanctificatos, quia
 accepimus gratiam sanctitatis, gratiam baptis-
 mi & remissionem peccatorum, & citat Apo-
 stoli locum I. Cor. 6. hæc quidem fuistis, sed ab-
 luti estis, sed sanctificati estis.

Ad hæc observa ecclesiam dici sanctam, quia
 habet spiritum sanctum, qui quotidie agit quod
 in baptisate incepit, id est, repurgat & sancti-
 ficat, ecclesiam non solum per remissionem pec-
 catorum, quam nobis Christus sua morte eme-
 ruit, sed etiam per ablationem, repurgationem
 & occisionem peccati in carne.

Nam uita Christiana non solum hanc præro-
 gatiuam habet, quam dixi assiduam remissionem
 peccatorum per Christum, & imputationem iu-
 stitiæ per fidem, sed in hoc etiam pietatis exerci-
 tio strenue sudat, ut refugiat à corruptiōe, qua

L. 5 est

est in mundo per concupiscentiam, ut exuat ueterem hominem et induat nouum, quia sudat in lauacro regenerationis & in exercitio pœnitentiæ, ut moriatur peccatis & uiuat iustitiæ. Spiritus sanctus non est ociosus in ecclesia, sed efficax. Christus uiuit in ecclesia, operatur & regnat per redemptionem, per gratiam & per remissionem peccatorum, spiritus sanctus per uiuificationem & sanctificationem, per quotidianam expurgationem sordium peccati, & renouationem uitæ, ne in peccatis maneamus, propter que Christum mori oportuit, sed ut nouam uitam uiuamus, ut per omnia genera bonorum operũ ad pietatem exerceamur, que lex diuina exigit, id quod clarè docet apostolus **Ephes. 5.** **Christus, inquit, dilexit ecclesiam & seipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatã lauacro aquæ, per uerbum, ut adhiberet eam sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut esset sancta & irreprehensibilis.** **Hic audis Christũ non esse ociosum in ecclesia, sed primo audis mortem, sacrificium eius, quo ecclesia patri est reconciliata. Deinde meritum, meruit remissionem peccatorum omnium, & spiritum sanctum quo reueramur, ut ex prophanis filijs Adam, fiant sancti**

Eti filij dei. Ideo ait, seipsum exposuit pro ecclesia, profecto non in hoc, ut maneret prophana & in sordibus peccatorum, sed ut eam ab ijs mundaret, sicut & ad vitam mortem Christi & fructum eius inculcat. Christus, inquit, dedit semet ipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum peculiarem sectatorem bonorum operum.

Ergo sanctitas ecclesie Christi non est sic imputatiua tantum, ut ecclesia in peccatis maneat sine penitentia, sed est etiam re ipsa nouitas quedam & incepta per spiritum sanctum puritas anime & corporis. Nam Christianus mortificat spiritu facta carnis, tentationibus resistit, peccata odit secundum internum hominem, seruit legi dei, & ut seruus iustitie prebet membra sua serua iustitie ad sanctificationem. Nam, ut Apostolus Gal. 5. ait, Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs. Quomodo enim redempti a peccato, nihilominus peccatum ut libertatem amarent?

IRIDERICHVS.

Quia autem de ijs sentis, qui inter Christianos uersantur, Christiani haberi uolunt, & tamen non credunt in Christum, non sunt a spiritu sancto illuminati & sanctificati? Nonne Iudas erat inter

ter apostolos? **Nicolaus** inter diaconos primiti-
uæ ecclesiæ? **Simon** magnus adiunxit se apostolis
& baptisatus est, **Ircneus** dicit eum simulasse fi-
dem, & post acceptū baptisma, sub **Claudio Cæ-**
sare, ad magicas superstitiones & abominatio-
nes, ut canem ad uomitum rediisse.

**Ecclesia
proprie
quid.**

F. OTHO.

Ecclesia, cuius hic symbolum mentionem fa-
cit, non est quælibet quorumlibet hominum con-
gregatio, sed cœtus sanctorum qui uerè credunt
in **Christum**, sanctificati à spiritu **Christi**, apud
quos est uerbum dei, & legitimus usus sacramen-
torum. Igitur sic sentio, quando sic sentiendum
esse docet scriptura, impios non esse ecclesiam
Christi. Nam oues **Christi** uocem eius audiunt,
Ioan. 10. Impij autem nolunt audire uocem pasto-
ris **Christi**, sed diaboli & **Antichristi**. Sunt autē
in ecclesia inter catholicos, sicut paleæ sunt in-
ter triticum. Communiter nobiscum utuntur sa-
cramentis, sed nullam habent communionem spi-
ritus nobiscum, reguntur enim a diabolo, credunt
mendacio, à ueritate abhorrent.

**Ecclesia
militans
cui similis.**

Hunc ecclesiæ statum, quæ in hoc mundo ad-
mixtos habet malos & hypocritas, **Euangelium**
uarijs parabolis depingit, assimilatur aræ in
qua mixtim iacent triticum & paleæ, **Matt. 3.**
Verriculo

Verriculo immundo habenti pisces bonos & II
putres, **Matth. 13.**

Agro in quo cū bono semine et zizania sunt. III

Decem uirginibus quarum quinque prudentes sunt, quinque stultae, **Matth. 25.** IIII

Regis nuptijs, ubi sedet qui non est nuptialis
ter uestitus, **Matth. 22.** V

Vince in qua duplices operarij sunt, liberali VI
ter seruietes & mercenarij, **Matth. 20.**

Magnæ domui, ubi uasa sunt aurea, & argentea VII
tea, lignea, testacea, alia in honorē, alia in igno-
miniam, 2. **Tim. 2. Rom. 9.** Verum quicquid est
impurorum hominum, in illa sancta congrega-
tione, exterminabitur in die nouissimo & in ignem
gehennæ cōijcietur, ut legimus **Mat. 13. 25.**

Et ne hæc uasa contumeliæ, ne hæc leues paleæ
& putres pisces, id est, impij, amabili illo & ue-
nerabili nomine **Ecclesiæ** tibi imponant, sicut so-
lent, ut ipsorum erroribus, impietatibus consen-
tias, & cum eis in æternum pereas, **Arripe** &
semper ob oculos habe infallibilem regulā **Chri-**
sti, id est, euangelium, in quo discimus, quid de
deo, **Christo** & de nobis sit sentiendum, quid cre-
dendum et sperandum, quomodo recte uiuendum
desige oculos in sacrosanctam doctrinam pro-
phetarum **Christi** & apostolorum, & si ange-
lus

lus e coelo predicauerit tibi aliud quiddā, quam euangelium Christi. hic anathema sit. Hunc ut lupum fuge, solum enim euangelium est uox pastoris nostri Christi, quam oues eius audiunt & norunt, uocem autem alienorum non nouerunt, Ioan. 10.

Quicquid doctrinarum tibi adferetur, quod euangelio Christi de gratia eius, redemptione nostri per eum, de officio & meritis eius, contrarium ist, tanquam uocem lupi diaboli, & Antichristi fuge, damna & execrare, etiamsi audieris præteti illa magna nomina, ecclesia, pastor ecclesie, caput ecclesie summus pontifex, catholicus. Nam ijs nominibus se fucant pseudodoctores, ut facilius decipere queant simplices. Satan enim nouit se admirabili astutia transfigurare in angelum lucis, quam sciens iam pulchre docet discipulos suos pseudopphetas, ut fraudulenti ueniant ad nos in uestitu ouium cum tamen intrinsecus sint lupi rapaces, Matth. 7 Hoc loco probe obserues regulam Augustini, Sacramenta sunt Christi, qui eorum autor & sanctificator est, quare nunquam ipsorum efficaciam **Regula** aestimabis à dignitate & indignitate persone **Augustini** ministrantis. Dixi tibi in hac uita ingentem multitudinem impiorum & hipocritarum esse pijs admixtam

ad mixtam, Quare sepe fit ut mali gerant magi-
stratum ecclesiasticum, & administrent sacra-
menta, uerum ministri malitia sacramentorum
uirtuti nihil obest, sacramenta & uerbum pro-
pter ordinationem et mandatū Christi sunt effi-
cacia, etiamsi per malos exhibeantur, ut Augu-
stinus ait **Ioan. i.** Sint ministri boni si uolunt, si
noluerint esse iusti, securum me fecit magister
meus, de quo spiritus eius dixit, Hic est qui Bapti-
sat. Baptisma est tale, qualis est ille in cuius po-
testate datur, non qualis ille per cuius ministe-
rium datur. Vbi autem substantia institutionis
Christi in sacramentis aufertur, nullū ibi sacra-
mentū habetis, etiamsi quis uerba sacramenta-
lia recenseret, oportet enim ordinationem &
intentionem Christi retinere in sacramētis, quod
si fecerimus, uera habebimus sacramenta etiamsi
minister impius abuteretur ordinatione Christi,
abusus enim nō tollit substantiam. Vbi autē cau-
sa efficiens & finalis sacramentorum, & eorum
essentialia negantur, peruertuntur, auferuntur
nullum ibi sacramentum erit. Nam & hoc consi-
dera, cur dicatur una ecclesia. Nam etsi multe
sunt congregationes in mundo Christi fidelium,
ut **Apostolus Gal. i.** scribit ecclesijs Galatie, una
tamen est uniuersalis ecclesia, spiritu, fide & sen-
su

su unita, quamuis corporibus per totum mundum
 dispersa, nā ecclesia uocatur corpus, **1. Cor. 12.**
Ephes. 1. Quemadmodum autem corpus huma-
 num unum est, & habet membra multa, omnia
 uero membra corporis multa cum sint, unum ta-
 men sunt corpus, similiter dispositū est corpus
 mysticum, id est ecclesia. **Christus** est caput, nos
 sumus membra, caput & membra sunt unū cor-
 pus, & sicut in uero homine una est anima &
 unum corpus, utcunq; sint diuersa membra eius,
 ita ecclesia **Christi** catholica est unum corpus,
 & habet diuersa membra, & anima quæ hoc cor-
 pus mysticum uiuificat & gubernat est spiritus
 sanctus, sicut **Apostolus 1. Cor. 12.** ait, Per unum
 spiritum nos omnes in unum corpus baptisati su-
 mus, siue **Iudei**, siue **Græci**, siue serui, siue libe-
 ri, & omnes unum spiritum hausimus. Pulcher-
 rimam itaq; unitatem & harmoniam in ecclesia
 uidemus quocunq; respexerimus. Nam inter nos
 est unitas spiritus per uinculum pacis, & Apo-
 stolus ait **Ephes. 4.** Unum corpus & unus spiri-
 tus quemadmodum & uocati estis in una spe uo-
 cationis uestre, unus dominus, una fides, unum
 baptisma. unus deus & pater omnium, & **Ioan.**
10. Ezech. 34. 37. Unus pastor **CHRISTVS**, ha-
 bet unum ouile ecclesiam ex **Iudeis** & gentibus
 collectam

collectam. Et Ioan. II. Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios dei dispersos congregaret in VNVM, & Ioan. 17. Ego gloriam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut & nos unum sumus.

Qui in hoc corpore ecclesie non est membrum uiuum per fidem in CHRISTVM, non habet Christum, nec spiritum sanctum, nec sanctitatem, nec remissionem peccatorum, nec spem ullam salutis. Est extra regnum Christi, in regno diaboli. Saluari igitur non potest, cum sit sine Christo unico saluatore. Extra ecclesiam sunt omnes heretici, impij Iudaei, Turcae, et quicunq; euangelio non credunt.

Nunc audi cur ecclesia dicatur catholica. Au **Catholica** gustinus de unitate ecclesie cap. 2. scribit ecclesiam a maioribus suis appellatam esse catholicam, ut ipso nomine ostenderent quod per totum est, Nam secundum totum uerb. ὅλον Græce dicitur. Catholica est igitur, id est, uniuersalis, per omnes gentes toto terrarum orbe diffusa. Est enim regnum Christi, quod nec intra septa Chanaan includi, nec intra angustias unius seculi arctari, sed per orbem uniuersum & omnia secula dilatari debuit, ut propheta de ecclesie latitudine, clarissime uaticinati sunt. Obserua etiam ecclesiam

¶

siam

siam dici catholicam, ut hac insigni nota excluderentur, hereses, et falsæ opiniones de ceremonijs, quæ somniant ecclesiam esse alligatam certis locis & ceremonijs humanis. Magna igitur causa est, cur hoc epitheton sit additum catholica, quo intelligimus multitudinem sanctorum consentientem de euangelica doctrina, per apostolos tradita, etiam si per totum orbem dispersa, dissimiles habeat ritus humanos. Quare satis tuti sumus à calumnijs pseudoecclesiæ, si euangelium iuxta apostolicum intellectum retinemus sincerum, & sacramentorum uerū usum, nosq; spiritu coniungimus cū ecclesia orbis terrarum, in Asia, Africa, Europa, in insulis maris & ubicunq; sunt sancti.

Gen. 22.

Moses in promissione ad Abraam & semen eius facta, ait, Benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ. Hoc impletum est, quando euangelium sancti illius seminis, id est, Iesu Christi, annunciatum est gentibus in uniuerso orbe, quæ ex hoc euangelio Christiani fiebant & etiamnum fiunt usq; ad nouissimum diem. Nam uocantur per euangelium in consortium Christi, & consequuntur benedictionem spiritualem, id est, fidem, remissionem peccatorum, iustitiam, uitam æternam, & liberantur ab æterna maledictione,

ne,

ne, in qua omnes nascuntur.

Psal. 2. Postula a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terre. Quis unquam, ait **Augustinus**, dubitauit hoc de **Christo** predictum, aut hanc hereditatem aliud quam ecclesiam esse intellexit?

Et Psal. 17. **Christus** ait patri: Constitues me in caput gentium, id est, dominum et regem, Confitebor tibi in gentibus domine.

Psalm. 46. Omnes gentes plaudite manibus quoniam dominus rex magnus super omnem terram.

Psal. 85. Omnes gentes quascunq; fecisti, uenient & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum.

Psal. 144. Regnum tuum regnum omnium seculorum & nominatio tua in omni generatione & generatione.

Isa. 11. Erit in die illa radix Ischai, que stat in signum populorum, illam gentes inquirēt, ergo credent Euangelio, & Christiani fient. Nam sunt illae oves de quibus **Ioā. 10.** **Christus** ait, Alias oves habeo que non sunt ex hoc ouili, illas quoq; oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile & unus pastor.

Esa. 49. Leue est ut sis seruus meus ad suscitandas

A 2

tandas

tandas tribus Iacob, & desolationes Israel reduc-
cas, Dedi enim te in lucē gentiū ut sis salus mea
usq; ad extremum terræ. Hæc pater filio Chri-
sto loquitur. Ergo ecclesia Christi per omnes
gentes est diffundenda.

Ierem. 3. In tempore illo uocabunt Hierusa-
lem, thronum domini, & congregabuntur ad
eam omnes gentes ad nomen DOMINI in Hie-
rusalem, nec ibunt ultra post obstinationem cor-
dis sui pessimam.

Sed quid multis testimonijs opus? Apostolus
Ephes. 3. hoc mysterium ex prophetis omnibus,
pauculis uerbis indicat, dicit reuelatum esse san-
ctis apostolis CHRITI & prophetis per spiri-
tum, ut sint gentes, cohæredes & eiusdem cor-
poris consortesq; promissionis dei in Christo.

Communi- Hæc uerba, communionem sanctorum, **Augu-**
nio san-stinus adijcit in sermonibus, quo discimus in illa
torum. sanctorum societate & ciuitate dei omnia esse
communia, fides orat pro omnibus, charitas om-
nibus seruit, hinc alter alterius portat onera, iux-
ta legem Christi, ut uerè Christianus cum **Da-**
uide queat dicere, Particeps sum omnium timen-
tium te, & custodientium mandata tua. Quid fe-
licius quàm me in tali esse republica, ubi & rex
& omnes conciuēs & domestici dei in me respi-
ciunt

ciunt & horum omnium bona etiã mihi seruiunt

FRIDERICHVS.

De remissione peccatorum, quæ scitu necessaria sunt, iam me ex scripturis edoce.

F. OTHO.

Huc spectant omnia quæ **C**hristus propter nos fecit, & perpeffus est, ut à peccatis liberemur, ut plenam omnium delictorum nostrorum remissionem habeamus. **V**bi enim peccatum fuerit sublatum, in tuto sumus, eo enim remisso, soluta est captiuitas nostra sub diabolo, reconciliatio cum deo parta, mortis imperium destructum, **V**erum ut hunc articulum exactius perdiscas, hæc puncta obseruabis.

Quis remittat peccata. I

An ex merito aliquo uel gratis conferatur remissio peccatorum. II

Quo id medio fiat. III

Quomodo hoc tantum beneficium accipitur. IIII

Quod ad primum attinet, deus apud **E**saian cap. 43. **E**go sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.

Et **I**oan. x. **C**hristus filius dei, appellatur agnus dei tollens peccata mundi. **R**emittere enim

A 3 culpam

culpam est opus solius diuinæ maiestatis, quæ nostris culpis offensa est. Eius enim est remittere peccatum cuius est lex, & cuius est mortem abolere & uitam restituere, hoc est solius dei.

Media.

Sed in hoc eximio opere paternæ suæ misericordiae, id est, remissione peccatorum, utitur Deus medijs quibusdam, quibus nobis hoc beneficium imperitur, qualia sunt ministerium Ecclesiasticum, prædicatio uerbi Dei, & sacramenta, Ecclesia, Baptisma & sacramentum Eucharistie.

Cum enim remissio peccatorum non possit accipi nisi per fidem in Iesum Christum, unicum iustificatorem nostrum, ordinauit Dominus in Ecclesia ministerium docendi Euangelij, ex cuius auditu uenit fides in Christum & annectit uerbo suo certa suæ illius paternæ gratiæ signa, ut his duabus rebus tanquam organis donetur nobis Spiritus sanctus, qui in auditoribus euangelij fidem operatur.

Claves regni caelorum.

Ecclesia eligit & uocat ministros dono prophetiæ præditos, ut nobis annuncient hoc uerbum gratiæ, Euangelium, de remissione peccatorum propter Christum & administrent sacramenta, promissæ illius gratiæ infallibilia signa et efficacia. Nam Christus dedit Ecclesiæ suæ claves regni

gni cœlorum, ut quicquid soluerit in terra, sit solutum in cœlis, & quicquid alligauerit in terra, sit & alligatum in cœlis, Matth. 16. 18.

Illam absoluit per ministros, pœnitentes & infantes ad baptismum allatos, ligat omnes non baptisatos & impœnitentes.

Claves illæ sunt potestas à Deo data Ecclesie, hominibus remittendi uel retinendi peccata Matth. 9. cum publice tum priuatim.

PUBLICICE, ut in concionibus Euangelicis, quãdo prædicatur pœnitentia & remissio peccatorum sub nomine Christi, qui euangelio credit, hac fide remissionem peccatorum accipit, & quãdo in publica pœnitentia absoluitur pœnitens.

PRIVATIM, quãdo peccator non solum generaliter confitetur deo, ut publicanus Luc. 18. sed etiam ministro confitetur peccata, consilium, doctrinam, consolationem, & absolutionem petens. Hoc enim necessarium est, ut Euangelium omnibus publice, & singulis priuatim applicetur. Hæc est potestas consolantissima quam Christus Apostolis dedit, & ecclesia Christi mandato dat eorum successoribus. Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum, quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur eis, quorumcumque retinueritis, retenta sunt. Et remissio hæc per ministrum facta,

M 4 uel

uel absolutio, non est hominis sed dei. Nam est uox pastoris Christi, qui per os ministri peccatorem absoluit. Minister uice Christi remittit peccatum, annunciat enim nobis uerbum euangelij, & illud nobis applicat, & hac priuata absolute testatur beneficium Christi ad nos pertinere. Et in hac absolute non satis est credere in genere quibusdam remitti peccata, sed unusquisque debet credere sibi ipsi etiam hanc remissionem peccatorum dari. Verè enim ei datur hoc beneficium remissionis peccatorum. Si non credit id sibi dari & absolute contemnit, suo malo id faciet. Deus enim non est mendax sed uerax & efficax per uerbum & sacramenta sua, quorum sacramentorum usus in ecclesia, etiam est certissima applicatio euangelij gratiæ dei, quæ applicatio testatur nobis, sacramenta percipientibus, gratiã Christi ad nos quoque pertinere.

Similiter ligat ecclesia publicè & excommunicat publicis criminibus obnoxios, et rursus absoluit eos quando resipuerint & absolute petierint. Et priuatim per ministros ligat, quos intelligit contemptores esse euangelij & ecclesiæ, ut audiant sententiam excommunicationis latam Ioan. 3. ~~Qui incredulus est filio, ira dei manet super eum.~~ Et obserua fidem non esse in his quos

Vides specialis.

quos non pœnitent peccatorum suorum. Quare impœnitentes non possunt peccatorum remissionem accipere, ubi non est cor contritum & humiliatum cognitione peccatorum, & timor dei, ibi fides non habet locum.

Euangelica doctrina non solum nobis offert remissionem peccatorum, sed etiam pœnitentiam prædicat & exigit, ut **Christus Mar. 1. Resipiscite et credite euangelio.** Ideo ille articulus de remissione peccatorum, non potest utiliter prædicari impœnitentibus, sed tantum pœnitentibus, uel qui anxias conscientias habent propter peccata sua & timent iudicium dei.

Pœnitentia est conuersio peccatoris & reno-
uatio, quando declinat peccator à malo & facit
bonum. **Pœnitentia quid.**

Pœnitentia est contritio & fides qua dolemus nos peccasse, & qua credimus nobis remitti peccata propter Christum, quam ueram pœnitentiam sequitur noua obedientia erga deum.

Hanc excitat deus in peccatore per uerbum suum, uerbo legis manifestat, arguit & damnat peccatum, terret conscientiam, hic oritur contritio, id est, terror & dolor conscientie, quæ sentit deum irasci peccato, & dolet se peccasse. Rursus uerbo euangelij, scilicet quod deus pro-

M 5 pter

pter Christum gratis ex mera misericordia nobis uult remittere peccata, solatur deus territū, & fidem seu fiduciā huius misericordie excitat, qua fit ut tranquilletur conscientia, quia sentit dulcedinem misericordie diuinæ, et non dubitat se habere iam propitium deum, per Christū. Sic pœnitens odit peccatum, & se accingit ad exercitia pietatis, resistit tentationibus, orat diligenter deum, ut nos à peccatis præseruet, ut sobriè, iustè & piè porro uiuere queamus. Sola contritio non est uera pœnitentia, sed contritio fidei iuncta est pœnitentia euangelica, unde mox noua uita oritur, & bona opera sequuntur.

Qui scripturas non intellexerunt, pœnitentie addiderunt nostram satisfactionem pro peccatis cōmissis, uerum pro peccatis nulla est alia satisfactio, quàm mors Christi. Pœnitentia igitur tribus potissimum constat, contritione, fide, & uite nouitate, uel bonis operibus, quæ sunt fructus pœnitentie ueræ. Qui uerè contritus est, confitetur non grauatim sua peccata, deo & hominibus. Qui uerè et rectè credit, gloriā satisfactionis & reconciliationis & iustificationis uni Christo tribuit. Nam si ex lege uel operibus nostris, aut pœnitentia aut satisfactione esset iustitia nostra, Christus frustra mortuus esset,
Gal.

Gala. 2. Si autem mortuus est propter peccata nostra, ut pro his satisfaceret, deum placaret, remissionem eorum nobis suo sudore mereretur, quid gloriamur de nostris satisfactionibus? Omnes omnium hominum omnibus seculis, passionibus, mortes, uirtutes, non possent, uel pro uno peccato satisfacere, sed sola mors, solus sanguis filij dei hoc prestare potuit, et debuit.

Remissio igitur peccatorum, et iustificatio peccatoris, sine nostris quidem meritis nobis contingunt, nos gratis propter Christum certo consequimur remissionem peccatorum, iustitiam, et uitam aeternam. Sed haec beneficia, ante sunt parta labore et meritis Christi infinitis, ut concionatur toti mundo Apostolus, **Col. 1.** Per Christum habemus redemptionem, per sanguinem ipsius remissionem peccatorum. **Heb. 1.** Christus per semetipsum facta purgatione nostrorum peccatorum, consedit in dextra maiestatis in excelsis.

Et **Rom. 3.** cum ostendisset, omnes homines esse peccatores, mox addit, iustificatur autem, id est, iusti reputatur a deo, remissionem peccatorum consequuntur **GRATIS PER ILLIS GRATIAM.** Ecce nullum ibi meritum nostrum commemoratur, sed tantum gratia dei in Christo et meritum Christi. Nam sequitur, per redemptionem quae est

in

in Christo Iesu, quem proposuit deus propitiatorium, per fidem interueniente ipsius sanguine ad ostensionem iustitiæ suæ.

OBSERVA uigilanter & nunquam obliuiscere hanc uoculam gratis. Hoc aduerbium, est unica & suauissima peccatorum consolatio, & gratis ex mera misericordia, non propter merita nostra, sed propter Christum, accipimus remissionem peccatorum. Nam cum iustificatio sit gratuita, ergo est certa, non enim aliquando hæc gratia tollitur, & nititur etiam inconcusso & firmissimo fundamento, nempe operibus & meritis dignissimis et perfectissimis Christi, qui hostia pro nobis in cruce fieri & sanguinem fundere uoluit, ut nos à peccatis redimeret, & iustissimam iram dei placaret.

Si remissio peccatorum inniteretur nostris operibus aut meritis, necessarium foret, opera ac merita nostra esse satis digna, perfecta, & per omnia legi consentanea, nunquam autem sunt talia, nemo igitur auderet sperare salutem, esset incerta remissio peccatorum, nemo enim in hac uita & mortali carne satis magnam habet poenitentiam. Nemo legem implet præter Christum. Peccatum in carne reliquum, suo contagio omnia opera nostra quantumlibet bona, maculat,
omnia

omnia pietatis exercitia impedit & remoratur.

Sicut **Apostolus Rom. 4.** docet **Abraamum** non esse iustificatum operibus legis coram deo, sed per fidem sui benedicti seminis, id est, **Christi Iesu**, & ex **Psal. 31.** **Beati** quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. **Beatus** uir cui non imputabit dominus peccatum. **Dixi** confitebor aduersus me iniquitatem meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. **Apostolus** probat iustificationem non esse purgationem per propria opera, sed esse remissionem peccatorum, id est, donum, ergo non est ex operibus nostris. **Probat** iustificationem etiã esse imputationem iustitiæ ex gratia, ergo remissio peccatorum & iustificatio, quæ idem sunt, contingit nobis nõ per opera nostra aut merita, sed pronunciamur iusti & accepti ex gratia mera dei, qui nobis peccata remittit & non imputat ad damnationem, propter filium suum in quem credimus.

Et de illa certitudine remissionis peccatorum scribit **Apostolus** memorabile uerbum cap. 4.

Hereditas idcirco ex fide datur, & secundũ gratiam, ut firma sit promissio omnibus, id est, hereditas nostra promissa in **Christo**, bona cœlestia, et æterna, incerta nobis essent, si propter opera darentur. **Quia** opera nostra sunt incer-

econ

te conditionis & indigna. **I**deo autem dantur ex fide uel propter fidem in **C**hristum gratis, ut sint nobis certa, ne dubitandum sit nobis de remissione peccatorum & uita eterna. **N**am gratia dei est certa, promissoris dei fides non uacillat, ueritas eius manet in concussa in eternum, **Psal.** 116. **Q**ui illam firmitatem gratiae dei & certitudinem **C**hristianismi non intelligit, euangelium non intelligit, in quo firmissime roboratum & fundatum est hoc dogma. **P**ater qui uult & potest prestare, promisit hanc gratiam in filio suo **I**esu **C**hristo, **F**ilius infallibile pignus illius gratiae, cū nos essemus inimici, tantum abest ut haec beneficia nostra dignitate mereri possimus, mittitur ex mera charitate, & misericordia, ut homo propter nos fiat. **M**ittitur etiam spiritus sanctus arra iustitiae & coelestis hereditatis, ut nos de paterna dei beneuolentia erga nos certificet. **P**romissioni remissionis peccatorum, additur iuramentum, ut heredibus promissae benedictionis ostenderetur firmitas consilij diuini, & per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut mentiatur deus, ualidam consolationem haberemus, **Heb.** 6. **P**ostremo promissio haec uocatur & est foedus gratiae & testamentum eternum, precioso dei sanguine confirmatum.

tum

tum, quod non potest unquam irritum fieri.

Hoc itaq; dei beneficium nempe remissio peccatorum, nullo alio medio potest á nobis accipi, nisi sola fide in **Christum Iesum**. Opera nostra & passiones nostræ habent aliud officium, **Ope-**ribus nostris bonis glorificatur deus, ædificatur & iuuatur proximus, passionibus similiter glorificatur **Christus**, & nos ei conformes reddimur. Hoc dogma clarè docet **Esaias** cap. 53. ubi concionatur de passione **Christi**, de fructu eius, & quomodo fructus ille percipiatur & dicit notitia **Christi** nos iustificari, quando **Christum** noscimus, hoc est, beneficia **Christi**. Hæc autem beneficia rectè nosse, propriè et uerè est credere in **Christum**, **Credere**, q; que promisit deus propter **Christum** certo præstet.

Omnes prophete & totum nouum testamentum consonis oraculis testimonium ferunt **Christo Iesu**, quod remissionem peccatorum sit accepturus, per nomen eius, quisquis crediderit in eum, **Act. 10.** & **I. Ioan. 2.** **Scribo** uobis filioli quod remittuntur uobis peccata propter nomen eius, scilicet **Christi Iesu**, ergo non propter nostra opera aut dignitatem. Si obijcit aliquis, hoc non esse consequens ut meritum excludatur, responde, imò maxime est consequens, quia propria
nota

nota euangelij est, quod ex gratia indignis & poenam commertis, remittitur peccatum, sicut testantur illæ clausulæ exclusiue Pauli, gratis, per gratiam, non ex operibus, est donum.

Esa. 45. In domino (Iesu Christo) iustificabuntur & gloriabuntur omnes qui sunt de semine Israel, iustificabuntur, id est, remissionem peccatorum, per & propter eum accipient, iusti à deo pronuntiabuntur, & spiritu eius etiã ex impijs pij efficiuntur. Nam gloriabuntur in eo ut in unico iustificatore & saluatore, omnem gloriam soli Christo tribuent.

Et cap. 53. Ipse peccata multorum tulit, propter iniquitates nostras uulneratus est. Propter peccata nostra percussus est, liuore eius sanati sumus.

Hic spiritus sanctus clarè pronunciat, Christum pertulisse (ut Petrus ait) peccata nostra in corpore suo, super lignum, hoc est, pro peccatis nostris ipse satisfecit, remissionem eorum ipse morte sua & sanguine nobis meruit. Nullis nostris & passionibus & operibus potuimus remissionem peccatorum mereri uel iustificari. Et Ioannes ait sanguinem Christi nos mundare à peccatis nostris, I. Ioan. I. Iam si solus Christus per suam mortem, suum sanguinẽ, delet peccata nostra,

stra & mortis imperium tollit, consequens est peccata nostris operibus & passionibus non expiari aut deleri. Si in solo Christi nomine, ut testantur omnes prophete, remissionem peccatorum accipimus, credendo in Christum, Ergo non nomine nostro uel alterius. Moses Num. 14. primum confitetur neminem esse innoxium, deinde commendat misericordiam dei & fatetur deum remittere peccato, secundum magnitudinem misericordiae suae.

Lex enim non in hoc data est, ut ipsa nos iustificet & Christum officium sibi usurpet, hoc erat ei impossibile, Rom. 8. sed ut nobis nostram iniustitiam & damnationem manifestet, reatum ostendat, & poenam ineuitabilem, & sic territos, humiliatos & conuictos ad Christum unicum iustificatorem nos transmittat, ut eius operibus & meritis infinitis iustificemur, & remissionem peccatorum consequamur.

Ideo Apostolus Act. 13. cum fiducia clamat, Notum sit uobis uiri fratres. quod per hunc (Christum Iesum) remissio peccatorum uobis annuncietur, & ab omnibus a quibus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc omnis qui credit iustificatur.

Hec uox non est obscura, per legem Mosi

N non

non potestis iustificari, id est, remissionem peccatorum consequi, quia nemo eam implet.

Ideo ad gratiam dei in Christo promissam ut ad unicum asylum est nobis confugiendum, & hunc unicum redemptorem, & peccatorum abolitorem Christum, impossibile est alia ratione quam per fidem apprehendere, sola igitur fide in Christum iustificamur, aut peccatorum remissionem consequimur.

Psal. 24. agnoscit David peccatum suum, & ingenuè fatetur, peccata nostra non propter ulla nostra merita remitti, sed ex gratia, ut omnis gloria sit dei misericordis, non hominis currentis, ita enim canit, Propter nomen tuum domine propiciaberis peccato meo, multum est enim.

Et Psal. 50. implorat misericordiam. Secundum multitudinem, inquit, miserationum tuarum dele iniquitatem meam, amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.

Et Psal. 129. Si iniquitates obseruaueris domine quis sustinebit? apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Non est meritum operis nostri, sed gloria gratiæ diuinæ in Christo quæ peccata nobis remittuntur, sicut apostolus ait Ephe. 5. Gratia estis seruati

Per

per fidem idq; non ex uobis, dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Nam ipsius sumus figmentum condidi in Christo Iesu ad opera bona, que præperauit deus ut in eis ambularemus. Et 2. Tim. 1. Saluos nos fecit & uocauit nos deus uocatione sancta, non secundū opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam que data est nobis per Christum Iesum ante tempora æterna, sed palam facta est nunc per apparitionem saluatoris nostri Iesu Christi &c.

Ad Tit. 3. dicit nos iustificatos esse gratia Christi Iesu seruatoris nostri.

Micheas cap. 7. Quis deus similis tibi? qui remittis iniquitatem & dissimulas peccatum reliquiarum hereditatis tue, nō roborauit in æternum iram suam, quoniam complacitum est illi in misericordia. Reuertetur & miserebitur nostri, calcabit iniquitates nostras, & proijciet in profundum maris omnia peccata eorum, Dabis ueritatem Iacob & misericordiam Abraamo, que iurasti patribus nostris à diebus antiquis.

Hæc est propria noui testamenti promissio, de remittendis peccatis & abolendis, sicut habent promissiones factæ patribus Abraam, Isaac & Iacob, de benedictione generis humani & Christo, cuius benedictionis, prima pars est

remissio peccatorum nostrorum, & eorundem etiam tandem plena expurgatio.

Verum quid multa? Sacramenta ecclesie à Christo instituta & nobis donata, clarissime testantur, remissionem peccatorum nostrorum, iustitiam & salutem nullam esse, nisi per Christum mediatorem nostrum unicum, inter deum & hominem, dum eum fide ut iustificatorem & saluatorem nostrum apprehendimus.

FRIDERICHVS.

Dic mihi quid sit sacramentum, quot sacramenta, et quis eorum usus.

F. OTHO.

Sacramen-
tum.

Sacramentum est signum sacrum, certum & infallibile, diuinæ erga nos gratiæ & misericordiæ in Christo promissæ. Deus enim misericors, sciens imbecillitatem nostram, & ad tantas res credendas difficultatem & stuporem, paterno animo, magnificis suis promissionibus, sacramenta quædam cœu sigilla literis apposuit, ut consuleret tremori conscientiarum nostrarum, ut illa signa in oculos incurrentia monerent nos promissæ gratiæ, ut promissioni credamus, per quæ signa spiritus sanctus operatur in nobis. Fides enim illis excitatur, erigitur, & confirmatur. Verbo enim & sacramentis deus omnem erraticam re-
ducit

ducit in ouile. Per illa ut organa ad hoc à deo e=lecta nobis adfertur & donatur Christus cum me=ritis suis, datur spiritus sanctus. Quare sacra=menta ut diuinos thesauros ecclesie amplecti de=bemus & uenerari. Obserua autem diligenter, pulcherrimum uerbum Augustini in Ioan. ca. 15. Augusti=Tract. 80. Quare Christus non ait, mundi estis nus. per baptismū quo loti estis, sed ait propter uer=bum quod locutus sum uobis, nisi quia et in aqua uerbum mundat, Detrahe uerbum, & quid est a=qua nisi aqua, Accedat uerbum ad elementum et fit sacramentum, etiam ipsum tanquam uisibile uerbum. Hæc ille. Hic discimus sacramentum dua=bus rebus constare, uerbo & ordinatione dei, ac elemento, hoc est, re quadam externa, idonea ad aliquod mysterium significandum. Ut in ba=ptismate est aqua & mandatum dei formulaq; baptisandi, in eucharistia accipiuntur panis & uinum, uerum inuisibiliter uerum corpus & ue=rus sanguis Christi adsunt. Vocatur autem uer=bum uisibile, quia quod uerbum auribus, hoc sa=cramentum, uelut pictura quædam uerbi, oculis inculcat, ut cernas eundem esse usum uerbi & sacramenti.

Augustinus solet plerunq; hæc duo sacramen=ta ecclesie proponere, baptisma et eucharistiam.

Nam si de sacramētis propriē loqui uoluerimus ut sint certa signa promissæ remissionis peccatorum, mox intelligemus hæc propriē esse euangeliij sacramenta, baptismum, cœnam domini. Quidam etiam absolutionem addunt. Hi enim sacri ritus à Christo sunt instituti in euangelio, et significant hanc promissionem euangeliij propriam, scilicet peccatorum remissionem, gratis propter Christum creditam.

Vsus præcipuus ac finis sacramentorum est q̄ certa signa sunt paternæ uoluntatis dei erga nos, & illius immense misericordiæ suæ in Christo promissæ, per quæ signa deus uerax, qui mentiri & fallere non potest, testatur tanquam miraculis de cœlo ceditis, se uelle nostri misereri propter Christum, & in filij sui consortium suscipere, ut iustificati uiuamus per Christum in æternum. Rectē ergo dicimus hæc signa tam esse efficaciam, ut ijs confirmetur cōscientia nostra in maximis angustijs. Si dices, Quomodo res externa confirmat & certificat conscientiam, eū hoc opus efficiat spiritus sanctus, qui est arra in cordibus nostris 2. Cor. I. Respondeo, Spiritus sanctus reuera intus certificat & confirmat, consolatur & pacificat, sed facit hoc externis medijs à deo dispositis, nempe uerbo externo & signis sacramentalibus. Ho-

Hoc facile discimus ex 4. cap. ad Rom. ubi
 Apostolus appellat circumcisionem (quæ erat sa-
 cramentum Hebræorum) sigillum iustitiæ fidei,
 id est certum signum, quo uerax deus testatus est,
 se Abraamo esse propitium, & ei remittere pec-
 cata, & eum pro iusto habere. Nam sigillorum
 hic est usus in literis, ut nos de alterius uolunta-
 te certificent. Ita circumcisio certificabat Abraa-
 mum, de gratia dei, quod habeat deum propitiū
 iustificatorem & saluatorem. Hoc enim signo
 Abraam in fide confirmatus est, qui antea iustifi-
 catus fuit. Deinde signum illius iustificationis ac-
 cepit ut in fiducia gratiæ dei roboraretur & mi-
 nus dubitaret.

Obserua & hoc, q. in Gen. corporalis illa cir-
 cumcisio uocatur OTH, BRITH, id est. signum
 fœderis, ubi autē fœdus est confœderatorum fides
 requiritur. Sunt inter eos leges quædam, est
 & certitudo per signa. Deus autem fidelis est,
 misericordia eius super nos confirmata est.
 Psalm 116. ut de autore fœderis & eius promissio-
 ne fideq; nefas sit dubitare. Quod si circum-
 cisio est certum signum fœderis, profecto signi-
 ficat hoc fœdus ratum fore, hinc certē qui in fœ-
 dere sunt confirmantur, ut certo deum credant
 præstaturum quod promisit.

Similiter iudicabis de baptismo & cœna domini, quæ sunt nostra sacramenta, quæ sint certa testimonia diuinæ uoluntatis erga nos, quod certo propter Christum uelit nostri misereri deus, nos iustificare & saluare, ut cunq; simus indigni, nã fides sacramenti inserit nos Christo, qui satis dignus est.

Obserua & hoc, quod cū sacramenta cõtineant promissiones dei de remissione peccatorum & iustificatione, necessarium est ut promissionibus illis credamus, quæ certo simus consecuturi, quæ hic promittuntur. Promissiones enim dei requirunt fidem nostram, sine qua recipi & apprehendi non possunt.

Cum igitur sacramenta sint talia signa, quæ requirant fidem, consequitur, quod ipsa non iustificent hominem sine fide ex opere operato, id est, quia tantum cum alijs accedit communicaturus nihil tantarum rerum intelligens, uel credens ideo tanquam sus margaritam norat in suã perniciem.

FRIDERICHVS.

Quid est baptismus? quibus dandus, & quid per ipsum consequimur?

F. OTHO.

Baptismus Baptismus est aqua & uerbum, ordinatio ac mandatum

mandatum dei, Matth. 28. Euntes docete omnes gentes baptisantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et Mar. ult. Qui crediderit et baptisatus fuerit saluus erit, qui uero non crediderit condemnabitur, & oritur à uerbo βαπτί= ζω, id est, mergo, quod enim foris per ministri manum agitur, uerè à spiritu sancto inuisibiliter in toto homine peragitur. Nati sumus filij iræ et peccatores, nec intrabimus regnum cœlorum, si sic manserimus carnales, peccati & cõcupiscen= tie fermento uitiati. Ideo uetus noster homo ex terreno Adam natus mox baptisandus est, id est mergendus in lauacrum regenerationis, ut totus regeneretur ex aqua & spiritu, ut peccatum in nobis penitus pereat, & uetus homo mortifice= tur ac natura ab omnibus coinquamentis, quæ ab Adam in nos propagata sunt repurgetur quo tidiana pœnitentia, ut emergat & resurgat no= uus homo, qui gerat imaginem Christi innocen= tis, & planè iustus ac purus sit ab omni macula peccatorum,

Hoc mysterium nobis pulcherrimè depingit Apostolus Rom. 6. Quicumq; inquit, baptisati su= mus in Christum Iesum, in mortem eius baptisati= sumus. Sepulti igitur sumus uná cum illo per baptisum in mortem, ut quemadmodum excita=

N S tus

tus est Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus. Est enim baptismus, signū poenitentiae & remissionis peccatorum. Ioannes enim Matt. 3. ait, Ego baptiso uos aqua ad poenitentiam, & Act. 19. ait Paulus, Ioannes baptisauit baptismō poenitentiae. Præterea Mar. 16. salus promittitur baptisatis & Tit. 3. uocatur baptismus lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti.

Cum autem baptisati simus in nomine patris & filij & spiritus sancti, habemus certum & infallibile testimonium et sigillum, q̄ deus pater nos propter filium suum Iesum Christum in gratiam recepit, & spiritum sanctum donat propter eundem, quo uiuificamur & sanctificamur,

Et opus baptismatis, id est, mortificatio carnalis hominis uel poenitentia durat per totā uitam nostram, semper enim debemus agere poenitentiam, crucifigere carnem debemus semper, item per fidem in Christum erigi & confirmari

Dandum autem est sacramentum baptismatis infantibus & adultis nondum baptisatis, ut presentaneum remedium contra peccatum originale & omnia actualia. Per ipsum consequimur omnium peccatorum remissionem, & spiritum sanctum, hoc est, æternam salutem, ut Paulus.

Tit

Tit. cap. 3. scribit, q̄ deus nos saluos fecerit per lauacrum regenerationis ac renouationis spiritus sancti, quē opulente in nos effudit, per Iesum Christum seruatorem nostrum. Et 1. Pet. 3. Baptismus nos saluos reddit, quo non carnis sordes abijciuntur, sed quo fit ut bona conscientia bene respondeat apud deum per resurrectionem Iesu Christi, Hoc est, baptismus est pactum quo deus erga nos testatur, se nobis placatum esse propter resuscitatum Christum qui peccatum nostrum sua morte aboleuit & nos deo reconciliauit, & nos conscientiam habemus pacatā, quæ propter Christum resuscitatum confidit se habere deum reconciliatum.

Pueris in baptisate remittitur originale peccatum, adultis originale & actualia simul, quæ ipsi propria electione & actione addiderūt originali. Hæc fundatissima fides catholice ecclesie, ut apud Augustinum in libris contra Donatistas cernimus. Quod autem & pueri sint baptisandi, ecclesie docet autoritas. Ab apostolorum enim temporibus in hunc usq; diem baptisatus puerorum durauit.

Et habes mandatum dei, baptisate omnes gētes, ergo & pueros. Benedictionem benedicti seminis Abraæ, id est, Christi, etiam ad pueros
per

pertinere, ipse testatur puerorum redemptor
 Christus, qui Mar. 10. patrocinator pueris, Si-
 nite, inquit, pueros uenire ad me, ne prohibete
 illos, talium enim est regnum dei, & cepit illos
 in ulnas, & impositis manibus benedixit pueris,
 hoc est, eos in suam gratiam recepit, peccatum
 remisit, salutem donauit. Et cum salus ad eos pue-
 ros tantum pertineat qui sunt in ecclesia uel po-
 pulo dei, & ecclesia sciat se habere mandatum
 remittendi peccata, rectè facit q̄ infantes mox
 ad lauacrum regenerationis adfert, ut & olim
 in populo dei, infantes octauo die signum gra-
 tiæ circumcisionem accipere iuebantur. Quod
 si salus & regnum dei ad infantes pertinent, cur
 signum gratiæ eis subtraheremus?

FRIDERICHVS.

Sed quid est cœna domini, quibus danda, &
 quis inde fructus?

F. OTHO.

Cœna domini uel sacramentum eucharistiæ,
 est uerum corpus & uerus sanguis domini no-
 stri Iesu Christi, sub pane & uino, quam Cœnam
 Christus instituit, ut Christiani cœlesti hoc cibo
 & potu ueræ uitæ reficiantur, edant & bibant
 in memoriam Christi redemptoris, mortem eius
 annunciantes donec uenerit, id est, usq; ad nouis-
 simum

simum diem & secundum Christi aduentum ad iudicium uniuersale debemus semper, in primis tamen in usu huius sacramenti, summa cum gratiarum actione & laude gratiæ dei in Christo, prædicare uirtutem & fructum preciosissimæ illius mortis filij dei, unde nobis omnia bona pro manant, remissio peccatorum, iustificatio, reconciliatio cū deo æterna, spiritus sancti dona, perfecta & æterna redemptio ab omnibus malis, beata immortalitas, uera & æterna uita & salus.

Sed audi sacrosancta Christi uerba, quibus hoc uenerabile sacramentū est institutū, ex Matt. cap. 26 Mar. cap. 14. Luc. cap. 22. I Cor. 11.

Dominus noster Iesus Christus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, gratias egit, fregit deditque discipulis suis & ait, Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis datur. Hoc facite in mei commemorationem. Nouū testamētum. Similiter & postquam cœnauit accepto calice, cum gratias egisset, dedit illis dicēs, Bibite ex hoc omnes

omnes

omnes, hic calix est nouum testam-
mentum in meo sanguine, qui
pro uobis effunditur in remissio-
nem peccatorum. hoc facite quo-
tiescunq; biberitis in mei com-
memorationem.

Ex his Christi uerbis uelut ex summa euan-
gelij, multa discimus primum, etsi uerum ibi cor-
pus domini & uerus sanguis in cibo & potu no-
bis donantur, sub pane materiali, & uino de fru-
ctu uitis, non tamen datur ibi cibus & potus pro
uentre aliquot horas reficiendo contra famem
& sitim corporis, sed dantur cibus & potus ani-
marum, ut nouus homo qui per baptismum rena-
tus est hinc alatur et roboretur. Sicut enim per
baptismum renascimur, ita per sacramentum eu-
charistiae pascimur & roboramur in uitam coe-
lestem & aeternam.

Hinc facile etiam intelligis, quibus haec coele-
stis coena sit apparanda. Cum enim mysteria in
hac coena sint tam tremenda, ministri ecclesiae
eam non promiscue omnibus apparent, saltem
scienter, sed probatis. Nam Apostolus I. Cor. II.
ait, Probet autem seipsum homo, & sic de pa-
ne

ne edat & de poculo bibat. Nam qui edit aut bibit indignè, iudicium sibi ipsi edit & bibit, non dijudicans corpus domini. Propter hoc multi inter uos imbecilles & inualidi, & dormiunt multi.

Tunc autem probatus es, quando uerba Christi in cœna intelligis, & ea sic credis, ut non dubites & de tuis hic peccatis mentionem fieri, & beneficia Christi quæ hic offeruntur etiam ad te pertinere, paratus iam grato in redemptorem animo etiam cum Christianis interesse eucharistiæ. Primo, si credis, quod res est, tam grauius offensum esse deum peccatis tuis, ut fuerit te in æternos cruciatus gehennæ abiecturus, si Christus non suum corpus uictimam expiatoriam, propiciatoriam & satisfactionem obtulisset deo patri pro te redimendo, & sanguinem suum præciosum effudisset, ut te à peccatis munderet, tam enormia & graua esse peccata, ut nos in potestatem diaboli ad æternam damnationem coniecerint, profecto terreberis, conteretur cor tuum & timebis iudicium dei pœnitebit te tuæ ingratitude, & peccatorum, quibus offendisti dominum deum tuum. Deinde si credis, quod res est, morte & sanguine Christi, peccata tua & totius mundi uerè esse expiata, te
hac

hac morte deo esse reconciliatum, teq; e diaboli manu redemptum, mox erigetur perterrefactum cor tuum, & ex illa consideratione incomparabilis charitatis dei erga te, qui proprio filio suo non pepercit, sed pro te in ignominiosam mortem tradidit, & ex consideratione summæ obedientiæ filij, qui similiter sic te dilexit, ut patri obediens fuerit usq; in mortem, & mortem crucis, ut te ab æterna ignominia liberaret, profecto exhilaraberis & fidem concipies in tam benignum patrem & in liberatorem Christum, & iam procul dubio inæstimabile illud precium redemptionis, nempe, ipsummet filium dei, æternæ illius personæ obedientiam, mortem & sanguinem nihil dubitabis sic esse accepta deo patri, ut illorum dignitas, efficacia & gratia dei incomparabiliter uincat omnem grauitatem, & indignitatem peccatorum nostrorum.

Postremo hæc fides in Christum, illa tantorum beneficiorum cognitio non sinent te ingratum stertere, sed expergeficient & urgebunt te, ut magno desiderio, & summa animi & corporis reuerentia, accedas ad sacramentum hoc, & cum Christifidelibus, mortem & resurrectionem Christi, tuos thesauros & tuam uictoriam celebres, & alacriter annuncies.

Habes

Habes tria quæ ad hanc probã pertinet, con-
tritionem, fidem, uoluntatem gratam, quæ parti-
cipatione sacramenti uult dominum confiteri,
& ei pro beneficio redemptionis æternæ etiam
publicè gratias agere, qui sic affecti sunt, rectè
preparati sunt, probati, & dignè communicant.

Iam & illud intelliges, impœnitentes qui pec- Quia coe-
catis sic delectantur, ut non habeant ullum pro- na arcen-
positum emendandi uitam, & ideo gratiam dei di-
in Christo, & remissionem peccatorum nihil cu-
rant, sed carnis desideria tantum sectantur &
criminibus etiam manifestis obnoxij sunt, nequa-
quam ad sacram communionem esse admitten-
dos. Pœnitentibus enim coelestis hæc mensa, non
porcis suo uolutabro gaudentibus apparatus,
ideo confessione priuata explorantur communi- Communi-
caturi, an rē intelligant, an credant uerbis Chri- nicaturi
sti, & per pœnitentiam sint preparati ut hunc proben-
coelestem cibum & potum sumere cupiant, tan- tur.
quam medicinam efficacissimam spiritualiter lan-
guentium.

Si iam quæris, quis ex hoc sacramento fru-
ctus percipiatur. Respondeo, Perpende uerba
Christi, cogita quis sit qui tibi in his loquitur,
de quibus bonis loquatur quæ tibi donat, de qui-
bus malis, quibus te liberat. Nonne cum Chri-

○

stus

stus per OS ministri dicit, Hoc est corpus meum,
 quod pro uobis datur, tu certè in illa uoce, uo-
 bis, inclusus es, & unus eorum pro quibus cor-
 pus est datum. Cũ dicit, Hic sanguis meus est, qui
 pro uobis effunditur in remissionem peccatorũ,
 tu similiter unus es redemptorum. Tibi enim lo-
 quitur in hac cæremonia, tibi hic bona hic ap-
 plicat & donat, testatur hoc sacramento bene-
 ficium suum ad te quoq; pertinere, cum tibi cor-
 pus suum impertit & sanguinem suũ, hic te sibi
 tanquam membrum adiungit, qua coniunctione
 nulla potest cogitari propior. Testatur se effi-
 cacè in te fore, Nam ipse est uita, testatur se ab-
 luere peccata tua, quis hunc immensum fructum
 digne communicationis enarrabit? Remissionem
 peccatorum, quam fidelis accipit, omnia bona
 comitantur, iustia, spiritus sanctus, uictoria cõtra
 peccatum, mortem, Satanam, securitas conscien-
 tiarum, participatio omnium bonorum totius ec-
 clesie, uita & salus sempiterna. Et hæc est causa
 cur accedas ad Sinaxim, ut in sacramento incom-
 parabilem illum thesaurum accipias, in quo re-
 missionem peccatorum, pacem conscientie, rese-
 ctionem noui hominis consequeris, sicut uerba
 cœnæ clarè docent, & nobis hæc bona exhibent.
 in hoc iubet te hic edere & bibere, ut bona hic
 contenta

contenta, sint tua & tibi profint ut certissimum pignus salutis, imò ipsissima hæc bona quæ pro me & te data sunt, contra mea & tua peccata, mortem & omnia mala.

Christianus sic cogitat, tu quidem succumberes peccato & morte, & æterna famæ perires, uerum hic tibi dat Christus panem uitæ, corpus uerbo dei æterno, & natura uiuifico iunctum, in quo corpore & sanguine peccatum est absorptum, mors destructa & abolita. Cum ergo uita ipsa sit cibus tuus & potus tuus, confide, & facile uirtute huius cibi perumpes omnia uincula mortis & uiues in æternum, sicut ueritas ipsa dixit Ioan. 6. Caro mea uerè est cibus & sanguis meus uerè est potus, qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in illo & habet uitam æternam, & ego suscitabo eum in nouissimo die.

FRIDERICHVS

Laudetur gloria gratiæ dei quæ nos indignos tantis bonis dignatur, sed explana iam penultimum articulum,

Huius carnis resurrectionem.

F. OTHO.

Addam & ultimū qui superiori naturæ coniunctus est,

Et uitam æternam.

Ideo enim generalis resurrectio celebrabitur, non ut rursus in mortali uita omnibus tribulationibus exponamur, & tandem iterum moriamur, sed ut finis fiat miseriarum, & ut pii & Christiani resurgant in uitam æternam, impij in æternam damnationem.

Boni enim pariter & mali resurgent, boni in gloriam, mali in ignominiam & poenam, sicut Apostolus de impœnitentibus. Rom. 2. docet, q̄ colligant in hoc seculo sibi ipsi iram in diem iræ quo patefiet iustum iudicium dei, qui redditurus est unicuiq; secundum facta sua, his quidem qui perseuerantes in benefaciendo gloriam et honorem & immortalitatem quæerunt, VITAM ÆTERNAM, alijs uero qui contentiosi sunt, & qui ueritati quidem non obtemperant, sed obtemperant iniustitiæ, uentura est indignatio & ira adflictio & anxietas, aduersus omnem animam hominis perpetrantis malum.

Qualitas
resurre=
ctionis.

Ac primo de qualitate resurrectionis quæ habet scriptura adferam, deinde uaticinia prophetarum & promissiones de resurrectione huius carnis. Ratio humana etsi in omnibus fidei articulis uel parum uel planè nihil suis uiribus & naturali lumine capiat, in primis tamen de mortuorum

tuorum resurrectione ne syllabam quidem somniat, id quod in clarissimis ethnicorum ingenijs uaria eruditione excultis cernere licet. Nam et si de animarum immortalitate ductu rationis & à posteriori, hoc est, effectibus earum, quaedam scripserunt non indigna lectu, adeo tamen perperam de corporum salute senserunt, ut doctrina de corporum resurrectione apud ethnicos spermologia sit appellata, sicut Lucas in Actis cap. 17. testatur, qui scribit, Apostolum Athenis ubi omnis humane sapientie & eruditionis arx & palestra erant, spermologum esse uocatum, cum resurrectionem mortuorum predicasset, & à seculi sapientibus irrisum esse. Esto itaque Plato dixerit, sine corporibus animas in æternum esse non posse, & sapientum animas post quamlibet longum tempus, tamen ad corpora redituras, hoc tamen mysterium non, lumine naturali intellectus peruestigauit, sed ex doctrina Mosaica accepit, ut testatur Eusebius lib. 11. præparationis euangelicæ. Vide Augustinum 22. de ciuit. dei, cap. 37.

Absurdißima igitur somniat infidelis ratio, cum resurrectionem audit, sicut Sadducei Mat. 22. stolide ratiocinantur de muliere, quæ septem uiris in hac uita uxor iuncta fuerat, Sed Chri-

Iesus causam & fontem illius erroris ostendit dicens, Erratis nescientes scripturas, neq; uirtutem dei. Ratio sine spiritu sancto nihil intelligit eorum, quæ ad futurum seculum pertinent, sed uix ea quæ sensibus subiecta sunt, bona autem cælestia quæ Christianis præparata sunt non intelligit, animalis enim homo non accipit ea quæ sunt spiritus dei. 1. Corinth. 2. Maiora enim sunt omni captu rationis, sicut ex Esaia Apostolus testatur, oculus non uidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus se, nihil te moueat qua morte intercidat caro, aut quo elemento obsorbeatur, in extremo die infinita uirtute eius à quo ex nihilo creata est, integra reuocabitur, sicut eleganter Augustinus lib. de ciui. dei 22. capit. 20. scribit, absit ut ad resuscitanda corpora uitæq; reddenda non possit omnipotentia creatoris omnia renouare, quæ uel bestia, uel ignis absumpsit, uel quicquid in puluerem, cineremue collapsum, & in humorem solutum, & in auras exhalatum, absit ut sinus ullus, secretumq; nature ita recipiat aliquid. subtractum sensibus nostris, ut omnium creatoris aut lateat cognitionem aut effugiat potestatem.

In hoc igitur arduo fidei nostræ articulo, ratio

tiq

tio cæca non est in consilium adhibenda, sed uerbum dei omnipotentis & ueracis est consue-
dum, hinc ueritatem huius articuli discemus.

Primo igitur cogitabis, quis resurrectionem mortuorum sit pollicitus, & cuius uirtute fiat.

Et reuocanda mens est à carnalibus cogitationibus, ad primum fidei articulum, quem si credis, facile deinde credes mortuorum resurrectionem, id quod Apostolus facit, quando coram rege Agrippa, & præside Festo, de spe Israelis concionabatur, id est, de resurrectione mortuorum & uita aeterna piorum, dixit, Cur incredibile iudicatur a uobis.

Si deus mortuos suscitatur?

Quasi dicat, Quid inaniter philosophamini in creatura, & apud terram mysteria cæli queritis? assurgite à creaturis ad creatorem omnium DEVM, hic resurrectionem huius carnis gloriosam suis promisit. Ergo est resurrectio mortuorum, quia promissor est omnipotens deus, & est uerax, ac ne nos dubitarem9 de re tãta, suscitauit filiũ suũ in natura nostra, & 2. Cor, 5. docet desiderium animæ ad corpus suũ esse nobis cõmune, q, nolimus exui, hoc est, corpus omnino deserere & ueluti inutile abijcere, sed superindui ut absorbeatur mortalitas à uita, id est, uestiri carnem

O 4 nostram

nostram iam mortalem, beata immortalitate, ac ne quis desiderium hoc uelut inanē rideat, quasi cupiamus impossibilia, ostendit, quomodo resurrectio sit possibilis, & ait, Qui parauit nos in hoc ipsum deus est, quasi diceret, Si humanis uiribus tribuerē opus illud resuscitandi mortui, tum uerò frustaretur desiderium nostrum, sed deo, corporibus nostris gloriosam aeternitatem promittenti, ac scribo hanc infinitam potentiam resuscitandi mortuos. Si igitur credis deum esse omnipotentem, & ueracem esse promissorem tantarum rerum, nihil hic te rationis somnia turbabunt, sed fide intueberis uerbum dei, cui tuto credimus. Docet itaque gloriosum uerbum dei, hæc eadem corpora nostra, in quibus hic uiuimus, resurrectura esse, sed renouata, nunc enim caro nostra morbis innumerabilibus & mutationibus crebris, tandem & morti subiecta est, crescit, minuitur, edit, bibit, dormit, digerit, egerit, fatigatur, infirmatur, esurit, sitit, friget, uritur, ferro læditur & armis, ueneno interficitur, moritur.

Gloria resurrectionis electorum.

Verum in resurrectione ultima, substantia carnis resuscitabitur integra, sed sine prædictis defectibus, & sine omni uitio, sicut Phil. 3. Apostolus, ait. Christus transfigurabit corpus nostrum humile

humile, ut conforme reddat corpori suo glorioso. Christus autem in eadem carne resurrexit, in qua pependit in cruce, non in alia, atque ut imbecillitati fidei nostrae consuleret, uestigia clauorum & lateris uulnus reseruauit, quae in cruce habuerat, Ioan. 20.

Haec igitur erit qualitas corporum resuscitatorum, aut resurgentiũ, quatuor praeclarissimis dotibus dotabuntur corpora beatorum, quibus in desponsatione animarum suarum ornabuntur

- 1 Impassibilitate,
- 2 Claritate
- 3 Subtilitate
- 4 Agilitate.

• Dotes gloriae.

Vt Augustinus ex Apostolo docet lib. 13. de ciuit. dei cap. 20. usque ad 24. Sed audi Apostolum 1. Cor. 15. qui primo amoenissimam imaginem resurrectionis, in natura nobis comonstrat.

Proponit semen, granum nudum, semen non prorumpit e terra, non crescit in spicam, donec in terra putrefactum & mortuum fuerit, tum exilit admirabili uigore & pulchritudine, ac uelut reuiuiscit cum foenore, ita & corpora seminantur in terram mortua, ut tempore ueris, id est, in die letissimo resurrectionis generalis reuiuia & pulcherrima in momento prodeant.

Omnia testantur resurrectionem.

○

Semi

Seminator corpus, id est, sepelitur in

 { Corruptione

 { Ignominia

 { Infirmirate

 { Corpus animale.

Vide Augustinus Resurgit in
 gust. de ciuitate dei
 uita. dei
 lib. 22.
 cap. 30.

Incorruptilitate. Nam electorum
 corpora ladi non possunt aut cor-
 rumpi, sed sicut radius solis cri-
 stallum, ita beatorum corpora
 illesa, omnia alia corpora pene-
 trare possunt.

Gloria, Matt. 13. Iusti sicut sol fulge-
 bunt in regno patris mei. Et Apo-
 stolus, Sicut stella differt a stella
 in claritate, sic et resurrectio
 mortuorum.

Potentia, corpora beatorum erunt
 fortissima, potētissima et agilia,
 ut ubi uult spiritus mox ibi sit et
 corpus.

Corpus spirituale, id est, subtilissi-
 mum, ut omnia queat penetrare, sicut Christus
 lapidem sepulchri, et ianuas clausas penetravit
 sine omni impedimento.

Et

Et obserua quod Apostolus sepeliri uocat
 seminari, uerbo minimè terribili, sed iucundo.
 Sicut enim granum non seminatur ut pereat in
 terra, sed ut cum fœnore post hyemem è terra
 progerminet, ita corpora non sepeliuntur ut in
 terra maneant puluis & cinis, sed ut in die no-
 uissimo perfecta resurgant in uitam immorta-
 lem, mors enim tum absorpta est in uictoria,
 ideo Paulus tam iucundis metaphoris utitur in
 re qua nihil alioqui horribilius ratio humana
 nouit.

Hinc consequitur corpora electorum, post
 resurrectionem non fore animabus suis mole-
 sta & oneri, sed ornamento, quia gloriosa erunt
 predictis dotibus insignita. In libro Sapientie
 cap. 9. conqueritur anima de mortali corpore,
 ut de molesto & ruinoso habitaculo luteæ sub-
 stantie. Corpus, inquit, quod corrumpitur, ad-
 grauat animam, & terrena inhabitatio impe-
 dit sensum multa cogitantem. At in resurre-
 ctione iustorum cessabit hæc quærela, nam teste
 Augustino, ultimo de ciuitate dei, cap. 20.

Aberit

Aberit à corporibus nostris om- nis.	}	Corruptio	}	per	}	Impassibili- tatem.
		Deformitas				Claritatem
		Tarditas.				Agilitatem & poten- tiam.
		infirmitas &				Subtilitatē
		crassitudo.				

Et si quid aliud est, quod non decet regnum
CHRISTI, in quo filij resurrectionis, & pro-
missionis, æquales erunt angelis dei, Luc. 20

Et lib. 22. ait Augustinus. Corporib. nostris
uitia detrahentur, natura seruabitur, Ergo ea-
dem carnis substantia resurget, eadem corpora
quæ per mortem ceciderunt & sepulta fuerunt,
redibunt, ut Athanasius ex uerbo dei canit, ad cui-
us (Christi) aduentum omnes homines resurge-
re debent cum corporibus suis. Ecce suis dicit,
non alienis aut nunc primum de nouo creatis, aut
ex alia materia formatis, id quod electum orga-
num dei Paulus his uerbis exprimit clarissime,
Oportet corruptibile HOC induere incorru-
ptibilitatem, ET MORTALE HOC induere
immortalitatem, Cum, ait, corruptibile HOC
induerit incorruptibilitatem, & mortale hoc
induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scri-
ptus

ptus est absorpta est mors in uictoria, I. Cor.
 15. Et hoc Christus sua resurrectione, cui confi=
 gurabimur, euidenter testatur, resurrexit enim
 in suo proprio corpore, quod triduum in sepul=
 chro iacuerat & resurrexit corpore incorrup=
 tibili, glorioso potentissimo, & spirituali, sic
 & nos resurgemus. Et obserua non esse ociosam
 quando pronomen demonstrati=
 uum HOC quater Apostolus repetit, uult enim
 nobis diligenter inculcare hoc dogma, non alia
 corpora pro illis nostris quæ nunc habemus, sed
 eadem corpora in substãtia, alia tamẽ qualitate
 hoc est, melius, ut sic dicam, qualificata, quia do=
 tibus gloriæ exornata & superinduta, ut Apo=
 stoli uerbo utar, atq; ab omnibus uitijs repurga=
 ta & libera, certa resurrectura esse. Nam &
 paulo ante sic dogmatizat, Quemadmodum ge=
 stauimus (intellige in hac uita) imaginem terre=
 ni Adam, gestabimus & (intellige in futura ui=
 ta) imaginem cœlestis. Hoc autem dico fratres,
 q̄ caro & sanguis regni dei hereditatem con=
 sequi non possunt. Neq; (hæc clausula est expo=
 sitio præcedētis) corruptio, incorruptionis hæ=
 reditatem accipit Ecce, mysterium uobis dico.
 non omnes quidem dormiemus, omnes tamen im=
 mutabimur in puncto temporis, in momẽto oculi
 per

per extremam tubam, canet enim, & mortui resurgent incorruptibiles, & nos immutabimur. Similia docet. 1. Thes. 4. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini &c.

Age nunc uideamus scripturarum testimonia de huius carnis nostræ resurrectione, & uita sanctorum æterna & beata.

Ac principio, satis antea ostendimus omnibus his scripturis nostram resurrectionem probari, quibus Christi capitis ac redemptoris nostri resurrectionem adstruimus. Apostolus enim, qui hunc articulum doctissimè, ex causa fontib. deducit, sic ratiocinatur, Christus, qui propter nos seruandos mortuus fuit, resurrexit tertio die secundum scripturas, ergo & nos resurgemus. Resurrexit enim, Rom. 4. propter iustificationem nostram, id est, ut nos iustificaret. Resurrectio eius est nostra, nobis seruit. Apostolus considerat mysterium incarnationis, quod filius dei humanam naturam, in unitatem personæ suæ adsumpsit, ut fieret sponsus electorum, caput Christianorum, & naturam nostram quæ peccatis & morte oppressa propter Adæ lapsum erat, hac ratione ex summa ista miseria erueret, & in summam gloriam beatæ immortalitatis sublimaret. Cum igitur

Enthymema
Apostoli
1. Cor. 15.

igitur nos Christi sponsa, eius membra & corpus
 mysticum simus, & ipse sit uitis illa uera, cuius I. Cor. 12,
 nos sumus palmites electi, tam impossibile est Ioan. 15.
 Christianos nos resurgere, quam impossibile
 erat, Christum detineri captum in morte. Vita
 enim nostra, ut Coloss. 3. Apostolus docet, ab
 sccondita est cū Christo in deo. Ideo quando Chri
 stus manifestatus fuerit uita nostra, tunc & nos
 eum illo manifestabimur in gloria. Nam & nūc
 mundo morimur, uiuit in nobis Christus, qui nos
 suo spiritu ducit & gubernat ut caput sua mem
 bra, quare si spiritus eius, qui excitauit Iesum à
 mortuis, habitat in nobis, certè is qui excitauit
 Christum ex mortuis, uiuificabit & mortalia
 corpora nostra, propter ipsius spiritum inhabi
 tantem in nobis, Rom. 8. Obiectioni carnalis sa
 pientie, quæ dicit Christus quidem resurrexit, nū
 idcirco & ego resurgam? respondet Augusti
 nus Psalm. 129. Utique resurget, in hoc enim
 (id est, in hac carne) resurrexit dominus, quod
 à te accepit, non enim resurgeret nisi mor
 tuus esset, non autem mortuus esset, nisi car
 nem portasset, sacerdos noster à nobis acce
 pit quod pro nobis offerret, accepit à nobis car
 nem in qua uictima factus est, in resurrectione
 in nouauit illud, quod occisum est, & tan
 quam

quam

quam primitias tuas deo dedit, & ait tibi, consecrata sunt iam omnia tua, quando tales primitiæ tuæ de te datæ sunt deo. Spera ergo & in te futurum, quod præceßit in primitijs tuis.

Atq; hoc est consilium dei in homine redimendo, postquam per hominẽ mors irrupit, etiã per hominẽ resurrectio mortuorum erit. Quem admodum per Adam omnes moriuntur, ita per Christum omnes uiuificabuntur, 1. Cor. 15.

Resurrexit autem Christus uerẽ à mortuis, caput & cor nostrum, ante mille & quingentos annos, & in eo iam resurrexit melior pars nostra, id est, anima à morte peccati per fidem in Christum, restat tantum adhuc altera pars nostra, mortale corpus hoc, domicilium hoc terrenum, ut Apost. 2. Cor. 5. uocat, aut tunica maculata, ut Iudas Thadeus appellat, quæ per mortem aut dissolutionem expurgabitur, mortalitatem exuet, uirtute Christi regnantis renouabitur, & superinduetur stola immortalitatis beatæ. Ita Augustinus Psal. 70. Resuscitata est anima nostra ab iniquitate infidelitatis, & facta est in nobis quasi prima resurrectio per fidem. Iam resurreximus, mente, fide, spe, charitate, sed restat ut resurgamus corpore.

Hoc mysterium, hunc fidei euangelicæ articulum

culum, à condito mundo prædicauerunt propheta. Moses Gen. 3. docet, Caput serpentis diaboli, qui mortis imperium habet, cōtritum iri, per semen sanctum mulieris, id est, Christum, hoc est, peccatum & peccati pœnam, mortem pœnitus abolendam esse, per Christum. Ergo est resurrectio mortuorum. Si caput diaboli infractum maneret, hoc est, potestas eius inconcussa, detineremur omnes in morte captiui. Sed semen sanctum triumphauit serpentem per semetipsum, ait Paulus. Ergo sicut ipsum semen malis nostris peccato & morte pessundatis resurrexit, ita & nos resurgemus, & cum per semen hoc benedictum Moses prædiceret omnes gentes esse benedicendos, uaticinatur certe maledictionem nostri esse tollendam, ut ab ira dei, peccatis & mortis tyrānide, tandem per hoc semen planè liberemur, Gen. 22.

Dauid Psal. 5. Letetur, inquit, omnes qui sperant in te & in æternum exultabunt & habitabis in eis. Hæc fieri non possunt, nisi & Christus lætitia electorum in propria persona resurgat à morte, & suos etiam à morte exuscitet in uitam æternam.

Dauid Psal. 36. Hæreditas immaculatorum in æternum erit, Ergo resurgent immaculati, ut

P hanc

hanc hereditatem possideant æternum. Ecce breuis uersiculus includit resurrectionem mortuorum, & uitam æternam. Sicut Petrus ait. I. Pet. I. Deus pater domini Iesu Christi, iuxta copiosam misericordiam suam regenuit nos in sp̄e uiuam per hoc, q̄ resurrexit Iesus Christus ex mortuis, in hereditatem immortalem, & inconstaminabilem, atq; immarcesibilem conseruatans in cœlis.

Et eodem Psal. canit Propheta, Dominus amat iudicium & non derelinquet sanctos suos in æternum, conseruabuntur, saluabit eos, quia sperant in eum, Ergo non manebunt in morte, sed ad uitam æternam resurgent.

Psal. 88. In æternum misericordia ædificabitur, in cœlis preparabitur, Veritas tua, disposui testamentum electis meis, iurauit Dauid seruo meo, vsq; in æternum parabo semen tuum. Nam Christus cum suis regnabit in æternum, ut Psalmus ille canit, Ergo est resurrectio mortuorum. Mortui enim non regnant. Mox enim etsi & nos simus peccatores, promittit tamen, se misericordiam suam nobis seruaturum in æternum, & suum testamentum, de benedicendis nobis, nunquam prophanaturum.

Psal. item 102. Misericordia domini ab æter-

no, & usque in æternum super timentes eum, hac misericordia remittitur nobis peccatum, & peccati stipendium, mors á nobis in æternum auferetur Psalmo 102. agit Psalmista deo gratias pro redemptionis beneficio, & ait, Benedic anima mea domino, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de corruptione uel interitu uitam tuam. Vbi Augustinus ait, Ibi sanabitur omnis languor tuus, cum corruptibile HOC induerit incorruptionem, redempta est enim uita tua de corruptione. Iam securus esto, initus est bonæ fidei contractus. Nemo fallit redemptorem tuum, nemo circumuenit, nemo premit, Egit hic commercium, iam precium soluet, sanguinem fudit, sanguinem, inquam, fudit unicus filius dei pro nobis, ostendit exemplo, quod promisit in premio. Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter iustificationem nostri, sperent membra, quod in capite demonstratum est, Nunquid non curabit membra sua, quorum caput euexit in cœlum?

Psalm. 109. Christus iuramento patris ordinatur sacerdos in æternum secundum ordinem Melchizedek. Ergo benedicet nobis, benedictione sacerdotali & spiritali, id est, remittit peccata, iustitiam donabit, quia est rex iustitiæ, ubi

P 2 autem

autem peccatum remittitur & iusticia donatur, mortis imperium tollitur & sequitur uita aeterna, quā iustis deus pollicitus est & certo dabit, quia ueritas domini manet in aeternū. Psal. 116.

Psal. 145. Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino deo ipsius qui fecit cœlum & terram et omnia quæ in eis sunt. Sed deus Iacob est adiutor, spes & deus Christianorum. Ergo Christiani sunt beati hic in spe, Roma. 8. post hanc uitam in re. Beati autem esse non possent, si peccatis & morte oppressi manerent, Est ergo resurrectio in uitam aeternam, ubi omnium bonorum possessio est indeficiens.

Esa. 25. uaticinatur Propheta de Christo et ecclesia, eiusq; liberatione, Perdidit, inquit, mortem in aeternum, & absterget dominus deus lachrymam à cunctis faciebus, & auferet opprobrium populi sui ab uniuersa terra, & dicet in die illa, ecce deus ille noster, expectauimus eū, et saluabit nos, Iste dominus quē expectauimus, exultabimus & letabimur in salute eius, quoniam quiescet manus domini in monte isto.

Hæc est uerè euangelica concio Esaie de arduissimis mysterijs Christi & ecclesie eius. Hoc erit officium Christi, ut perdat & deuoret mortem, generis hummani atrocissimum hostem, & perdat

pedat in æternum. Ergo æterna uita donabit redemptos suos. Sicut & cap. 51. Esaias de Christianis uaticinatur, in Zion, id est, ecclesia, Et uocat eos redemptos à domino, laudaturus dominum, quod est opus beatorum in patria, iuxta illud Psalm. 84. Beati qui habitant in domo tua DOMINE, in secula seculorum laudabunt te, & prædicat sempiternam letitiam super capita eorum fore, & cum ecclesia in mundo lachrymarum ualle uarijs afflictionibus excrucietur, persecutionibus, odio acerbissimo mundi, contumelijs, morbis peccatis, & mortis crudelissima tyrannide, promittit Propheta in cap. 25. unà cum abolitione mortis, omnium malorum ablationem. Christus absterget tandem in die redemptionis à facie sanctorum omnes lachrymas, id est, non patietur superesse uel tantillum quod porro molestare, & mærore possit afficere sanctos. Christiani etiam propter Christum malè audiunt in hoc seculo, hæretici, schismatici, sediciosi, & nihili homines uocantur Matth. 5. omnibus probris deformantur. Hæc probra similiter auferet dominus, & gloriam & honorem perpetuum reddet. Ne quisquam poterit hoc consilium impedire, quia dominus omnipotens hæc promisit, & Zion intelligens

quid auxiliij et consolationis in Christo habeat, dicet, Ecce iste est deus noster, in illo est nostra uera salus, uirtus & maiestas dei est in illo monte, id est, Ecclesia, quia Dominus liberat & lætificat eam lætitia perpetua.

Nam ante hæc uerba, dicit, Perdet in monte isto faciem inuolucris quo inuoluti sunt omnes populi, & operimentum quod expansum est super omnes gentes. Hoc loco Propheta similiter prædicit, inuolutorum faciem tollendam, id est, mortem. Mortui enim inuoluuntur lintheaminibus dum sepeliuntur, omnes autem homines his inuolucris inuoluuntur, omnes enim sunt peccatores, et destinati sunt omnes morti, sed auferentur hæc inuolucra à pijs in monte Zion, id est, ecclesia. Hæc enim potentia Christi est, mortem tollere, uiuificare mortuos, & in terram sepultos euocare in uitam nouam & beatam.

Esa. ca. 26. uiuēt mortui tui, cū cadauere meo resurgent, euigilate & cantate habitatores pulueris, quoniam ros tuus, ros herbarum uiridium, & terra inferos eijciet.

Hæc prophetia apertior est quàm ut proluxa expositione opus sit. Sancti appellantur mortui dei, quia propter nomen Christi in hoc seculo adfliguntur & moriuntur, resurgent non in auxilijs

lijis corporibus, sed in illis ipsis in quibus mortem sunt perpeſſi. Ideo cum in certa ſpe glorioſe reſurrectionis in puluere terræ dormiant, iubentur euigilare, reſuſcitabuntur enim per uocem Archangeli ac tubam dei, & iubentur letari letitia nimirum perpetua, quæ porró ab eis non auferetur, Ioan. 16. Et ualde iucundam metaphora adhibet, de rore & uiridibus herbis ſeu prato. Nam in reſurrectione, nos ueluti ſenio depoſito iuueſcimus & perpetuæ iuuentutis uirore florebitus.

Et cap. 51. Salus mea, ait dominus, in ſempiternum erit, & iuſtitia mea nõ interibit, hæc dominus loquitur populo ſuo, id eſt, Chriſtianiſ, q̄ eos ſit tali iuſtitia & ſalute donaturus, quæ in æternum durent, Ergo reſurgent & uiuent beati ſine fine. Eſa. 60. Dominus erit tibi in lucem ſempiternam, & deſtuus in gloriam tuam, & finientur dies luctus tui. Hæc promittit dominus eccleſiæ ſuæ, ideo tam certo reſurgent Chriſtiani ex puluere in gloriam æternæ uitæ, quàm uerè dominus Chriſtus, qui nobis hæc æterna bona & inæſtimabilia meruit, reſurrexit & amplius non moritur.

Ierem. 33. promittit dominus Dauidi, germen iuſtitie, id eſt, Chriſtum Ieſum, qui faciat iudicia

cium & iustitiam in terra, id est, damnet & tol-
lat peccatum, & iustificet nos, & in his diebus
ait, saluabitur Iudah, & Israel habitabit secure
uel confidenter. Hæc Propheta de regno Chri-
sti uaticinatur, id est, ecclesia Christianorum
quæ uocatur Iudah & Israel iuxta spiritum,
huic promittit salutem & securitatem. Atqui nul-
la salus & securitas uera est, ubi peccatum &
mors regnant. Ideo significat peccatum & mor-
tem summa mala abolitum iri, nos iustificandos
& in æternum saluandos esse. Vera enim securi-
tas esse non potest ubi non est pax & gaudium
sine fine, Ergo resurgent Christiani in uitam
perpetuam.

Ezech. 37. promittit dominus, Christum ue-
rum David, fore seruum suum, & regem, prin-
cipem, & pastorem ueri Israelis in æternum, &
pæcis fœdus sempiternum, ac sanctificationem
æternam ei pollicetur. Ergo & ipse noster pa-
stor ex Davidis semine genitus, post mortem re-
surgens & suas oues suumq; populum, resuscita-
bit à mortuis, ut sanctificati æterna pace cū suo
rege fruatur. Ergo est resurrectio mortuorum
& uita sancta & æterna.

Daniel præter ea quæ de æterno Christi &
sanctorum regno prædixit cap. 2. & 7. supra mo-
dum

dum perspicuo testimonio confirmat articulum de resurrectione & uita aeterna, cap. 12. In tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro, & multi ex ijs qui dormiunt in puluere terrae, euigilabūt, ij ad uitam sempiternam, & hi ad oppropria & abiectionem aeternam, & qui alios erudiunt, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui multos ad iustitiam cōuertunt, erunt sicut stellae in aeternum & ultra.

Obsecro quot mysteria uno hoc uaticinio Daniel reuelat? Saluabitur populus, loquitur autem de aeterna animarum salute, ut propheta omnes, sicut testatur Petrus, et loquitur de ijs qui libro uitae inscripti sunt, id est, electis in Christo, ante conditum mundum. Deinde praedicat resurrectionem consolantissimis uerbis, mortuos & sepultos in terra, uocat dormientes, ut mors corporalis sanctorum sit tantum somnus, sicut eam Apostolus 1. Thes. 4. & Christus Ioan. 11. uocant, & dicit Daniel euigilabunt, quo uerbo etiam somnum duntaxat significat. Proprie ergo Christiani non morientur, cum eorum mors sit tantum requies & somnus, & secunda mors in sanctos nullam habeat potestatem, ut & Christus Ioan. 8. clare pronunciat, Amen amen dico

P S uobis

uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortē non uidebit in æternum. & Ioan. II. Ego sum resurrectio & uita, qui credit in ME, etiam si mortuus fuerit, uiuet, & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternū. Mors enim nostra, morte uictoriosa Christi planē uicta & absorpta est, uita restituta, ut resurrectio nostra tam sit certa, quā certa est euigilatio sani hominis, qui naturaliter dormit in lecto. Et Propheeta separat oues ab hœdis, Christianis resurrectionem carnis, ad æternam uitam promittit, sed reprobis & impijs, etsi prædicat resurrectionem carnis, tamen prædicat eos resurrecturos esse in æternum opprobrium & consumptionem. Nam Esaias dicit, uermis eorum, scilicet præuaricatorum, & ignis eorum non extinguetur, Esai. 66.

Postremo indicat Propheeta inæqualitatem in dotibus corporum glorificatorum, ubi certē unusquisq; accipiet secundum opera sua. Clario ri procul dubio corpore, fulgebit Paulus in resurrectione iustorum, q̄ latro confessor domini. Nam multos ad fidei iustitiam conuertit.

Hoseæ. 13. cum dominus Israeli dixit, Saluator non est præter me, clarē ostendit, se saluatorem Israelis esse, id est, se redempturum esse populum suum a peccato & morte. Sicut paulo
post

post ait, liberabo uos de manu mortis, Ergo resurgemus á mortuis, & morte abolita uiuemus cum saluatore nostro SEMPER, ut Apostolus 1. Thess. 4. scripsit.

Ioelis 2. cum promississet dominus spiritum sanctum, mox promittit ueram in se salutem, & inquit, Qui inuocauerit nomen domini saluus erit, & loquitur de uera & aeterna salute, sicut Esaias cap. 45. docet Israel saluatur in domino salute aeterna, Ergo est resurrectio mortuorum & uita sine fine beata. Porró Ionas sicut suo illo triduo quo erat in profundo maris, sed uiuus emerfit, figura erat Christi morientis, sepulti et resurgentis, ita & nostram mortem praefigurauit finiendam, ut rediuiui cum Iona cantemus misericordias domini in aeternum, sicut ipse cecinit, eripuisti de corruptione uitam meam domine deus meus.

Micheæ 4. aeternum regnum Christi in ecclesia praedicitur. Consequitur igitur & ipsum oportuisse resurgere & nos certo resurrecturos in beatam uitam. Misera enim uita, non uocatur regnum, sed potius carcer.

Sophon. 3. praedixit Propheta fore ut populus domini non timeat ultra malum. Rationem addit, dominus deus tuus, in medio tui fortis ipse

ipse saluabit, gaudebit super te in letitia. Nonne Sophonias promittit nobis resurrectionem & uitam æternam? Si enim Hierusalem nihil porro malorum timebit, quæ tamen nihil æquè timet ac mortem et damnationē æternam, Ergo mors & damnatio non turbabunt eam, cum deus ipse in humana natura, sit habitaturus in medio populi sui, & nos saluaturus, id est, à morte & in ferno liberaturus, & in æternæ uitæ gaudia trāslaturus, ubi deum uidebimus, sicut est, I. Ioa. 3. Qui erit omnia in omnibus, qui est summum, uerum, et incommutabile bonum, cui in æternum perfecta charitate adhærebimus perfectè beati, consequitur igitur, nos in meliorem uitam resurrecturos.

Zachar. 13. Prædixit Propheta, etiam si duæ partes populi exterminandæ sint, quæ ab euangelio absterrebuntur cruce, & abducentur erroribus impostorum spirituum, tertiam tamen partem, uelut aurum igne probatam, in uerbo ueritatis permansuram, & uide quàm leta de his tentatis Christianis annūciet. Ipse (populus) uocabit nomen meū, & ego ego exaudiam eum, dixi populus meus est, & ipse dicet DOMINVS DEVS MEVS. Ibi loquitur de Christianis, qui ex fide uera inuocant nomen domini.

Quia

Quia sciunt non esse saluatorem præter eum, & dominus rursus honorat eos à quibus honoratur exaudit preces eorum & dicit, iste est populus meus. Si domini sumus peculiaris populus, & ispe est dominus deus noster, Ergo perire nõ possumus, sed certo saluabimur, quis enim è manu dei, populum dei rapiet? Non est autem salus uera, nisi peccatum & mors tollantur, ut iustificati resuscitemur in uitam immortalem, & beatam.

Hanc ratiocinandi formulam, magister noster Christus nos docuit qui resurrectionem carnis contra stuporem Sadduceorum probaturus Matt. 22 citat uerba Exod. 3. Ego sum deus Abraam, & hinc conuincit Abraam resurrecturum. Deum enim esse deum Abraæ, est esse æternum eius protectorem & saluatorem.

Malach, 4. cum Propheta impijs iudicium dei minatus esset, mox promittit Christianis timentibus nomen domini, exoriturum solem iustitiæ, id est, Christum Iesum, qui ut uerus sol illuminat nos spiritualibus radijs, ut nos & nostrum illuminatorem noscamus, & in ipsum credamus, qua fide iustificamur. Si iustificamur, ergo & glorificamur, ex tenebris tristitiæ nos educet, & lumine suo exhilarabit, dum plenè nos liberabit

rabit ab omnibus malis. Nam sanitas est in pena
 nis eius in illius radijs, cum apparebit, uera nobis
 sanitas animæ & corporis conferetur. Ergo re-
 surgemus & perpetuó feliciter uiuemus, sicut
 Augustinus ad Dioscorū de glorificādis scripsit:
 Tam fecit potentem deus animam, ut ex eius ple-
 na felicitate redūdet in corpus sanitas perpetua
 & uigor incorruptibilis. Testimonia noui te-
 stamenti ubiq; sunt obuia. Satis tibi hoc sit Ioan.
 5. Sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit
 & filio habere uitam in semetipso, & potesta-
 tem dedit et iudicandi quoq; quia filius hominis
 est. Nolite mirari hoc, quia ueniet hora, in qua
 omnes (tam boni quam mali) qui in monumentis
 sunt, audient uocem eius, & prodibunt (id est,
 ex sepulchris resurgent uiui) qui bona fecerunt
 in resurrectionem uitæ (nimirum æternæ) qui
 ueró mala egerunt, in resurrectionem condem-
 nationis, id est, gehennæ, & Ioan. 3. Qui credit
 in filium habet uitam æternam.

Et cur non adderem testimonium sancti Io-
 bis, qui prophetico spiritu, pauculis uerbis, ma-
 xima nobis fidei nostræ mysteria pandit cap. 19.
 & in primis hoc, quod hactenus fuit unicum so-
 latium omnium Christianorum. Scio (inquit) qd
 redemptor meus uiuit, et in nouissimo die de ter-
 re

re surrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo DEVM, quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius.

Primo, confitetur redemptorem suum, sine cuius ope in aeternum periisset, & dicit, scio, quia à spiritu sancto hoc didicit, qui est spiritus ueritatis, sua unctione corde ueritate certificans. Deinde confitetur diem esse nouissimum, in quo generalis omnium hominum resurrectio fiet, & uiuum uocat redemptorem, non quòd ipse solum per se & pro se uiuat, sed quòd etiã mortuos suos uiuificet, ut sequentia uerba declarant. Constanter enim sperat se resurrecturum. Et uide dogma apostolicum. Verè enim eadem corpora resurgent, quæ sepulta sunt, sed diuina uirtute pulcherrime renouata. Sicut enim Christus caput nostrum, in eodem corpore suo proprio resurrexit, quo passus & sepultus est, ita & nos in eisdem corporibus resurgemus, sed in gloriam ineffabilem, renouatis ea dei uirtute, quæ omnia creauit ex nihilo, Philip. 3. Obserua quòd pellem nominat & carnem suam, ubi idem eodem spiritu docet, quod Apostolus I. Corint. 15. hoc corruptibile induet incorruptibilitatem, quasi dicat, etsi caro mea ulcrosa arrodatur

datur, & ulceribus exedatur, ita ut instar pel-
 lis corrosæ & contritæ planè sit detrita, etiam-
 si totus cõputrescam, & à uermibus corrodar,
 in illa tamen ipsa carne, sed renouata, uidebo
 deum, rursus pelle mea uestiar. Deum autem ui-
 dere & noscere, beatitudo uera est. Sicut Chri-
 stus Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant
 te solum deum uerum & quẽ misisti Iesum Chri-
 stum. Animaduerte similiter quã accuratè spi-
 ritus sanctus per os Iobi hunc articulum de resur-
 rectione huius carnis, quam nunc gestamus, edo-
 ceat, ait enim, Quem uisurus ego ipse & oculi
 mei, & non alius. Quid est cauta locutio contra
 omnes rationis humanæ calumnias, si hæc non
 est? Obstruit enim os Origeni & omnibus alijs,
 qui perperam de corporum nostrorum resur-
 rectione sentiunt & sua somnia pro dei uerbo
 uenditant. Ego ipse, ait, qui nunc ulcerosus sum
 & nihil aliud esse iudicor, quã putrefactio &
 uermium esca, tamẽ renouabor, hoc corpus in-
 tegrum, cũ omnibus membris recipiam, sed mu-
 tatum in gloriam, ut etiam his modo infirmis,
 tunc autem glorificatis oculis uideam dominum
 saluatorem meum, & non alius. Non enim aliud
 nouum corpus mihi deus dabit, sed illud ipsum
 tam ulcerosum, corrosum & putrefactum, red-
 det

det tanta claritate refulgens, ut nunc sol lucet
 tanta præditum sanitate, ut nunquam queat in
 æternum deficere, sed erit perpetua & floren-
 tissima iuuentus. Latina uersio habet hæc spes re-
 posita est, in sinu meo, & certe non solum hæc
 spes erit in sinu Iobi, sed omnium electorum à
 mundo condito, qui dei uerbo edocti sciebant, nõ
 solum animam hominis esse immortalem, sed
 etiam corpus illud fragile, in summa potentia. et
 gloria, uirtute resurrectionis Christi resurre-
 cturum, ut totus homo æternæ uitæ gloriam re-
 cipiat, qui totus à filio dei assumptus est, & to-
 tus per eundem curandus & reparandus erat.
 Erat enim resurrectio spes Israelis, Act. 28. 13,
 26. Nam sperabant Israëlita omnes, ueros dei
 cultores, gloriose resurrecturos esse in uitã sem-
 piternam per Meschiam. Hac spe freti, propter
 deum omnia tolerabant, ut de Machabæis 2. lib
 cap. 7. de filiis Solomone legimus, quorum secun-
 dus, cum ab Antiocho ad crudelissimas pœnas ra-
 peretur, spe resurrectionis lætus, noluit contra
 legem facere, sed mori potius. Et dixit, Maledi-
 cte homo, temporalem quidem hanc uitam mihi
 aufers, sed totius mundi dominus, nos, qui pro-
 pter legẽ suã morimur, resuscitabit in uitã eter-
 nam. Alius filius quartus dixit, Hæc est magna
 Q consolatio

consolatio

consolatio q̄ speramus deū, si ab hominibus interficimur, nos resuscitaturum à mortuis. Hæc erat & Simeonis pij spes, Luc. 2. expectantis consolationem Israelis, id est, redemptionem à morte resurrectionem & uitam æternam in Christo, quem cum præsentem in ulnis gestaret, uerū dei salutare, uitæ autorem imò ipsam resurrectionem & uitam, tanto gaudio replebatur, ut mortem non horreret, sed pacem nominaret.

FRIDERICHVS.

Tempus & ordo exigunt, ut ultimam Catechismi partem, Orationem dominicam, mihi explares.

F. OTHO.

Hanc orationem appellamus dominicam, à domino Christo autore. Multæ sunt præcationes in scripturis sanctis, multi Psalmi precatorii, uerum quicquid illi omnes multis uerbis petunt, hoc breuitate mira, sed quæ rerum necessariarum nihil prætermittit, à domino deo patre hæc breuis oratio petit, & comprehendit. Non enim à seruis, prophetis & euangelistis, sed ab ipsomet domino deo nostro prophætatum & euangelistarum domino et magistro dictata est. Et habet primo præcæmium, deinde petitiones septem.

Pater

Pater noster qui es in cœlis

I.

Sanctificetur nomen tuum.

II.

Adueniat regnum tuum.

III.

Fiat voluntas tua quemadmodū
in cœlo sic etiam in terra.

IIII.

Panem nostrum quotidianum
da nobis hodie.

V.

Et remitte nobis debita nostra,
sicut & nos remittimus debi-
toribus nostris.

VI.

Et ne nos inducas in tentationem

VII.

Sed libera nos a malo, quia tuū
est regnum, & uirtus, & glo-
ria in secula seculorū, Amen.

Principio scito ad orationem Christianā uel

Q 2

fructuo

fructuosam omnino fidem in Christum necessa-
Necessaria riam esse, ut non sis impœnitens, sed credas &
ad ueram fatearis, te quidem esse peccatorem indignum
orationem omnibus dei donis etiam minimis, deq; peccatis
 doleas, uerum nihilominus credas deũ tibi pro-
 pitium esse propter Christum, utcunq; sis indi-
 gnus. Tum si Christum per fidem statuis tuum
 mediatorem esse, & aureum altare, tum per
 Christum tutus tibi ad patrem aditus est, & cer-
 to exaudieris. Sicut ipsa promisit ueritas Ioan-
 nis 16. Amen amen dico uobis, Quæcunq; pe-
 tieritis patrem sub nomine meo, dabit uobis,
 ipse enim est sacerdos & pontifex noster in cœ-
 lis coram patre & aduocatus fidelis. Urgebunt
 autem nos ad fideliter orandum.

- 1 Nostra necessitas.
- 2 Mandatum dei
- 3 Promissio eius in Christo, et quod pater
 noster est.

Oraturi igitur adferamus ea ad deum patrẽ
 quibus maxime premimur, & quibus maxime
 nobis est opus. Opus est autem nobis in primis
 augmento fidei, charitatis, spe, timoris dei, pa-
 tientie. Demde sunt & corporalia mala, morbi
 paupertas, &c. quæ cupimus amoueri, & corpo-
 ralia bona, quæ dari nobis uolumus.

Præterea

Preterea, mandat deus ut oremus, Oratio enim est opus bonum secundi præcepti, & quoties dicit? Orate, petite & dabitur uobis. Hoc mandatum certe non uult negligi.

Promisit etiam exauditionem Matt, 7. Quis quis enim petit accipit, & quicumque querit inuenit, & pulsanti aperietur, & Matth. 21. omnia quaecumque petieritis in deprecatione, credentes accipietis. Oremus ega cum fiducia,

Pater noster qui es in caelis

Id est, tu pater noster es satis diues, misericors, potens, ad danda omnia necessaria, & paterna bonitate nos semper & ubique respicis.

Sanctificetur nomen tuum.

I

Id est effice ut sanctissimum nomen tuum etiam apud nos sanctificetur ut agnoscatur gloria gratiae tuae, ut recte doceatur de te euangelium tuum, quo te omnes recte agnoscant, inuocent & colant.

Adueniat regnum tuum.

II

Id est, destrue in nobis regnum Satanae, cui plus nimio per carnis cupiditates seruiuimus, & rege ac gubernas nos in uerbo et spiritu tuo. Inchoa hic in nobis regnum gratiae tuae, ut hereditatem regni gloriae post hanc uitam consequamur.

Q 3

Fiat

III Fiat uoluntas tua quemadmodum in coelo sic etiam in terra:

Præsta hoc tu, ne uoluntatem carnis nostræ sequamur, & ne tuæ uoluntati, quæ sola bona, sancta, & sanctificatrix est, resistamus, Sed nostram uoluntatem tuæ rectissimæ uoluntati in omnibus subiiciamus, & unusquisq; nostrum, in sua uocatione tibi obediat, quemadmodum angelici spiritus in cœlis per omnia tibi obediunt.

IIII Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Id est, da nobis tu, à quo omne bonum est, necessaria huius uitæ, pacem, defensionem, felices etiam in omnibus rebus gerendis successus, liberalem puerorum institutionem, & quæ huic uitæ piè transigendæ necessaria sunt.

V Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Hic scies in omni oratione tua, ut antè dixi, fidem in Christum præmittendam esse, quæ credat remissionem peccatorum gratis propter Christum unicum mediatorem, propter quem unū nobis accessus est ad patrem, et datur quicquid

quid boni datur. Obserua tamen, quòd Christus in sua oratione, non dicit debita nostra remitti, propter nostram remissionem, qua nos remittimus fratri. Nostra enim condonatio non fieret, si non antè crederemus nobis nostram culpam esse remissam à deo per CHRISTVM. Sed nostra remissio est signum minimè fallax, quo admonemur, & nostra nobis debita à deo esse remissa. Propterea discce hìc, iustificationem nostri esse remissionem peccatorum nostrorum ex gratia dei in Christo. Deus remittit & condonat nobis debita nostra, nos non soluimus de nostro. Sicut clarè docet parabola Mat. 18. ubi seruus debitor debebat domino suo decem millia talentorum, sed non erat soluendo. Dominus autem totum debitum ei remisit ex misericordia. Ille seruus significat peccatorem, qui non potest de suo soluere debitum, satisfacere pro peccatis, sed per meram dei misericordiam in Christo absoluitur à debito, absolutus debet & ipse ex corde conseruo delictum remittere.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quamdiu in hac mortali carne uiuimus, asidue nos impugnant, & à pietate ad scelera auo-

Q 4 cant

cant caro nora peccatrix, plena malis desiderijs, mundus hic, qui teste Ioan. 1. Ioan. 5. totus in malo constitutus est, et Satan, qui omnibus huius mundi præsidijs, conatur nos à Christo abstertere, & sicut Petrus ait, tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret. Hic cū sit hostis tam pertinax, insidiosus, uictoriosus, astutus, nocentissimus & crudelis, tanq; potens, ut cum Apostolus Ephes. 6. Mundi dominum, & Christus Ioan. 12. Principem mundi uocent, certe nobis miseris inexercitatis, fragilibus hominibus, maximè uigilandū est contra hos hostes, & nostra arma sedulo in manibus tenenda sunt quæ sunt euangelium gratiæ dei, scutum fidei, & oratio ardens ad deum per Christum ut ille ubiq; & semper nos custodiat, neq; unquã sinat nos induci in tentationes, ut uicti à diabolo sequamur carnis cupiditates, & turpiter succumbamus, sed ut iuxta monita Petri, resistamus solida fide.

Sed libera nos a malo.

Hic petimus liberationem ad omnibus peccatis & malis, quæ uel corpori uel animæ possunt accidere, & suspiramus ab exilio huius calamitose uitæ ad patriam coelestem. Appendix quæ additur, habetur in Græcis codicibus. Neq; est otiosa

iosa clausula. Huic enim hæc oratio innititur, deus enim nobis promisit, se in nobis regnaturum, Esa. 9. Ezech. 37. & suam diuinam uirtutem, ad nostram salutem sic collaturum, ut nos in æternum cantemus glariam gratiæ eius, corde, ore & tota uita, Hoc dei decretum stat incouersum. Ipsius est regnum, ipsius est potentia & solius eius omnis gloria.

Quare si fide orauerimus & petierimus ea, quæ ad nostram salutem & dei gloriam pertinent, certo petita consequemur. Tota enim hæc oratio huc spectat, ut deus in nobis regnet, & ut per suam uirtutem nos ad omnem sanctitatem & salutem prouehat, ut uitam nostram omnem ad laudem & gloriam diuinæ ipsius maiestatis, transigamus.

Amen.

Id est, Hoc firmum & uerum sit.

Habes mi frater, summam Christianæ doctrine, quam Catechismum uocant. Ora dominum, ut nobis fidem & intellectum tantarum rerum conferat, ne simus tantum Christiani inani titulo, sed ut piè uiuamus, & tam præclari nominis rationem, ubi opus fuerit, reddere possimus.

FRIDERICHVS.

Q

S

Sit

Sit Christo domino, ac deo nostro uero, æterna laus. Dabo operam, adiuuante Christo, ne frustra de tantis rebus mecum collocutus esse uidearis.

PSALMVS CVII.
Confitemini domino.

ARGUMENTVM.

Viti Theod.

Hic Psalmus in genere complectitur omnis generis beneficia, quibus deus iuuat egentes, captiuos, oppressos morbis, periclitantes in mari, fame, ex annonæ difficultate laborantes, uexatos à tyrannis &c. Quare generalis gratiarum actio est. Notabis autem, quod disertè dicit, etiam illos diuinitus iuari qui propter peccata affliguntur, si modo sperent auxilium & id oratione à deo petant.

ARGUMENTVM

Eobani.

Gratia debetur domino qui seruat & auget,
Quos rebus dominos omnibus imposuit.
Qui meritis ut quisq; potest, ita donat et aufert
Cuiq; sit huic soli gloria summa deo.

Dicite

Icite magnificas promentia carmi
na laudes.

Hortat

Qui colitis casta religione deum. tur ad
Cuius in æternū est bonitas memo= gratiarū
rabilis æuum, actionem

Qui pius est, cuius gratia sine caret.

Laudibus hoc fateantur, & ipsi carmina dicant,

Quorum sæpe sua uincla leuauit ope.

Et quos diuersis sparsos collegit ab oris,

De toto extremis quattuor orbe plagis,

Vnde nitens croceis aurora cubilibus exit.

Vnde satis Zephyri mollior aura uenit.

Vnde procellosi Boreæ sua flamina mittunt,

Vnde graues pluuius depluit Auster aquas.

Qui loca per deserta errāt, qua nulla priorum,

Signa, nec humano sit uia trita pede.

Qui non inueniunt qua possint urbe morari.

Quorum sunt nimia corpora lassa fame.

Quorum præclusas sitis occupat arida fauces,

Quorum est in medijs anxia uita malis.

Qui simul ad dominum clamāt in rebus egenis,

Audit, & aduerso tempore mittit opem.

Errantes reuocans ostendit qua sit eundum.

Vt rectam inueniant, ad loca culta, uiam.

Ergo dei celebrent tantæ bonitatis honorem,

Ipsius in populis facta stupenda canant.

Primus

ordo ca-

lamitoso-

rū & la-

borantiū

inopia,

neq; inue-

nientium

certas se-

des.

Debilis

Debilis ille animæ sitientia uiscera potat,
Et dura reficit corpora fessa fame.

Secundus Carceribus qui conclusi uinclisq; grauati,
ordo eorū Non procul à mortis conditione sedent,
quos libe= Idq; ideo, quia se domino posuere rebelles,
rat ex uin= Ipsius & uerbis non habuere fidem.
culis. Reddidit ergo humiles, et corda laborib. angē.

Prosternit, nec adest qui ferat ullus opem.

At simul ad dominum clamant in rebus egenis

Audit, & aduerso tempore mittit opem.

Eductos tenebris reddit uitalibus auris,

Soluit & iniecta uincula dura manu.

Ergo dei celebrent tantæ bonitatis honorem,

Ipsius in populi facta stupenda canant.

Viribus ille suis portas confringit ahenas,

Vectes ferrato conterit ære graues.

Ob scelera & sua facta affligitur impius omnis,

Et stulti pœnas quas meruere luunt.

3. Stulti hoc est se= Ipsorum stomachus super esca nauseat omni,
curi et sine Et prope sunt Stygias qua uia ducit aquas.
timore dei, Quis simul ad dominum clamāt in rebus egenis,

quos deus Audit, & aduerso tempore mittit opem.
implicat Mittit, & ægra suo sanat præcordia uerbo,
morbis. Iamq; propinquanti seruat ab exitio.

Ergo dei celebrent tantæ pietatis honorem,

Ipsius in populis facta stupenda canant.

Grata

a deo soluant merita libamina laudis,
 ipsius & leto pectore facta canant.

U maris elitibus sulcant uada falsa carinis
 solliciti & uastas ingrediuntur aquas.

Opera in medio spectant diuina profundo,
 factaq; in immenso prodigiosa mari.

Passerit, exiliunt uenti, tumida æquora surgunt
 Mota procellosis fluctibus unda, fremit.

Et nunc in coelum tolluntur, ad infima rursus
 Tartara, mox animo deficiente, labant.

Instantur nutantq; mero uelut ebrius hausto.
 Et sensus animi nil sapientis habent.

Qui simul ad dominum clamāt in rebus egenis,
 Audit, & aduerso tempore mittit opem,

Nigrum discussa mare tempestate serenat,
 Reddita compositis fluctibus unda silet.

Tunc læti exultant q; murmura rauca quierint,
 Quod tenent optatam tuta phaselus humum.

Ergo dei celebrent tantæ pietatis honorem
 sius in populis facta stupenda canant.

libus extollant in coetibus omnibus ipsum
 per loca sanctorum conciliata senum.

Qui rigua obstructis desiccet flumina uenis.
 Et bibulo riguam puluere siccet humum,

Qui facit eximiam cultu sterile scere terram,
 Quod letas segetes impia turba colat.

4. Pericli-
 tantes in
 mari.

5. Qui pa-
 tiuntur dif-
 ficultatem
 annonæ
 propter in-
 clementiã.

Qui

PSAL: CVII=

Qui loca manantes sitientia uertit in una

Ht rigua è sicca flumina ducit humo.

Et macie atq; fame confectos collocat illo.

Qui quæ possideant, moenia tuta locant.

Inde relaturus dispergunt semina campis,

Lataq; botriferis uitibus arua nouant.

Vnde noue uario redeunt cum foenore messes.

Credita luxurians semina reddit ager.

Talibus aspirat certum deus ipse fauorem,

Multiplicans ipsos auget & omne pecus.

Rursus & hos faciet uarijs decrescere morbis.

Pestibus ærumnis, anxitate, fame.

6. Tyrannorum in Contemptum populi certum primatibus affert.

Et facit ut querant per loca uasta uiam.

iurijs oppressi. Tandem ope deiectū propera suffulcit egentem

Utq; gregem, plenam sic facit esse domum.

Ista boni uideant ut leti uiuere possint.

Cōmendat Audcat ut contra nil mala lingua loqui.

hanc curā Hæc quicumq; sapit, consideret omnia, & ipse.

ut bonitatē Certus erit summa de bonitate dei.

dei in casi-

bus cogno-

scant.

FINIS.

MAGDEBURGAE, EX

officina Michaelis

Lottheri.

